

Inhoudsopgave:

Pagina:

• Hoofdpunten en conclusies research	2
• Treatment Archief van Tranen	7
• Hoofdpijnen documentaire-tweeluik	11
• Interviews:	
○ Locatie Djember (Moord op vader)	13
▪ Verhaal mevrouw I.M	14
▪ Verhaal mevrouw M. van den M-M	18
○ Locatie Soerabaja (Slag om Soerabaja)	23
▪ Verhaal de heer H. R.	24
○ Locatie Soerabaja (Moorden Simpangclub/Werfstraat)	31
▪ Verhaal de heer R. van L.	32
○ Locatie Soerabaja (Mishandelingen Werfstraatgevang.)	35
▪ Verhaal de heer G. R.	36
○ Locatie (Overlevende Goebeng Transport)	38
▪ Verhaal de heer H. I. H.	40
○ Locatie Sidoardjo (Moord op vader)	45
▪ Verhaal mevrouw W. v D.	46
▪ Verhaal de heer R. v. D.	50
○ Locatie Sidoardjo (Moord op zoon van regent)	53
▪ Verhaal de heer J. vd. S.	54
○ Locatie Koeningan (Moord fam. Loriaux)	58
▪ Verhaal de heer J. C.	59
○ Locatie Cheribon (Moord op vrouwen)	65
▪ Verhaal de heer T. van A.	66
○ Locatie Batavia (Overlevende moordaanslag op markt)	70
▪ Verhaal L.T. N.	71
○ Locatie Depok (Overlevende moordaanslag)	74
▪ Verhaal mevrouw R.Y.	75
○ Locatie Toempang (Moord op moeder en broertje)	80
▪ Verhaal mevrouw I. Van O-M.	81
○ Locatie Toempang (Moord op Oma Deuning)	85
▪ Verhaal mevrouw Van der H.-L.	86
○ Locatie Toempang (Moord op 11 leden fam. Engelenburg)	89
▪ Verhaal mevrouw R. S-E.	90
○ Locatie Makassar-Celebes (Moord vader, beschietingen)	94
▪ Verhaal mevrouw I. van L.	95
○ Locatie Koffiebos Djamboe (Moord fam. Van der Linden, totaal 6 personen)	99
▪ Verhaal mevrouw C. van E-van A.	101
▪ Verhaal de heer W. van A.	103
○ Locatie Tamansari (Oogetuige van 8 moorden)	106
▪ Verhaal de heer M. M.	107
• Geraadpleegde literatuur	110

Hoofdpunten en conclusies research

Het researchrapport naar de gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden tijdens de bersiap-periode in Nederlands-Indië ligt voor u.

Het afgelopen jaar heb ik een groot aantal extra bronnen gevonden en veel mensen kunnen opsporen en spreken die overlevenden, ooggetuigen en nabestaanden zijn van de moordpartijen die zich in de periode na de Japanse capitulatie op 15 augustus 1945 tot in 1947 hebben voltrokken onder Nederlandse en Indisch Nederlandse burgers.

Wij hebben de miniserie de titel 'De onschuld vermoord' gegeven. Want hoe verschillend de verhalen ook zijn van de geïnterviewde personen, en op welke locaties de gruwelijkheden ook zijn gepleegd, zij hebben één ding gemeen: de slachtoffers waren onschuldige Nederlandse burgers. En allen zijn zij voor het leven beschadigd.

De cijfers

- Tijdens de Bersiap-periode zijn er aan Nederlandse kant 3.500 geregistreerde burgerdoden te betreuren als gevolg van moordpartijen door pemoeda's (nationalistische Indonesische strijders). De meesten zijn (her)begraven op één van de 7 erevelden op Java: in individuele graven, maar ook in massagraven als er geen indentificatie heeft kunnen plaatsvinden. Erevelden met lange rijen van witte kruisen en plaquettes met veelal Hollandse namen: voor de eeuwigheid vastgelegd onder de tropenzon in de Gordel van Smaragd.
- Daarnaast zijn er circa 4.000 vrouwen en kinderen met de Nederlandse nationaliteit door honger, ziekte en uitputting omgekomen in de zogenaamde Bersiap-kampen.
- Tenslotte zijn er naar schatting 16.000 vermisten, waaronder ook Chinezen met de Nederlandse Nationaliteit (de zgn. Staatsblad-Nederlanders). Ook die waren het doelwit van pemoeda's.

Ordner Jack Boer

Zoals in het treatment 'Archief van Tranen' is vermeld (zie pagina 7) is de basis voor dit rapport de ordner van wijlen Jack Boer, een voormalig KNIL-kapitein. Hij was degene die op 10 november 1945 2384 ten dode opgeschreven Nederlanders uit de Werfstraatgevangenis in Soerabaja bevrijdde. De ordner kreeg ik van zijn weduwe, Onne Boer, enkele jaren voor haar overlijden. Met het verzoek er iets mee te doen. Het is inmiddels 'mijn archief van tranen' geworden. En een Opdracht, met een hoofdletter geschreven.

Wat is onderzocht.

- Alle stukken uit de Ordner van Jack -officiële verklaringen van ooggetuigen, processen verbaal, militaire rapporten, telexberichten en krantenknipsels uit de bersiap-periode- zijn door mij gelezen en gerubriceerd op datum, gebeurtenis en locatie.
- Daarnaast heb ik ook gebruik gemaakt van andere op schrift gestelde, officiële verklaringen.
- Het doel van deze researchperiode was om te achterhalen of er van de gebeurtenissen waarvan nauwkeurige melding wordt gemaakt in de processen verbaal uit de Ordner van Jack , nu 65 jaar later, nog overlevenden, ooggetuigen of nabestaanden te vinden zouden zijn.
- Met deze processen verbaal als startpunt ben ik mijn zoektocht begonnen, die bijna een jaar in beslag heeft genomen. Zo ben ik gericht gaan zoeken naar nog levende betrokken personen en/of hun nabestaanden wier namen ik in de Ordner van Jack ben tegengekomen.

Vele getuigen gevonden

- Ik heb tot nu toe 65 personen gesproken: mondeling, telefonisch en per email. Er waren er ook bij, die mij vertelden niet meer te willen praten. Teveel gruwelijke herinneringen, teveel verdriet.
- Uiteindelijk heb ik 20 nog in leven zijnde personen geselecteerd, die rechtstreeks te maken hebben gehad met de gruwelijke gebeurtenissen die in de Ordner van Jack worden beschreven.
- Alle 20 hebben mij daarover kunnen vertellen en tegenover mij gedetailleerde verklaringen afgelegd, die bevestiging geven van hetgeen in de processen verbaal van de Ordner van Jack in ambtelijke taal staat genoteerd.
- Met de verhalen die ik van de 20 geselecteerden heb opgetekend, wordt tastbare en persoonlijke invulling gegeven aan de traumatische ervaringen van Nederlanders en Indische Nederlanders in de Jappenkampen en daarna tijdens de Bersiap-periode. Het zijn diep menselijke getuigenissen van burgers -mannen, vrouwen en kinderen- die buiten hun wil slachtoffer werden van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië en de naweeën daarvan tijdens de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië.

Medewerking aan documentaire

- De door mij geselecteerde 20 personen, die aan het woord kunnen komen in het documentaire tweeluik, zijn door mij geïnterviewd (op audiotape). Deze vraaggesprekken, die ik bij hen thuis had, zijn letterlijk uitgewerkt.

- Hun authentieke en vaak aangrijpende verhalen zijn integraal opgenomen in dit research-rapport.
- Hun verhalen worden telkens ingeleid met een passage uit de processen verbaal uit de Ordner van Jack of uit een andere historische bron. Ze zullen de basis vormen van het documentaire-tweeluik.
- Alle 20 personen hebben zich bereid verklaard aan de documentaire hun medewerking te verlenen. Voor de meesten van hen dringt de tijd: zij hebben inmiddels de leeftijd der zeer sterken bereikt!

Deskundigen

Waardevolle informatie en medewerking kreeg ik ook van een aantal deskundigen, met name Dr. Ir. Herman Th. Bussemaker (historicus), auteur van het boek 'Bersiap! Opstand in het paradijs' en van Ir. Henk Itzig Heine, auteur van 'Goebeng-Transport', Surabaya 28 oktober 1945.' De heer Itzig Heine is overlevende van dat Goebeng transport. Verdere informatie heb ik gekregen van het NIOD, de Stichting Pelita, de boeken van Dr. L. de Jong, Willy Meelhuijsen, Sjoerd Lapré, Kol. der Inf. b.d. en drager van de Militaire Willemsorde (zie Geraadpleegde literatuur op pagina 111).

De verhalen

De gebeurtenissen spelen zich voornamelijk af op Oost-Java waar de Bersiap-periode het hevigst was, en ook op West-Java, Midden-Java en Celebes.

De verhalen van de ooggetuigen en nabestaanden van de gebeurtenissen zijn ongelooflijk en indrukwekkend. Ongelooflijk vanwege de gruwelijke moorden die ooggetuigen hebben moeten aanschouwen, ook van familieleden. Indrukwekkend hoe slachtoffers en nabestaanden toch weer een bestaan hebben weten op te bouwen na terugkeer in Nederland.

Verlies van 10 familieleden

Eén van die dappere nabestaanden is *Roos S.-E.* Tijdens de Bersiap verloor zij 10 familieleden, waaronder haar moeder, 4 zusjes en 2 broertjes.

Ik heb Roos opgespoord. En kunnen interviewen. Haar verhaal is te lezen op pagina 91. Een citaat: "...Geborgenheid en onbevangenheid zijn haar met het uitmoorden van haar familie voor altijd ontnomen. Ze liggen begraven op het ereveld Menteng Pulo op Java. Zeven kruisen op een rij. Allen met de naam Engelenburg. Roos is de enige die het overleefde....Bij het afscheid geeft Roos me een kus. Dan gaat de voordeur achter mij dicht. Op het nachtslot".

Verrassend

Er zijn ook verrassende verhalen. Sommigen zouden zeggen: dat is toeval. Ik zeg: het heeft zo moeten zijn dat de ordner van Jack in mijn handen is gegeven. Ik noem twee voorbeelden:

- *Mevrouw I.M.*

Ik vond in de ordner een getuigenverklaring van 27 oktober 1947, afgelegd door de heer Ing Thoe Nio te Soerabaja. Hij verklaart hoe hij heeft gezien hoe de vader van een vriendin van mij I. M. door de Japanners dusdanig gemarteld is, dat hij diezelfde avond is overleden. Hij beschrijft de plaats van de marteling en de plaats van overlijden. En zo kwam I. ruim vijftig jaar na dato, te weten hoe haar vader destijds in Nederlands-Indië om het leven is gekomen. Voor haar was hij al die jaren als vermist opgegeven. Nu heeft zij eindelijk ook het graf van haar vader kunnen bezoeken, want ook dat is dankzij de 'Ordner van Jack' gevonden. Ze is er inmiddels meerdere malen geweest, waarvan videobeelden gemaakt zijn. Zij heeft mij verteld over die eerste keer dat ze aan het graf stond en een handgeschreven briefje daar neerlegde: "Dag lieve papa, eindelijk na 50 jaar...."

- *Wieteke van Dort.*

Of het verhaal van de vader van Wieteke van Dort, die ik al jaren ken. Zij was nog een heel klein meisje toen haar vader door het hoofd van de T.K.R. (Tentara Keamanan Rakjat = veiligheidsorganisatie van het volk) Sabaroedin te Sidoardjo werd vermoord. Haar moeder heeft daar nooit over willen praten. Ik vond in de Ordner van Jack twee getuigenverklaringen, één van 2 augustus 1946, afgelegd door de heer Maurits Scheemaker, en één van 25 juli 1947, afgelegd door mevrouw Else Tumangkén-Monteiro, beiden te Soerabaja. Door de verklaringen van deze ooggetuigen weet Wieteke nu precies wat er met haar vader is gebeurd in zijn laatste uren. En door Wieteke heb ik ook haar broer Rob leren kennen. Rob, de zachtmoedige gentleman, die nooit heeft kunnen begrijpen waarom zijn vader destijds om het leven is gebracht. Maar toch alles wilde weten van het hoe en waarom.....

Tweedelige documentaire.

Er is inmiddels ruim voldoende materiaal verzameld en medewerking van betrokkenen toegezegd om een twee-delige documentaire te realiseren. Om te begrijpen dat de capitulatie van Japan geen vrijheid voor de Nederlanders en Indische Nederlanders betekende - immers toen volgde direct daarop de Bersiap-periode- is het van belang de laatste periode van de Japanse bezetting en de capitulatie van Japan mee te nemen in het verhaal. Daardoor kunnen een aantal verhalen uit het eerste deel, een vervolg krijgen in het tweede deel van de documentaire.

Rode draad

- De verklaringen uit de Ordner van Jack en de aangrijpende verhalen en interviews in beeld van de vele door mij opgespoorde ooggetuigen en nabestaanden- waarvan de transcripties zijn opgenomen in dit rapport- vormen de rode draad van de twee-delige serie.
- Ze zullen worden ingebed in de historische context van de laatste periode van de Japanse bezetting en de daarop volgende Bersiap-periode.
- Historische archiefbeelden, gevonden amateurfilmpjes, foto's, familie-albums, brieven, en beelden van de erevelden en andere locaties, zoals die nu nog terug te vinden zijn in het huidige Indonesië, zijn eveneens belangrijke en

onmisbaar ingrediënten om deze vergeten en voor velen totaal onbekende periode uit de recente Nederlandse geschiedenis in beeld te brengen en voor een groot publiek toegankelijk te maken.

Oral history

De films zijn een bijdrage aan 'oral history'. Zij die het nog kunnen navertellen, komen in de documentaires aan het woord. Hun verhalen, hun beleving en hun levenslessen, opgedaan tijdens een roerige maar onbekende periode uit onze recente geschiedenis, opgetekend uit hun mond, worden zo vastgelegd en doorgegeven aan de generaties die na ons komen.

Ter erkenning van hen die het moesten meemaken, en ter herkenning dat oorlog vooral onschuldige slachtoffers maakt. Toen -ook al wisten we het niet- , en nu nog steeds in al die andere brandhaarden van de wereld waarvan we nu via de moderne communicatiemiddelen wèl op de hoogte zijn. Burgerslachtoffers van oorlogsgeweld: mensen zoals u en ik en allen die ons dierbaar zijn....

Pia van der Molen en Michiel Praal
maart 2011

Treatment 'De onschuld vermoord'

Tussen 1942 en 1945 werden 132.000 Nederlandse burgers opgesloten in de Japanse concentratiekampen in Nederlands-Indië. Ze leefden daar onder erbarmelijke omstandigheden en waren onderworpen aan de willekeur en wreedheid van de Japanse bezetter.

Na de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 werd op 17 augustus 1945 door Soekarno de onafhankelijke Republiek Indonesië uitgeroepen. De overlevenden van de Jappenkampen, maar ook zij die niet geïnterneerd waren geweest, werden blootgesteld aan slachtpartijen door groepen van Indonesische jongeren, de zgn. pemoeda's, die de onafhankelijkheid ondersteunden. Deze periode, die als de BERSIAP bekend is geworden, duurde van oktober 1945 tot mei 1947.

Circa 7.500 onschuldige Hollanders en Indische Nederlanders kwamen daarbij om. 16.000 zijn er vermist. Hun lot is onbekend.

Proloog

Door Pia van der Molen

Het is maandag 17 november 1997 's avonds om half acht, als ik voor de eerste keer aanbel bij het huis van mevrouw Onne Boer-Hermans in Capelle aan den IJssel. Ik wil met haar spreken omdat ik van plan ben een documentaire te maken over haar overleden echtgenoot Jack, die op 15 november 1945 uit de Werfstraatgevangenis in Soerabaja, 2384 ten dode opgeschreven Nederlanders bevrijdde.

Jack en Onne Boer

Ik merk dat ze het heel fijn vindt dat er eindelijk iemand is die wil proberen publiciteit te geven aan een spectaculaire en tot dan toe onbekende bevrijdingsactie onder leiding van 'haar Jack'.

Het werd een lang gesprek die avond, en het eindigde op een heel bijzondere manier. We stonden bij de lift, ze keek me aan en zei: "Ik wens je veel succes. Maar denk erom, alles wat met Jack te maken

heeft verloopt altijd zeer moeizaam en altijd zijn er problemen." Pas later zou mij blijken dat Onne gelijk had.

Onderscheiding

De documentaire over de bevrijdingsactie van Jack kwam er. De tv-uitzending maakte heel veel los: krantenartikelen, actualiteitenrubrieken en ook het NOS Journaal besteedden er ruim aandacht aan. En er kwam een uniek comité, onder mijn leiding, van alle nog levende minister-presidenten van Nederland. Want er was een actie ontstaan om Jack Boer voor zijn uitzonderlijke bevrijdingsdaad posthuum een Militaire Willemsorde te verlenen. Die onderscheiding kwam er overigens nooit: waarin een klein land, klein kan zijn!

Gesprekken over Indië

Het contact met Onne bleef. De eerste jaren zagen we elkaar regelmatig. En de laatste jaren van haar leven veel vaker. Onze gesprekken gingen meestal over haar leven met Jack en hun verblijf in voormalig Nederlands-Indië. Zij maakten de Japanse bezetting mee, namen deel aan het verzet en worden begin 1943 gearresteerd. Jack komt terecht in de Werfstraat-gevangenis in Soerabaja. Vijf maanden eenzame opsluiting. Martelingen, electroshocks.

Ook Onne ondergaat wrede verhoren van de Japanse militaire politie Kempetai. Maar ook zij laat niets los en is de Japanners steeds weer te slim af. Voor Onne geen opsluiting in de gevangenis. Steeds weer verschillende vrouwenkampen worden haar deel. "Het leven in het Jappenkamp was verschrikkelijk. Je moest 's ochtends vroeg op appél staan en als je dan niet goed stond, kreeg je een schop tegen je tenen. Bij mij zijn op deze manier vier tenen gebroken", zo vertelt Onne mij.

Geen bevrijding voor Nederlanders

Op 15 augustus 1945 capituleert Japan. Eindelijk vrede. Eindelijk bevrijding.

Maar op 17 augustus 1945, twee dagen na de capitulatie van Japan, roept Soekarno de Onafhankelijke Republiek Indonesië uit. De verklaring van Soekarno zou zeer ingrijpende gevolgen gaan krijgen voor de Nederlanders en Indische Nederlanders.

Voor hen begint een nieuwe, onverwachte andere oorlog. Er ontstaan groepen van

Pemoeda's worden toegesproken bij demonstratie

Indonesische jongeren, pemoeda's geheten, die zich verzetten tegen de terugkeer van de Nederlanders. Deze periode gaat de geschiedenis in als de Bersiap-tijd.

In Soerabaja, waar Onne en Jack weer proberen de draad op te pakken begint de ellende in oktober 1945. Daar verklaart jongerenleider Boeng Tomo de oorlog aan "iedereen die ook maar één druppel Nederlands bloed in de aderen

heeft." Duizenden Nederlandse burgers en Indische Nederlanders worden door de pemoeda's opgepakt, mishandeld en velen worden op beestachtige wijze vermoord. Jack wordt als één van de laatsten opgepakt op 17 oktober. Hij wordt gebracht naar een klein kamp in de buurt, maar na 10 dagen weet hij te ontsnappen. Britse soldaten houden hem aan en brengen hem naar hun kampement. Daar krijgt hij een Engels uniform en wordt aangesteld als intelligence-officer. Vanuit dit kamp zal Jack een maand later 2384 door pemoeda's opgesloten en ten dode opgeschreven Nederlanders uit de Werfstraat gevangenis bevrijden.

Onne wordt ook uit haar huis gehaald en opgesloten in een voormalig Japans bordeel aan de Kedongkoro-sstraat.

Hereniging van Jack en Onne

Na zijn spectaculaire bevrijdingsactie in de Werfstraat gevangenis gaat Jack op zoek naar zijn vrouw Onne. Wat hij dan nog niet weet is dat zij met duizenden andere vrouwen naar een opvangkamp in Singapore is geëvacueerd. Dat bericht hoort hij pas in december 1945 van de Britse generaal Mansergh. Jack krijgt van hem een

plaats in een B-25 bommenwerper die hem naar Singapore brengt. Daar vindt hij zijn vrouw Onne terug: "Jack kwam mij halen. Tussen al die duizenden vrouwen heeft hij mij toch gevonden. Het was geweldig. Ik had gedacht dat ik hem nooit meer terug zou zien", aldus Onne, 52 jaar later.

In 1949 wordt bekend dat de machtsoverdracht van Nederland naar Indonesië op handen is. De Nederlandse Inlichtingendienst in Djokja vindt papieren van het Republikeins-Indonesische politie-apparaat waarin staat dat Jack Boer wordt gezocht in verband met de bevrijdingsactie van de Werfstraat gevangenis in Soerabaja. Op zijn hoofd staat een prijs van 10.000 gulden. Jack wordt direct gedemobiliseerd en vertrekt spoorlags met Onne naar Nederland.

Indische moeder

Die eerste ontmoeting met Onne Boer-Hermans heeft mijn leven voor altijd beïnvloed. Wij kregen een heel bijzondere band, zij hoorde bij onze familie, bij mijn kinderen. Zij was "mijn Indische moeder."

De tekening van Onne

Wij haalden haar vaak op om bij ons te komen eten of om een stukje te varen op de Loosdrechtse Plassen. Een mooie tijd met bijzondere herinneringen. Vlak voor haar overlijden op 2 februari 2005, overhandigt Onne mij een tekening die altijd bij haar aan de muur van de eetkamer hing, en nu bij mij een ereplekje heeft tegenover mijn werktafel: het is een portret van Onne, puur en doordrenkt van Indische schoonheid. Jack heeft het ooit laten tekenen toen hij tijdens de oorlog in een Japans concentratiekamp vast zat. Het is gemaakt door een medegevangene en het heeft een lijst van djati-hout gestolen uit een Japanse kantinekeuken. Jack heeft de tekening van Onne steeds bij zich gedragen tijdens de Japanse bezetting. Getekend met een stompje van een 4H-potlood en ingekleurd met het wit van een laatste restje tandpasta. Het gaf hem kracht om te overleven in barre tijden. En de hoop, nee zijn vaste geloof, dat hij ooit Onne zou terugzien: de liefde van zijn leven.

De ordner

En ik kreeg nog iets van haar. Een dikke oude ordner. Uitpuilend van het doorslagpapier. Uit een tijd die ver achter mij leek te liggen. Onne zei me: "Jack en ik vinden dat jij deze moet hebben. Jij moet er iets mee doen". Een mysterieuze zin. Stille kracht? Zo eigen aan Indië, zo eigen ook aan Onne, mijn Indische moeder....

Thuis sloeg ik de ordner open. Honderden afschriften van authentieke processen-verbaal met gedetailleerde verklaringen van mensen die ooggetuigen waren geweest van gruwelijkheden tijdens die zogenaamde 'bersiap-periode' in voormalig Nederlands-Indië.

Getuigenissen over bekenden

De ordner van Jack

Bladerend door de verklaringen vind ik een getuigenis waardoor èèn van mijn vriendinnen, ruim vijftig jaar na dato, te weten kon gekomen hoe haar vader toen in Indië om het leven is gekomen. En door het proces-verbaal heeft ze ook het graf van haar vader kunnen vinden. Want dat bleek er te zijn. Op Java. Ze heeft het nooit geweten. En nu is ze er al meerdere malen geweest. Om haar vader te eren en te herdenken.

En ook een verklaring over de vader van Wieteke van Dort, beter bekend als Tante Lien. Ze is inmiddels een goede kennis van me. Vijftig jaar na dato komt Wieteke er eindelijk achter wat er gebeurde met haar vader, vlak na

de bevrijding van de Japanse bezetters: ook hij werd door pemoeda's in Soerabaja vermoord. Het staat zwart op wit op een carbonnetje in de ordner van Jack en Onne. De mysterieuze ordner, die ik inmiddels mijn 'archief van tranen' noem.

De ordner van Jack en Onne is niet meer uit mijn leven weg te denken. Het heeft zo moeten zijn, het was de bedoeling, dat ik hem kreeg. Het is voor mij een opdracht geworden. Opdracht met een hoofdletter geschreven. Een opdracht aan de Nederlanders van vandaag. Omdat ook zij moeten weten wat er toen vlak na de bevrijding van de Tweede Wereldoorlog met landgenoten in voormalig Nederlands-Indië is gebeurd.

Archief van tranen

Mijn 'archief van tranen' blijkt een verzameling te bevatten van kopieën van tot nu toe onbekende documenten met getuigenissen, ooit vastgelegd in officiële processen-verbaal, die tot op de dag vandaag nooit aan de openbaarheid zijn prijsgegeven.

Pia van der Molen

op ereveld Menteng Pulo

In mijn nieuwe documentaire *Archief van Tranen: de vergeten massamoord op (Indische) Nederlanders in het na-oorlogse Indië* hoop ik recht te kunnen doen aan de pijn en het verdriet van al die duizenden landgenoten die toen als onschuldige burgers de anonieme prijs betaalden voor ons inmiddels koloniale verleden. Want pas dan zijn wij klaar voor de toekomst.

Hoofdpijnen documentaire-tweeluik 'Archief van Tranen'

Inhoud

- De te realiseren twee-delige televisie-serie 'Archief van Tranen' (plm. 50 minuten per aflevering), is documentair in een reportage-stijl, waardoor gebeurtenissen uit het verleden geplaatst worden in het heden. Een stijl die kenmerkend is voor de documentaires van Pia Media .
- De rode draad van de serie is de ordner van Jack en Onne Boer. De daarin opgenomen, veelal als geheim geclassificeerde processen-verbaal, vormen de basis van de verhalen.
- In de documentaires zullen nabestaanden en direct betrokkenen van de in de ordner genoemde gebeurtenissen, het verhaal vertellen en zal worden getracht reconstructies te geven van hetgeen in de processen-verbaal beschreven is. De interviews kunnen worden opgenomen in Nederland en in Indonesië en/of op de erevelden van Java.
- Er blijken ook nog steeds 'vermisten' te zijn, die om het leven kwamen tijdens de bersiap-periode. Mensen van wie nooit meer iets is gehoord of waarvan zelfs bij de familie niet bekend is dat er een graf is. Voorbeeld: nog 2 weken geleden heeft Pia Media het graf gevonden van een Nederlander waarvan de familie dacht dat hij spoorloos verdwenen was. Na 67 jaar weet de familie eindelijk waar zijn graf is. De reis naar voor een bezoek aan het ereveld is al geboekt!
- In de twee-delige televisieserie 'Archief van Tranen' zal de Bersiap-periode in een historische context worden geplaatst. Ook zal aandacht worden gegeven aan een aantal verslagen en processen-verbaal uit de ordner van Jack en Onne Boer, die vanuit Batavia aan het toenmalige Ministerie van Oorlog werden verzonden. Zij maakten zeer gedetailleerd melding van de massamoorden en andere gruwelijkheden op Nederlanders met het dringende verzoek dit aan het Nederlandse publiek te melden. Maar die brede ruchtbaarheid heeft het nooit gekregen.

De documentaires beginnen bij de capitulatie van Japan. Begin augustus 1945 maken twee atoombommen op Hiroshima en Nagasaki een definitief einde aan de Tweede Wereld Oorlog.

Voor de Nederlanders in de gevangenkampen in Nederlands-Indië was van een bevrijding echter geen sprake. Een echte bevrijdingsmacht was er niet en het handjevol Engelse militairen op Java was niet in staat veiligheid te bieden. Ongecontroleerde en gewapende bendes van Indonesische jongeren, de zogenaamde pemoeda's eisten onafhankelijkheid en richtten onder de "bevrijde" Nederlanders en Indische Nederlanders enorme slachtpartijen aan, gesteund door de revolutionaire radiozender 'Radio Pemberontak' die felle oproepen deed tot " het uitroeien van alle

Belanda's (Nederlanders) en alle *Anjing Belanda's* (de honden van de Nederlanders)", waarmee de Indo's werden bedoeld.

Aan de moorden onder de Nederlanders in deze zgn. Bersiap-periode (bersiap betekent 'wees paraat') kwam een einde toen half 1947 met name Java onder controle was gekomen van een door Nederland gestuurde grote troepenmacht.

De tot nu toe niet gepubliceerde verslagen in de Ordner van Jack' vormen de stille getuigenissen over slachtoffers van een vrijheidstrijd die ook een andere, en voor velen een onbekende, kant blijkt te hebben.

Dicht bij de mensen, dicht bij je hart

In de film wordt, met medewerking van zorgvuldig geselecteerde betrokkenen en situaties, gestalte gegeven aan de Pia Media gedachte: 'Dicht bij de mensen, dicht bij je hart'.

De research, redactie, productie, interviews, camera, geluid en regie wordt gedaan door een klein team van Pia Media, dat al eerder historische documentaires heeft gerealiseerd.

Locatie: Djember

7-5-1943 (tijdens Japanse bezetting)

Moord op vader

'Tijdens de oorlog op den onderneming Trebla Sata werkzaam zijnde, werd ik op 5-5-'43 tezamen met alle planters uit de omstreken alsmede ook vele personen van allerlei ras, in totaal plm. 400 man, gearresteerd. Van de onderneming werden wij eerst gebracht naar ons hoofdkantoor David Birnie's Administratie Kantoor (D.B.A.K.) te Djember, alwaar wij in groepen ingedeeld werden teneinde een verhoor te ondergaan. (...) In de D.B.A.K. Djember stonden wij bloot aan allerlei mishandelingen. Zo zag ik dat Heer M. van de onderneming Poerwodjodjo op 7-5-'43 dusdanig door de jappen mishandeld werd, dat genoemde persoon nog diezelfde avond den geest gaf'.

Bron: Verklaring no. 473 X/ODO van de heer Ing Thoe Nio dd. 27 oktober 1947, Ordner Jack Boer.

Interviews met:

- Mevrouw I. M.
- Mevrouw M. van den M.- M.

Pagina:

14

18

Interview Mevrouw I.M. (geboren 1942)

I.'s vader is vermoord door de Japanse bezetter op 7 mei 1943 in Djember.

Jeugd

I. is geboren op 3 februari 1942. Ze is de jongste dochter. Haar ouders en twee zusjes woonden en werkten op de onderneming Poewardjodjo in Djember op Java. Het is een Engelse onderneming met koffie-en rubberplantages. De plantage is er nog steeds maar de koffie is veranderd in cacao. Ineke is geboren op de verjaardag van haar vader. Haar vader kwam uit een groot Fries gezin. In 1932 ging hij naar Indië: "Het was crisistijd in Nederland en hij was een jonge man en er was geen werk te vinden. Toen had hij gehoord dat als je naar Londen ging Engeland dan was er een mogelijkheid dat je ging werken in 'De Oost' zoals ze dat noemden. Nou mijn vader is naar Engeland gegaan en is toen vrijwel meteen uitgezonden naar Indië en daar is hij op een plantage komen te werken. Niet meteen als administrateur, maar op een lage positie. In 1933 was mijn vader voor verlof over naar Nederland. Daar leerde hij op een dansavond mijn moeder kennen. Ze gingen samen terug naar Indië en in 1934 zijn ze getrouwd in Djember. Daar zijn mijn oudste en middelste zus geboren. Mijn ouders zijn in die periode hun huis kwijtgeraakt door een bandjir, een overstroming, een soort vloedgolf van de rivier. Die heeft alles meegesleurd. Daarna hebben ze een nieuw huis laten bouwen en dat is het huis dat ik op de foto heb staan. Een paar jaar voor haar overlijden ben ik aan mijn moeder gaan vragen: "Mama, hoe was papa nou?" Ze heeft heel weinig over hem gezegd. Ze zei alleen: "Het was een hele harde werker en hij was heel goed voor zijn personeel."

Japanse bezetting: 3 maart 1942- 15 augustus 1945

"Ik was een baby van ruim een maand dus ik kan me niets herinneren van het moment dat de oorlog uitbrak. Ik zou in maart geboren worden en mijn moeder zei dus altijd dat ze door de angst, dat ik toen eerder ben geboren. Ik heb van later in de kamptijd wel wat vage herinneringen, maar het meeste weet ik van mijn moeder".

Vader opgepakt

Na de Japanse inval wordt het gezin gescheiden. Vader wordt door de Japanners opgepakt omdat hij een geweer in huis had: "Mijn moeder heeft mij daar wel iets over verteld. Toen mijn vader werd gehaald ... stond ze met mijn zussen Martha en Elly op het terras, om te kijken hoe mijn vader in die auto werd gemikt. Toen heeft ze tegen de kinderen gezegd: niet huilen, niet huilen, je laat niet zien dat je huilt. Om toch trots te blijven tegenover die Japanners".

Concentratiekamp

Een maand nadat I.'s vader opgepakt is, zijn haar moeder en de drie kinderen naar een Japans concentratiekamp overgebracht:

"Wij hebben in 4 kampen gezeten, Solo, Malang, Semarang en Banjoe Biroe. Dat weet ik van wat me verteld is. Je werd van het ene kamp naar het andere gebracht. En steeds kwamen er meer mensen bij. De Jappen wilden zoveel mogelijk mensen bij elkaar hebben en dat werd steeds erger. Je kreeg steeds minder ruimte en ze waren dus van plan om ons allemaal een kopje kleiner te maken op het eind en daarom

moesten we allemaal bij elkaar. Mijn moeder zei altijd: de atoombom is de redding van ons geweest. Ik heb weinig herinnering aan de kamptijd. Het enige leuke wat ik me herinner is dat ik een liedje moest zingen met een lintje in m'n haar: "Ik zie een lief kindje met krulletjes blond". Mijn moeder heeft eigenlijk geen nare dingen verteld, een paar maar. Sinterklaas en Kerst in het kamp, echt precies weet ik het niet meer want ik was drie jaar of zo. Dat probeerden ze dan zo goed mogelijk te doen, dan probeerden ze het toch nog gezellig te maken met wat we nog hadden en dat was bijna niets meer".

"Mijn moeder had een fotoalbum en deze ring (*wijst naar de ring aan haar vinger-PvdM*) en die had ze voor de oorlog van mijn vader gekregen. Die heeft ze in de kaft van het foto album gedaan en daar een foto overheen geplakt. En dat heeft ze altijd meegesleept van het ene kamp naar het andere. En een gedeelte van haar zilver. Was echt belachelijk want dat heb je helemaal niet nodig in een kamp. Mijn moeder had natuurlijk drie kinderen, en verder het zilver en het foto album. Dat ging altijd mee".

"Over de kampperiode wilde mijn moeder weinig kwijt. Alleen dat we op een hele kleine plek met z'n vieren lagen. Een paar van ons waren niet zindelijk, en dat lag allemaal op die bultzak (stromatras), zo noemde ze dat. Ze heeft me ook verteld dat vrouwen ruzie hadden om een stukje zeep en dat ze mekaar bijna afmaakten. En ook dat ik iedere avond als ik moest gaan slapen ik mijn hele repertoire van liedjes afdraaide. En kennelijk kon ik zingen want, mijn moeder zei: "Dan was het heel stil en lagen alle vrouwen naar dat ene kleine meisje te luisteren". Dan denk ik: nou dan heb ik ze in ieder geval nog iets goeds kunnen brengen".

Bevrijding

Op 15 augustus 1945 capituleert Japan na gebombardeerd te zijn met twee atoombommen. I. was te jong om daar veel weet van te hebben:

"Het enige dat ik weet is dat mijn moeder toen de bom gevallen was en de kampen bevrijd werden, dat er... ja steeds kwam er weer een man terug en weer een man terug en mijn vader kwam dus alsmaar niet.... Toen de bevrijders eindelijk kwamen zat ik, zo vertelde mijn moeder, op de arm bij mijn moeder en er kwam een man aan en ik riep: 'papa, papa'. Want ik had mijn vader nooit gezien. Maar mijn vader kwam niet...".

De ordner van Jack Boer

I.'s vader is door de Japanners vermoord op 17 mei 1943. Het enige dat haar moeder van het Rode Kruis te horen heeft gekregen is, dat haar man was overleden. Maar hoe en waar, en of hij ergens begraven was, dat wist ze niet en was niet meer te achterhalen. Totdat een aantal jaren geleden 's avonds laat bij I. de telefoon gaat. Het is Pia van der Molen, waar ze al jaren mee bevriend is. Pia vertelt haar dat ze een ordner heeft, die ze van de weduwe van Jack Boer heeft gekregen, en daarin staan twee ooggetuigenverslagen van hoe en waar haar vader vermoord is.

Naar Indonesië

I. reist met de documenten samen met haar man af naar Indonesië: “We kwamen in Kalibaroo terecht in het Marcotomo hotel. En de eigenaar heeft ons ontzettend goed geholpen in onze zoektocht naar de plek waar mijn vader is vermoord”.

“Dat is gebeurd op een plantage Birnie. Daar zijn we de volgende dag naar toe gegaan. . . De gevangenen waaronder mijn vader, waren daar in een grote loods opgesloten en gemarteld. Mijn vader is daar op 7 mei 1943 overleden. Op 4 mei is hij weggehaald van de onderneming, want hij was vice-voorzitter van de plantersvereniging en alle Nederlandse planters werden verzameld en op een open vrachtwagen naar Djember gebracht.”

Verhoord en gemarteld

“Mijn vader en de voorzitter van de plantersvereniging, die werden heel erg verhoord en gemarteld om te bekennen dat ze geweren verborgen zouden hebben, dat was gewoon een jachtgeweer. Dat was door de Japanners gevonden en zeiden: ‘jullie gaan een opstand beginnen’. Maar dat was helemaal niet zo. Ze zijn allemaal opgepakt en naar Djember gebracht naar de tabaksplantage van Birnie en ... daar is hij in de loods gemarteld en overleden”.

“We zijn in die loods naar binnen gegaan. Dat was een hele rare gewaarwording. Want dat was gewoon het laatste, ja ... waar mijn vader geweest is en waar hij ook overleden is. Waar hij volgens de verklaring in de ordner van Jack Boer, aan de kant van een deur gelegd is en daar is hij in de loop van de nacht aan de gevolgen van de martelingen overleden.... ja daar werd ik echt heel echt emotioneel ... mijn vader werd daar opeens iemand en die was daar doodgegaan en anders was het altijd iets abstracts...”

Begraafplaats

Tijdens de zoektocht wordt duidelijk dat de vader van I. op een Christelijke begraafplaats in Djember begraven moet zijn: “Voordat we naar dat kerkhof gingen zijn we eerst nog bij een man langs geweest die in die tijd werkte op de Birnie plantage waar I.’s vader is overleden. En die wist daar nog alles van en die vertelde dus dat hij niet zover van die loods woonde. En dat hij de mensen ’s nachts hoorde gillen als ze gemarteld werden door de Japanners ... ja .. dat wil je eigenlijk niet horen, je kan het je wel voorstellen maar dat eh ..

Maar goed we zijn op dat kerkhof gaan kijken en er waren een paar plaatsen waar graven waren waar geen namen op stonden. Omgevallen kruisen, soms ook helemaal niks .. nou ze wisten ongeveer te vertellen: daar is het en ja ... het was heel raar toen ik daar was. Toen we weggingen kwam er een soort rust over me van ... okee, hij is hier, het is goed zo”.

Graf gevonden

In welk graf I.’s vader precies lag, was nog niet duidelijk. De hoteleigenaar meneer Moestatjab heeft enkele maanden later kunnen achterhalen welk graf toebehoort aan I.’s vader. Hij heeft ons dat laten weten en in overleg met ons een tombe op het graf laten plaatsen. Het jaar erop zijn Ineke en haar man weer naar Indonesië gegaan op haar vaders graf te bezoeken:

“We hebben toen voor ons gevoel mijn vader begraven. Het is een hele mooie tombe. We kregen van meneer Moestatjab en bloemen, om over het graf te strooien en ook over de graven van de buren, dat is daar gebruikelijk, want dat zijn mensen die naast je vader liggen. Nu is daar toch een monument om mijn vader daar blijvend te maken, want anders was er gewoon niks meer. Nu kunnen mensen zien als ze daar lopen: deze man die heeft geleefd en die ligt daar”.

“We zijn dit jaar (2010) weer teruggeweest. Toen hebben we de as van mijn moeder herbegraven bij mijn vader. “

Invloed op je leven

“Als kind was ik boos, dat ik mijn vader nooit gekend had. Maar ... later ben ik er niet constant mee bezig geweest. Naar mate ik ouder werd ging ik er toch steeds meer aan denken. Waar kom je vandaan? Wie was mijn vader? Wat heeft hij gedaan in die fabriek. Hoe heeft hij daar gewerkt? En dat hij daar gelopen heeft. Toen we terug waren in Indonesië hebben we ook nog een oude man ontmoet, die was daar vroeger tuinjongen. Die herkende mijn vader nog van de foto. En dat hij was weggehaald door die vrachtwagen, dat wist hij ook”.

“Na die tweede keer toen het graf dus klaar was toen ... had ik het idee van .. het is de laatste keer dat ik er kom en eh .. toen vlogen we over Oost-Java op weg naar Nederland. Toen werd ik opeens in het vliegtuig ontzettend emotioneel. Ik begon heel hard te huilen. Toen had ik iets van .. en daar schiet ik nog steeds vol van ... ik weet het gevoel nog zo goed .. dat ik dacht van nou heb ik mijn vader gevonden en nou laat ik hem weer achter. Toen zei mijn man: “Wat er ook gebeurt, we gaan nog een keer terug en we gaan terug zo vaak als je wilt”. Daarna zijn we nog een keer geweest met de herbegraving van mijn moeder daar. Nou heb ik vier keer afscheid genomen van hem en nou denk ik, nou is het wel goed, het is mooi zo. Het graf zal wel weer overwoekerd zijn na een paar jaar maar dan denk ik dat geeft niet. Ze ruimen daar de graven niet dus hij blijft daar gewoon liggen en ik ben heel blij dat een deel van de as van mijn moeder daar nu bij is”.

Interview Mevrouw M. van den M.-M. (geboren 1936)

(oudere zuster van I.M.)

M. woont een in appartement voor 55-plussers. De appartementgebouwen zijn heel erg modern en om nr. 101 te vinden raak ik bijna de weg kwijt. Een mevrouw ziet me staan en ik vertel dat ik op 101 moet zijn. Mevrouw zegt: ik breng u wel want ik ben van de kerk en moet bij M. iets afgeven. M. heet mij hartelijk welkom en ik voel me meteen thuis. Ze is een hartelijke vrouw, geeft ruim antwoord op al mijn vragen en meer. Aan de muur hangt een foto van het huis in Djember waar ze is opgegroeid en daaronder een portret van haar vader die door de Japanners is vermoord. Wat mij opvalt zijn z'n droevige ogen.

Jeugd

"Mijn vader en ik gingen met de lorry naar die plantage toe, nou en dan moest mijn vader dat controleren en daar staan allemaal van die rubberbomen en daar hangt een emmertje aan en dan valt dat rubber in die emmer. Ik mocht dus mee, als oudste dochter en dat vond ik prachtig ik mocht dan zo'n emmertje er af halen en zo, en die emmertjes gingen naar de fabriek toe en daar werden van die grote platen rubber van gemaakt. Je had bruine en je had geel-achtige platen en die werden dan in die grote kisten verpakt met dat ijzer er omheen en die werden dan vervoerd. Waar naar toe dat weet ik niet.

Er was ook een koffieplantage. En daar controleerde mijn vader ook alles. En dan ging ik ook vaak mee. In die fabriek werden die koffiebesjes, die rode bessen, die werden eerst gepeld en in een hele diepe bak gegooid en gewassen. Ik zie nog zo voor me, dat er allemaal schuim op staat...nu ik er over vertel zie ik het allemaal voor me. En dan gingen ze er uit en dan werden ze gedroogd en op een gegeven moment gingen ze op de droogzolder en dan werden ze dus ok weer vervoerd. Gebrand werden ze niet bij ons, ze werden alleen gedroogd. Er was veel personeel, voor de rubberfabriek en voor de koffiefabriek".

Japanse bezetting 1942-1945

"We waren met m'n moeder naar het ziekenhuis geweest om onze prik te halen, malariaprik en toen zaten we in de dogkar, zo'n paard en wagen met zo'n dingetje er achter; We gingen van de ge-asfalteerde weg de zandweg op die naar de onderneming leidde. Op dat moment zegt mijn moeder ineens: "Ik zie allemaal banden sporen." En ze had natuurlijk al gehoord dat ze in de buurt allemaal mannen aan het ophalen waren. Toen zegt ze: "O. als ze papa maar niet ophalen." En wij kwamen dus de oprijlaan op en toen zagen we dus die militaire wagens staan en één open vrachtwagen. En eh .. ja wij stapten uit en mijn vader stond bij de deur, een paar jappen om hem heen met een geweer. Papa moest mee. En mijn moeder: "Niet huilen, niet huilen. Laat die rotzakken niet zien dat je het erg vindt." Wij mochten dus niet huilen en papa die had had dus iets dat klaar stond: een bultzakje, zo'n oprolbaar matrasje, en dat stond altijd klaar met een tas voor eventueel als hij weggehaald zou worden. Met toilet artikelen en zo. Maar dat mocht niet mee. Toen werd hij door die lui op de vrachtwagen geduwd en zo hebben we mijn vader uitgezwaaid. Heel droevig. Ik kan me niet herinneren of mijn zusjes er bij waren. Ik

denk dat je zo met je zelf en met je eigen verdriet bezig bent, dat ik heb verder niet op mijn omgeving gelet. Ik zie wel die vrachtwagens weggrijden en die jappen dan naast mijn vader Ja .. ik bedoel dat was het laatste wat ik van mijn vader zag en dat heeft heel veel indruk gemaakt. Ik had daarover heel veel verdriet en daar heb ik het wel met mijn moeder over gehad en ja, en dan zei mijn moeder: "ja, het was erg, maar we hebben ons flink gehouden en ze hebben er geen lol van gehad."

Concentratiekampen.

Mevrouw M. wordt niet lang daarna met haar drie jonge dochters, waarvan M. met haar zes jaar de oudste was, ook opgepakt door de Japanners en naar een concentratiekamp gebracht. Gedurende de hele oorlog zitten ze in Japanse kampen opgesloten. Ze gaan van kamp tot kamp en verblijven zo in vier kampen. De omstandigheden zijn zwaar. Weinig voedsel, veel ziekten en totaal verzwakte mensen die om de haverklap bezweken. M.M. , toen een kind van zes, heeft het nog allemaal scherp voor zich:

"In Banjoe Biroe hadden wij een rotplek. Een deel van het kamp was steen en daar waren dan die loodsen die bestonden uit gevlochten bamboe en die waren daar aangebouwd. Maar, die kamer daarnaast, daar was de martelkamer van de jappen. Dus wij hoorden regelmatig (*M. doet het gegil na. Het gaat je door merg en been- PvdM*), die werden gemarteld of doodgeslagen ... dat kan ik me nog heel goed herinneren hoe vreselijk dat was. Dat zijn dingen die .. ja dat kan ik me herinneren. Banjoe Biroe was het meest vreselijke kamp waar we in hebben gezeten".

Dood vriendinnetje

"In Banjoe Biroe was ook Eefje (*de stem van M. wordt nu heel zacht, PvdM*) en dat eh ... was mijn vriendinnetje. Er waren een stel kinderen aan het spelen en daar hebben de jappen een handgranaat tussen gegooid, waardoor een heleboel van die kinderen dood waren. En daar was Eefje ook bij. Er was paniek in het kamp: "wat is er nu gebeurd". Eefjes oma zat ook bij ons in de loods. Eefje was een jaartje jonger dan ik, maar wij speelden met elkaar.... Er zijn zoveel vreselijke dingen gebeurd: op een gegeven moment moesten we ons verzamelen en danwerd je in de zon gezet met z'n allen . Dan zat je daar een heel dag zonder eten en drinken, op zo'n vlakke,... die moeders met kinderen in de brandende zon. Je kreeg helemaal niks, niks. Er komt nog een andere herinnering boven: we moesten lopen van het ene kamp naar het andere kamp en dat .. er was een asfaltweg met daarnaast zand en grind en ja, je had geen schoenen aan , maar op het asfalt kon je niet lopen omdat het veel te heet was. Toen zei mijn moeder: "Nou, ga maar daar lopen", en dan liep je met je blote voeten op het grind. Dat was een hele, lange tocht".

Beri Beri

"Ik heb in de kampen ook mensen zien doodgaan, als klein kind. Mensen die op die matrassen lagen, die op een gegeven moment ging er ook een oma dood en dan hoorde je gewoon, want die hadden allemaal beri-beri, en dan hoorde je's avonds gewoon het vocht op de grond druppen wat uit haar lijk kwam.... Die mensen lagen gewoon dood te gaan, er was geen medicijn voor, niks".

"Ik heb ook gezien dat vrouwen als straf 'gekedekt' werden. De jappen hingen ze zo aan een touw met de armen achter de rug op. Met het puntje van hun teen net op de

grond, in de brandende zon. Als ze bewusteloos dreigden te raken dan kregen ze een emmer water over zich heen. Soms werden ze er nog levend afgehaald, maar ze werden er ook dood afgehaald. Ik heb gezien dat vrouwen echt werden doodgeslagen, dat ze zo'n pak rammel kregen ... Mijn moeder heeft ook zo'n pak rammel gehad, met bamboe stokken, maar die heeft het overleefd. Toen ze later terug was in Holland, groeiden de bamboesplinters nog uit haar rug. Die moesten er allemaal uitgehaald worden...."

Honger

"Ik mocht helpen die pannen met eten uit de gaarkeuken te halen en dan mocht je de pan uitlikken en ik had een vriendinnetje Anneke en wij gingen dan zo'n pan halen en dan was hij helemaal leeggeschraapt, maar wij gingen hem dan uitlikken. En Ineke van ons, de jongste, die ging in die pannen zitten en die zat ook die sambal op te likken. Kan je nagaan wat een honger je hebt.

Er was een badplaats, een betonnen plaat, en daar stonden twee van die hele grote bakken en daar konden de vrouwen dan mandiën (douchen). Maar in dat water zaten wij ook onze bordjes af te wassen. En dan had je aan het eind van die gootjes waar een roostertje in zat. En dat zaten wij leeg te eten. Want daar zat nog wel eens een sliertje groente in of een paar korrels rijst. Dat zaten wij gewoon leeg te schrapen. Dat kun je je niet voorstellen: zo'n honger had je".

Zorg voor zusjes

"Mijn moeder moest van de jappen, zoals alle volwassenen, 'patjollen', werken op het land. Dat was nog in het kamp Solo. En ik was de oudste. Ineke was ruim een jaar, Elly was ruim vier en ik was zeven. Mijn moeder was dan heel de dag weg. Dan had ik als meisje van zeven de zorg voor mijn twee kleine zusjes. Ik heb vreselijk veel met die kinderen gedaan. Maar ze poepten en plasten nog in hun broek. Dat moest ik allemaal uitspoelen en je had natuurlijk geen wasmachine, niks, dus de teilen die zette ik buiten neer, en dan door de zon verwarmde dat water. Dus ik spoelde eerst broekjes uit, dan deed ik ze in het warme water en dan legde ik de kleertjes op het gras om te drogen en het was na een paar uur droog.

De zorg voor mijn twee kleine zusjes was natuurlijk wel belastend voor een kind van zeven. En daar heb ik nog steeds last van..."

Vluchten na de bevrijding

Toen de Japanners op 15 augustus 1945 capituleerden zaten M. , haar moeder en haar twee jongere zusje nog in het Kamp Banjoe Biroe. Maar daar was het ondanks de bevrijding, niet veilig:

"We moesten vluchten omdat onze nieuwe vijand, de Indonesiërs, ons kamp aan drie kanten had omsingeld. En we hadden nog maar één uitweg: en dat was door de kampong. Maar de kampong werd al in brand geschoten. Boven ons vlogen de Amerikaanse en Engelse vliegtuigen en die bombardeerden die kampong om voor ons de weg vrij te maken. Wij werden door de Gurkha's in grote vrachtwagens gezet, de bultzakken, de matrassen die we hadden, die werden over de auto's gelegd en zo reden we dus echt door de brandende kampongs heen. Ik weet me nog goed te herinneren: ik mocht naast de chauffeur zitten. Ik weet het nog zo goed. Doodeng was het."

Kogels vlogen om de oren

“Wij gingen van Banjoe Biroe met de trein naar Semarang, dat was eigenlijk het laatste kamp waar we zaten en daar vandaan zijn we later met de boot naar Ceylon gegaan.

In het kamp in Semarang werd heel veel geschoten. Er waren Gurkha's die dat kamp bewaakten. Maar het kamp werd van buitenaf door de Indonesiërs voortdurend beschoten. De kogels vlogen ons om de oren, echt waar. Dat was zo hevig. Wij sliepen op die houten britsen en daar lagen matrassjes op, en ik weet wel dat wij daar onder moesten slapen als kind. Die matrassjes, die bultzakken, waren dus ter beveiliging van ons. We sliepen op de grond omdat het te gevaarlijk was, want we zaten achter van die bamboe wandjes en je kon zo door de gaten naar buiten kijken en kogels gaan daar zo doorheen. Ik weet nog wel, dat we gewoon buiten een po hadden staan omdat het gewoon te gevaarlijk was om naar de wc te gaan omdat er zo geschoten werd. Kijk dat weet ik nog wel. Dat heeft wel indruk op me gemaakt”.

Overlijdensbericht vader

“Het was in het laatste kamp, in Semarang.

Er was een kennis van mijn ouders en die, meneer die kwam in het kamp en die was militair. Die kwam in zijn militaire uniform en die heeft het ons verteld. Maar voor die tijd zei mijn moeder al, want die vrouwen kregen altijd om de beurt bericht, brieven van het Rode Kruis en zo, en mijn moeder die hoorde maar niks, dus zei ze tegen mij: “nou, papa leeft vast niet meer want anders had ik ook al wat gehoord”. Dus in feite was je er al een klein beetje op voorbereid. Maar verder wist je niet wat er gebeurd was. Papa was overleden en dat hadden de jappen gedaan. Dat was het. Ik was heel verdrietig. Maar het was ook wel zo dat wij onze vader in drie jaar niet gezien hadden en ... ja of je eigenlijk helemaal beseft wat een vader was... je zag ook helemaal geen mannen in dat kamp, het was een vrouwen business. Je werd steeds voorgehouden: nou als we hier uitkomen dan komt papa en dan gaan we weer fijn in een huis wonen, dat wordt je steeds verteld.

Mijn moeder heeft er verder heel weinig over gepraat, heel weinig..”.

Invloed op je leven

“Dat ik mijn vader ben kwijtgeraakt, natuurlijk heeft dat mijn leven beïnvloed. Ik bedoel, als hij niet was overleden had ik een vader gehad, en was ik in een normaal gezin met een vader opgevoed, was mijn moeder niet aan de vreselijke man (*haar latere stiefvader- PvdM*) blijven hangen, waar we verschrikkelijke dingen mee hebben meegemaakt”.

“Ik heb wel heel veel gedroomd en nog steeds. Dat heb ik dus wel. Ik wordt overvallen. Ik wordt nagezeten door mensen met een geweer en die zijn als jappen verkleed, het zijn altijd militairen die achter me aan zitten. Dat is heel erg”.

Zelf drie kinderen

“Ik heb drie kinderen, en ja van mijn vader weten ze. Maar van die kampen, dat weten ze niet. Ik heb ze wel verteld dat we in een kamp hebben gezeten en dat het heel erg was en zo, maar ... ze gaan er niet op in? In weet niet waarom dat is en ik vind dat wel heel naar.

Ik heb wel eens een boek besteld waarin de ervaringen van vrouwen en kinderen in een Jappenkamp worden beschreven. Het ligt nu bij mijn dochter, nadat ik het heb gelezen. Ik zei haar: "Monique, dat moet je eens lezen. Daar staan alle dingen in die we mee hebben gemaakt." Nou het ligt nog bij haar en het ligt er al 2 ½ jaar. Ik zeg: "heb je dat boek nou wel eens gelezen?" "Nee, nee, nee." Maar ze leest wel de ene roman na de andere. Ik vraag er niet meer om, ik heb alleen gezegd: "ik wil dat boekje wel weer graag terug hebben".
... Mijn zoon heeft er helemaal nooit over gepraat ... ze gaan er nooit dieper op in. En dat doet wel pijn, ja..."

Praten tegen vader

"Ik praat tegen mijn vader. *(Er hangt een mooie foto van hem aan de muur en daarboven hangt een foto van hun huis op de onderneming, PvdM).* Daarom hangt die foto daar. Als ik verdrietig ben, dan zeg ik: "hé pap kun je er nou niet wat aan doen. Ik krijg alles over me heen....Ik heb het gevoel dat mijn vader mij altijd helpt en daar heb ik steun aan."

Locatie: Soerabaja

10-11-1945

Ooggetuige aan dood ontsnapt bij slag om Soerabaja

“... als je soms nog mensen mocht tegekomen, die zich de illusie maken, dat het in Soerabaja ‘wel meevalt’, breng hujn dan aan het veratdn dat er hier de laatste weken zeer hard is gevochten en het er ook op het ogenblik nog warm aan toe gaat. Soerabaja ziet er uit zoals elke Hollandse stad er uit zag, die de Ebnghelsen wijk na wijk moesten veroveren. Uitgebrande gebouwen, vernielde huizen, daken waar de granaten gaten hebben ingeboord en muren waarin projectielen grote putten hebben geslagen. Het gebeurt allemaal zo voorzichtig mogelijk, maar niemand heeft kunnen verhinderen dat Soerabaja langzamerhand gruwelijk verminkt werd. Want de strijd wordt niet met zachtheid gevoerd. Het front loopt zo ongeveer van Oost naar west, midden door de stad. De flanken bevinden zich buiten de stad en je ziet er dezelfde scènes als in Holland tijdens de oorlog: troepjes soldaten, die in de schaduw van een verwoest huis hun was doen en hun eten klaarmaken. Over de stad hangt de beruchte, ongelofelijk weeë stank van halfvergane lijken, die verminkt in het water drijven.”

Bron: *fragment uit een brief van Ben Grevendamme eind november 1945, in Revolutie in Soerabaja, Willy Meelhuysen.*

Interview met:

- De heer H. R.

Pagina:

24

Interview met de heer H. R. (geboren 1934)

Meneer en mevrouw R. wonen in een modern appartement, op de 3^e etage, eenvoudige inrichting, overal foto's van de kinderen en kleinkinderen. Sterk Indisch accent, heel vriendelijk en gastvrij. Meneer R. kan zich de Japanse bezetting en de Bersiap tijd daarna nog zeer goed herinneren. Af en toe is hij emotioneel. Zij zijn gelovige mensen en ontlenen daaraan hun kracht.

Jeugd

"Voor de oorlog zaten wij in Semarang en ik had een fijne jeugd, totdat ik hoorde dat mijn broer werd opgeroepen voor militaire dienstplicht want de Japanners hebben Pearl Harbour aangevallen en Nederland verklaarde toen de oorlog aan Japan. Nou ja toen stortte mijn hele jeugd in. "Vluchten", zei mijn vader. Wij gingen van Semarang met de trein naar Soerabaja, wijk Goebeng, in de Van Sandikstraat. Dat kan ik mij nog goed herinneren. En daar begon eigenlijk voor ons de oorlog, want de Japanners vielen Soerabaja aan. De BPM (oliemaatschappij) werd in brand gebombardeerd. De vliegtuigen raasden over ons heen. Vanaf 1942 heb ik geen school meer gezien. Van de Japanse inval hebben wij heel erg geleden".

Bombardementen.

"Wij hadden de hele nacht luchtalarm maar er gebeurde niets. Een uur of negen in de ochtend dachten wij opeens: wat zijn dat voor vliegtuigen die boven ons komen, boven Soerabaja, allemaal witte vliegtuigen, tenminste zo in de zon bekeken en op een gegeven moment zagen we die bommenluikken opgaan en wij vlógen ... je hoorde die bommen zo langs ons heengaan en wij vlogen zo in de schuilkelder, en ik zag het gewoon. Later hoorden wij dat ze het gemunt hadden op de machinefabriek Praat, in Ngagel. Daar waren veel gevangenen (*van Nederlands-Indië-PvdM*) werkzaam... (*valt stil en huilt, PvdM*) en we hoorden (*herstelt zich-PvdM*)... Ngagel was niet zover van ons vandaan en je hoorde en zag die bommen gewoon vallen op die fabriek en gekreun en gegil We hoorden dat er alleen maar bloedspatten waren, er was niemand overgebleven. Die fabriek was in flarden geschoten. Ook de haven van Soerabaja werd gebombardeerd. Ik kreeg daarvan een trauma en dat uitte zich in jeukaanvallen, galbulten, en als ik zo'n, aanval kreeg dan verborg ik mij want dan was mijn hele lichaam onder de bulten. Ik zag er vreselijk uit. En dat bleef tot en met hier in Nederland. ...".

Ontsnapt aan de dood.

"Mijn vader besloot dat wij naar Malang gingen, naar een oom. Wij moesten op de trein en toen zei mijn vader: 'Die trein is overvol, we wachten op de tweede trein'. Dat was op station Goebeng. Dat staat in mij gegrift. Dus wij hebben gewacht, die volle trein ging weg. Later hoorden wij dat die trein was opgeblazen in Porong op een brug. Die hele trein met tig-aantal mensen, die hele trein was verongelukt. Dat speelde in de Japanse tijd.

In de tweede trein gingen wij dus naar Malang. En daar heb ik ook een traumatische ervaring gehad. Mijn oom was heel erg streng en ik was een jongetje van 7 jaar. En ik wilde bij mijn vader blijven, maar die bleef achter in Soerabaja. Dus ik huilde. Wat

deed die oom van mij? Die sloot mij op in een kamer en ik moest zowat de hele dag op de po zitten. Dat zal ik nooit vergeten. En ik dacht bij mezelf: 'waarom moet ik nou hier opgesloten zijn terwijl ik naar mijn vader wil' “.

Gered door schoteltje melk voor herdershond

“Mijn vader was dus in Soerabaja gebleven. Daar vielen de Japanners binnen. De instructie was: alles afsluiten, ramen en deuren, want als ze binnenkomen en je hebt je ramen en deuren niet gesloten, dan knallen ze je overhoop. Dus iedereen sloot alles af. Toen dacht mijn vader: weet je wat, ik doe net of ik gek ben, ik gooi alles open. Toen kwamen die stoottroepen binnen en er was een Japanse kapitein met een herdershond, en hij kwam naar mijn vader en hij zei: “Ben je niet bang voor mij?” Mijn vader zei: “Schiet me maar dood, kan mij wat schelen.” En hij zat daar en vroeg mijn vader: “Ben je alleen?” Mijn vader zei: “Mijn vrouw en kinderen zijn naar Malang gevlucht”. De kapitein had een herdershond en hij vroeg aan mijn vader: “Heb je voor mijn hond wat te drinken.” “Ik heb nog melk”, en hij gaf melk aan die herdershond. Daarop kreeg mijn vader van die Japanse kapitein een briefje: “Mocht je wat overkomen, ik zal er een stempel op geven, en ik breng je naar Malang. Ik kom terug over een paar dagen als Soerabaja helemaal in onze handen is.” En hij heeft woord gehouden”.

“Wij schrokken ons wild toen wij in Malang bij het huis van mijn oom die Japanners zagen in die Japanse auto met die Japanse vlag en mijn vader stapte uit en wij dachten: ‘Nou gebeurt er wat’. De kapitein vroeg: “Is dit je vrouw?”, en hij salueerde naar mijn vader en zei: “Hartelijk dank dat je mijn hond gered hebt. Mocht er wat zijn, hier heb je die vrijpas”. Mijn vader, triomfantelijk, kwam binnen en zei: “Nou ik leef nog.” En zo heeft hij het die jaren kunnen volhouden met dat pasje”.

“Mijn vader ging bij de ondergrondse, het Indisch verzet. Op een gegeven moment kwam de Kenpei Tai (*De Japanse militaire politie- PvdM*) bij ons. Samen met een zekere meneer Gribbeling. Ze hadden een vermoeden dat mijn vader van de ondergrondse was. Dus ze kwamen binnen en ze zeiden in het Japans: “Gura”. Mijn vader zei: “Wacht even, lees dit even”, en gaf ze het pasje. Ze salueerden en gingen weg. Zo heeft hij al die jaren kunnen regelen dat hij niet opgepakt werd. Hij had zijn leven te danken aan een schaalje melk voor een herdershond. Zo vreemd kunnen de dingen gaan dus”.

Capitulatie Japan 15 augustus 1945

Na de Japanse capitulatie keert de familie R. terug naar Soerabaja. Daar was het al gauw erg onrustig:

“De Indonesiërs dachten: nou hebben wij de macht in handen. Dit is onze kans. Overal zag je pemoeda's (Indonesische opstandelingen). In de straten, op ons erf, in ons huis. Ook daar heb ik een vreselijk ervaring gehad. Gelukkig is het goed afgelopen, maar... Ze kwamen ons huis binnen 's nachts, ze maakten gewoon de deur open en ze zeiden: “Wij zullen jullie bewaken”. Ik dacht bij mezelf: waarom? Maar ja, ik was een jongen van 12.... Ze waren heel brutaal en ze probeerden mijn moeder en mijn zus te verkrachten. Onder het mom van (*De heer R. is erg emotioneel- PvdM*) handgranaten die zij spelenderwijs (*R. maakt gebaar van de handgranaat van de ene hand in de andere hand, PvdM*) van de ene hand op de andere hand gooien en zeiden tegen mijn moeder: “Mevrouw, wilt u met mij ?..” Toen zei mijn moeder: “Ga

weg, ik ben getrouwd." En gelukkig, gelukkig dropen ze af. Toen dacht ik bij mezelf: als ik ooit weg kan gaan van Indonesië dan ga ik subiet weg".

Opnieuw aan de dood ontsnapt.

"Wij werden door de Indonesiërs geboycot: geen licht, geen water, geen gas, geen eten, geen drrinken, niets, niets, niets. Wij zouden gewoon in ons huis verhongeren. Maar er waren ook Indonesiërs die ons over de muren voedsel gaven, en wij hadden ook nog kippen die we een voor een opaten. Het was een nachtmerrie. Dag en nacht werd er geschoten schoten. Het was een onhoudbare toestand.

Op een gegeven moment was er een staakt het vuren tussen de Indonesiërs en de Engelsen, die formeel de macht hadden in Soerabaja. Toen vroegen de Gurkha's aan de Indonesiërs: "Mogen wij die Hollanders en Indische mensen wegbrengen naar de haven van Soerabaja. Dat mocht. Per vrachtwagen. We moesten op een bepaald punt gaan staan. Als ik me niet vergis was dat Kalijasin. De burens zeiden tegen mijn moeder: "Ik heb met de pastoor gesproken en die zei: doe maar niet, want dat is levensgevaarlijk want jullie zijn niet beveiligd". We zijn niet gegaan. Gelukkig. Want de vrachtwagenconvooiën volgepakt met Hollanders en Indische Nederlanders werden aangevallen ... (*meneer bedoelt het Goebeng Transport, PvdM*) de vluchtelingen werden overgoten met bezine, en toen in brand gestoken en toen waren ze kapot gemaakt, kapot geschoten (*meneer huilt, PvdM*). Ik heb die schoten gehoord en toen dacht ik, ik was een jongen van 12 en was natuurlijk nieuwsgierig, ik ga kijken... Verschillende auto's die de Indonesiërs in beslag hadden genomen stonden zo'n 20 meter van ons huis.Ik ging naar die auto's en toen zag ik een en al bloed ... en ... verschillende lichaamsdelen, dat blijft je vreselijk bij".

Gevlucht uit Soerabaja.

"Andere Indonesiërs, de goede groep zal ik maar zeggen zeiden: 'jullie moeten heir weg. Jullie moeten zo snel mogelijk vertrekken naar station Goebeng om in de trein te stappen richting binnenland. Daar is het veiliger. Toen zijn we op een morgen heel vroeg in de ochtend richting station vertrokken. Te voet. Wij liepen naar de hoofdweg richting Kaliasin, en terwijl wij daar liepen (*De heer R. tekent de situatie op een papiertje dat voor hem ligt, PvdM*) met zo veel andere evacuée's, zag ik vijf gevechtsvliegtuigen donkergekleurd. Ik dacht: wat vreemd dat die jagers achter elkaar gaan vliegen. En toen draaiden ze op een gegeven moment om, en zij bestookten ons! Misschien dachten ze: dat zijn vijanden, misschien zijn het Indonesiërs, niet wetende dat ... ja het waren van die ouwe jagers, en ik weet nog dat die mitrailleurkogels heel groot waren, ze waren zo groot (*geeft grootte aan met handen, PvdM*) En ik dook met mijn moeder en mijn zus en broer, in de greppel, ik hoorde die kogels vlak langs ons, ratatatatatat..... En zo telkens weer....In het begin lachten die Indonesiërs ons uit, van : ha, ha, ha, jullie moeten lekker weg he! Maar toen die jagers ons aanvielen was er geen Indonesiërs te bekennen. Dat er doden zijn gevallen weet ik zeker, ook aan beide kanten, want je hoorde alleen maar gegil en geschreeuw. Na deze luchtaanval kwamen de Indonesiërs te voorschijn en gilden tegen ons: uit die greppel, opschieten... en ze joegen ons weg en toen we gingen richting Goebeng station. Naar de trein".

Bersiap-kampen

“Die trein ging richting Modjokerto, daar was een kamp Brangkal. Dat was vroeger een suikerfabriek. Er waren barakken afgeschermd met een ‘gedek’, een bamboe omheining. Daar sliepen wij, bij elkaar op een klein plekje. En daar brak toen een epidemie uit, want een vriendinnetje van mij, een meisje Lapré die stierf er aan. Ik had ook vreselijke diaree, ik zal u niet zeggen hoe dat was.... Maar dat was niet smakelijk. Dat ik nog leef, dank God.... We hebben daar 5 maanden gezeten”.

Overgebracht naar strafkamp Dinojo

“Toen werd kamp Brangkal opgeheven en werden wij over gebracht naar Dinojo, een strafkamp. In Brangkal hadden wij het naar omstandigheden nog redelijk. Maar in Dinojo, een vroegere textielfabriek, stonden nog alle machines. Daar zaten wij opgesloten en daar hadden wij het heel erg moeilijk. Ik had op een gegeven moment een ziekte aan mijn ogen omdat wij in de kali naar het toilet moesten en ook ons moesten wassen en baden. Als je een bananenstam in de kali zag drijven, dan was het oorlog. Want: we hadden bijna niets te eten. En het hartje van de bananenstam kon je koken en dan kon je dat eten. We aten ook bananenschillen. We hebben daar een paar maanden gezeten.”

Sobomito

“Daarna gingen we met de trein naar Somobito. Dat was van de hel in de hemel. Daar konden wij onze overhemden en kleren verkopen aan de Indonesiërs om wat geld te krijgen om een beetje te eten. We waren vreselijk vermagerd en uitgehongerd. Toen zeiden ze, en dat was weer de goede kant van de Indonesiërs, ze zeiden: “kijk uit, ga niet teveel eten want je maag is zo klein geworden en als je in één keer zoveel eet, dan kan je doodgaan. “Nou er waren verschillenden die vreselijk veel aten en ze vielen ter plekke dood neer. Dat was een waarschuwing voor ons: kijk uit, doe het rustig aan! Hier zijn we hooguit een week gebleven en vandaar zijn we verder gegaan naar Solo”.

Solo

In Solo hadden we het helemaal goed. De Amerikanen en het Rode Kruis waren daar aanwezig en wij werden opgevangen in een nonnenklooster en daar waren we helemaal vrij. Er was geen wacht meer, we konden zo naar buiten maar wij durfden dat niet omdat wij dachten: nee, de Indonesiërs zijn ons vijandig gezind. Maar het viel heel erg mee. Zij waren helemaal niet vijandig. Wij bleven daar een paar dagen en toen moesten wij plotseling naar het vliegveld van Solo. De Indonesiërs hadden toen weer iets anders bedacht. Ze zeiden: “alle jongens die boven de 14 jaar zijn die moeten achterblijven”, schijnbaar als gijzelaar of zo. Dus wat deed mijn moeder? Ze zei tegen mijn broer die ouder was: “ga jij twee uien onder jouw oksels doen zodanig dat je gaat tranen zo je kunt zeggen: nou ik, ben doodziek”.

Bij de controle mocht mijn broer doorlopen, toen we in het vliegtuig waren en we waren boven de wolken toen dachten wij: eindelijk voorbij, de ellende”.

Semarang.

“Wij kwamen aan in Semarang, dat was bevrijd gebied. Velen van ons die gingen de grond zoenen omdat wij voor het eerst weer rood-wit-blauwe vlaggen zagen. Nou en toen dachten we weer: eindelijk is de ellende voorbij”.

Soerabaja.

“Van Semarang gingen wij met de boot, de Maetsuyker, naar Soerabaja en daar werden wij verenigd met onze vader en zuster. Die hereniging was fantastisch, niet te beschrijven natuurlijk. Die blijdschap, die vreugde, ja, je voelde je vrij gewoon. Vrij van de druk en de ellende”.

Vader gered door Jack Boer

“Mijn vader was in de Werfstraatgevangenis opgesloten in de Besiaptijd. Hij vertelde verschillende gruwelijkheden. Hij is bevrijd door Jack Boer. Ik kan me nog heel goed herinneren dat hij dat zei tegen ons zei: “Ik ben gered door één man met één tank en diverse manschappen. Hij heeft ons gelukkig op tijd bevrijd, want de Indonesiërs waren bezig om ons kapot te maken, de bezine stond al klaar, hij heeft dat nog net op tijd verijdeld”.

“Toen mijn vader na de bevrijding uit de Werfstraatgevangenis buiten kwam is hij meteen naar onze woning gegaan. *(dat was dus op 10 november 1945, PvdM)*Toen zag hij ellende ... *(meneer huilt, PvdM)* Toen zag hij mensen ... waar wij dus woonden, die niet naar Goebeng op de trein zijn weggegaan, omdat ze dachten dat ze het wel zouden halen..... Ze werden vermoord door de Indonesiërs. Mijn vader zag verschillende vrouwen ... hoe moet ik dat zeggen ... ze waren helemaal op hun schaamdeel op een bamboestok gespiest. Toen was mijn vader helemaal door het dolle heen en toen zei hij: “als dit mijn vrouw is overkomen, dan pak ik alle Indonesiërs die ik zie, en ik zal ze levend villen.” Hij werd tegengehouden door zijn vrienden. Hij is nog naar naar Engelse commandant gegaan en toen zei hij: “zoals die éne man ons bevrijd heeft uit de Werfstraat, zo wil ik van u één tank hebben *(meneer huilt, PvdM)* met een paar mensen en ik stoot door naar Modjokerto en ik ga mijn vrouw en kinderen bevrijden, want wat ik nou gezien heb”

Naar Nederland en weer terug naar Indonesië

De familie R. vertrekt in 1951 naar Nederland. Een jaar later, omdat vader R. de toegezegde baan in Nederland niet kreeg en ook geen aanspraak kon maken op een pensioen, gaan ze terug naar Indonesië. Daar moeten ze de Indonesische nationaliteit aannemen. H. R. gaat werken in Soerabaja:

“Ik werkte toen bij Blom en Van der Aa, een Nederlandse Verzekerings-maatschappij en we moesten allemaal Indonesisch leren.

Maar ik wilde zo graag terug naar Nederland, al mijn vrienden zaten daar. Ik probeerde als verstekeling terug te gaan en dat lukte me niet”.

Ontmoeting schoolvriend

“Op een dag reed ik helemaal alleen op de fiets in Soerabaja. Ik zag een groep Indonesiërs in strakke jeans. Dat was toen een soort kleding die gedragen werd door een studentenbeweging, de T.R.I.P. Tentara Republik Indonesia Pusar. Dat waren studenten van het leger. Ze waren meestal erg hoogmodig.

In deze groep studenten zag ik mijn vroegere schoolvriend. Dus ik passeerde hem, zijn achternaam was Leurs. Ik passeerde hem, ik was zo blij en ik groette en ik zei: "Hé, hoe gaat het met jou!" Hij zegt: "Kom terug". Dus ik draaide om en ik stapte af en ik zei: "Hoe gaat het", en ik wou hem en hand geven. En toen werd ik geslagen. Van achter werd ik aangevallen en ik bloedde overal. Ik was zo verbouwereerd en ik zei tegen hem: "Wat is er nou, wat heb ik jou gedaan." Toen zei hij tegen mij in het Indonesisch: "Als je mij in het vervolg ontmoet, sla je je ogen neer." Ik werd zowat kapotgeslagen en ik vroeg opnieuw: "Wat heb ik jou gedaan." En er was een Indonesiër, een bedjakman, die trok mij gelukkig weg, want ik werd aangevallen door vijf, zes Indonesiërs. Geschopt, getrapt, geslagen en ik was half bewusteloos. Toen heb ik tegen hem in het Nederlands gezegd: "Als ik je alleen ontmoet, kerel, ik vermoord jou." Toen werd ik weer verschrikkelijk geslagen en hoorde ik de bedjakman zeggen: "stop, stop, afgelopen." "Later, later, hoorde ik dat hij verongelukt is. Een motorfiets ongeluk. Morsdood was hij. Dat was mijn ervaring met een oude schoolvriend en ik dacht bij mezelf: 'dat zijn nou je vrienden'. Vrienden kunnen je soms op het kritieke moment als een baksteen laten vallen. Letterlijk en figuurlijk. Dat ik nog in leven ben... Daar mag ik God op m'n blote knieën voor danken".

In 1958 definitief naar Nederland.

"Ik ben in 1955 in Indonesië getrouwd en in 1958 werd de toestand weer vijandig vanwege Nieuw Guinea. Wij kregen toen te horen dat wij Indonesië moesten verlaten. Binnen 4 dagen zijn wij naar Nederland vertrokken. Met de Waterman. Maar ik moest eerst een schuldbekentenis tekenen voor de reiskosten van 25.000 gulden. Ik heb alles tot aan de laatste cent moeten terugbetalen".

De gevolgen

Terug in Nederland krijgt H. R. zijn Nederlands staatsburgerschap weer terug. Hij wordt buitengewoon dienstplichtige en gaat werken bij de douane. Daar bleef hij 40 jaar. Met het verstrijken van de jaren krijgt R. steeds meer psychische problemen. En hij wantrouwt Indonesiërs: "Ik persoonlijk zeg: ik kan de Indonesiër niet vertrouwen. De ene dag zijn ze voor jou, de andere dag vermoorden ze jou. Die ervaring heb ik persoonlijk meegemaakt. Een ander zal zeggen: kom nou, doe niet zo raar. Maar dat zit in mij. Dat is mijn verleden. Dat is gegrift nog in je en ik heb er nog heel vaak last van. Als ik in de badcel ben en ik ben er te lang, is het net of ik weer opgesloten ben"

Nachtmerries

"Die ellende van toen in Indië komt altijd nog terug in mijn slaap. Mijn vrouw moet mij vaak wekken, dan schreeuw ik in de nacht. Dan zie ik die leuzen weer: weg met de blanda's, dood aan de blanda's....

Of ik krijg weer met het bombardement te maken. Alles is soms zo door mekaar dat ik soms niet weet wat ik gedroomd heb. Dan denk ik: wat heb ik nou weer meegemaakt? Dat komt regelmatig weer terug. Dat zij mijn broer zo hebben geslagen. Zij hadden ons geboycot en het water afgesloten. Ik was een jongetje van elf en toen hij met mij naar buiten ging en zei: "we hebben geen water, ik ga die hoofdkraan openen". Dat hij met die kolf van een geweer van een Indonesiër

bewusteloos is geslagen, vlak voor mijn ogen en ik kreeg een schop en ik was zo mager, ja ik viel zo om...”

Erkenning

“Ik heb tegen mijn vrouw gezegd: nu wil ik schadevergoeding eisen van de Indonesische regering. Zij hebben alles van ons afgepakt. Wij zijn berooid, geslagen, geboycot, onschuldige burgers. Wat hebben wij nou gedaan. Niets. De mensen uit Rawagadeh hebben ook veel meegemaakt, daar sluit ik mijn ogen niet voor. Maar wat WIJ hebben meegemaakt, was bij de beesten af. Waar kunnen wij ons gelijk krijgen. En dan gaat het niet om het geld, maar om het feit wat wij hebben meegemaakt. Dat ze ook erkennen, dat Indonesië erkent dat ze heel veel fouten hebben gemaakt. Dat ze in die korte tijd zoveel mensen hebben afgemaakt. Dan vraag ik mij af: waar kan ik erkenning, erkenning krijgen!”.

Locatie: Soerabaja

15-10-1945

Ooggetuige moorden Simpangclub

'Bij aankomst in de Simpangclub moesten de andere slachtoffers en ik met gebogen hoofd en naar beneden gericht blik staan of zitten. Achter het hoofdgebouw werden wij door Soetomo, thans Propagandist der Republikeinen en de P.R.I.-beul Roestan gefouilleerd en onderzocht. (...) Van mijn plaats kon ik in de achtertuin zien, waar aan de kalikant een boom stond. Aan die boom werden om beurten vrouwen vastgebonden die, naar de kreten van de beulen en toeschouwers te oordelen, met Japanners hadden geleefd. Door de wimpers van mijn teneergelagen oogleden, zag ik toen een schouwspel zó stuitend, zo weerzinwekkend en afgrijselijk in zijn realiteit, dat het wellicht zijn weerga in de geschiedenis niet vindt. Geheel opgaande in hun luguber bedrijf drilden de beulen –de voorvechters der vrijheid! – hun bamboosperen (bamboe-roentjings) om die daarna met al hun kracht in het geslachtsorgaan van het hulpeloze slachtoffer te drijven. Het hartverscheurend gegil en het van mateloze pijn ineenkrimpende en schokkende lichaam van de ongelukkige vrouw deden de moordwoede van de beulen nog meer toenemen. Zij doorboorden de bewuste plaats in het onderlijf net zo lang met hun bamboe-roentjing, totdat de ongelukkige door de verwondingen en het bloedverlies de geest gaf. De lijken werden dan in de Kali MAS, achter het gebouw van de Simpang Club geworpen'.

Bron: Verklaring Opsporingsdienst Overledenen, door mzw. Leonore Sinsu-Andries, dd. 29 november 1947, ordner Jack Boer).

Interview met:

- De heer Ruud van Leeuwen

Pagina:

32

Ruud van Leeuwen (geboren 1931)

Ruud van Leeuwen is een Nederlands-Indische man met helblauwe ogen. Hij woont met zijn vrouw Ietje in een moderne wijk met huizen met plakke daken. Binnen is het gezellig rommelig. Heel gastvrij. Er is op mij gewacht met de lunch. Een extra groot saucijzenbroodje wordt voor mij op tafel gezet. R. werkte destijds mee aan de documentaire over Jack Boer, de man die in 1945 op 10 november 2384 ten dode opgeschreven Nederlanders bevrijdde uit de Werfstraat-gevangenis in Soerabaja.

Jeugd

“Ik ben door een zus van mijn moeder grootgebracht, todat ik in dienst ging op mijn 17^e jaar. Ik heb een hele prettige jeugd gehad. Ik heb vier zusters boven mij en dan drie broers, dan kom ik en dan een zusje. We zijn van drie verschillende vaders. We woonden in Soerabaja in een klein huisje in de Schrijnwerkersstraat. De straat heet nu anders. Het huisje staat er nog. Ik ben er de laatste keer (*dit jaar, PvdM*) nog geweest, ik ben er nog in geweest, ik heb er nog opnames gemaakt, binnen ook, ik heb het allemaal op de video staan.... Het is er heel armoedig. Ik stond te huilen in dat huis”.

Japanse bezetting

“Mijn oom zat al vanaf voor die tijd, als boekhouder bij een Japanse zaak. Die zaak heette Nodaki. En daar heb ik als jongetje nog gewerkt in de smederij van de werkplaats. Daar kreeg ik een ongeluk met mijn been en daar heb ik een tropenzweer opgekregen. En door het toedoen van de Japanse baas ben ik in het ziekenhuis opgenomen, Anders was allang mijn been geamputeerd geweest. Hij heeft mij eigenhandig in zijn auto gedragen, in het ziekenhuis gebracht en hij heeft opdracht gegeven: “Deze jongen die slaapt apart, niet bij die bedelaars. Hij slaapt apart.” Heel bijzonder hé. Deze meneer was econoom. Ook mijn oom heeft daar tot het laatst toe gewerkt voor een goed salaris. Ondanks alles heb ik toch een hele goeie jeugd gehad. Maar mijn tante is wel opgepakt en meegenomen naar een fort. Door Molukkers omdat die een lampje bij ons zagen branden terwijl je moest verduisteren. Mijn oom en ik hebben de hele nacht lopen zoeken en eindelijk wisten we waar ze zat. Ze bleef een half jaar weg en we konden haar niet bezoeken. Wat zij heeft meegemaakt hebben wij nooit geweten, dat heeft ze nooit verteld. Op een dag kwam ze thuis, lopend, een kilometer of tien zeker, was ze gaan lopen naar huis. Helemaal mager en gescheurde kleren en zo. Dus de voorgeschiedenis van de bersiaptijd had ze al meegemaakt....”

Capitulatie Japan

“Vlak na de capitulatie had je een hele stille periode: geen scholen, het was rustig, je kon over straat lopen zonder dat iemand je kwaad deed. En toen hoorden wij kanonnen van het strand af. Ze kwamen van de Engelse bevrijdingstroepen. Over de stad heen. Ze kwamen neer op de Raad van Justitie, midden in het centrum. Tijdens dat bombardement werden wij opgebracht door de pemoeda's. Ik zat te knikkeren met mijn vrienden voor ons huis. Ik was 14 jaar. Er was rumoer en er kwam een vrachtwagen op het erf. Op die vrachtwagen zaten twee van mijn vrienden. Ze

waren vastgebonden aan de schutlatten van de auto. Mijn oom en ik moesten ook mee op de vrachtwagen. We werden afgevoerd als wilde beesten. We werden naar de Simpang Sociëteit gebracht. Het waren bijna allemaal jongens tussen de 14 en 17 jaar”.

Simpang Sociëteit

In totaal worden circa 2000 Nederlanders, Indische Nederlanders en Chinezen naar de Simpang Club, zoals deze sociëteit in de volksmond genoemd werd. Het was na de capitulatie het hoofdkwartier geworden van Boen Tomo, een van de leiders van de Indonesische opstand. Ruud van Leeuwen kwam als veertienjarige jongen in een hel terecht: “In de Simpangclub werden mensen gewoon doodgestoken en gedumpt in de wc’s. Wij moesten de wc’s opruimen. We stonden tot onze enkels in het bloed... We hebben die avond vijf vrachtwagens met lijken opgeladen. Chinezen, Javanen, Hollanders. Het is onbeschrijflijk. Daarna moesten wij tegen de muur staan, alleen maar met een onderbroek aan. Tot in de nacht. We werden verhoord en afgeranseld. We hadden helemaal geen gevoel meer..”

Borsten afgesneden

“In de Simpangclub zijn bij meisjes de borsten afgesneden. Ze hadden van die speldjes op van Koningin Wilhelmina en Prins Bernard. Ze werkten bij het Rode Kruis en gingen alleen maar even poolshoogte nemen. Toen moesten ze door de poort en toen werden ze te pakken genomen. Wij moesten toekijken. ...En later moesten we de plek waar het gebeurd was schoonmaken... Al dat bloed...”

Aan enkels opgehangen

“Ook wij werden gestraft. Zo maar. We moesten bij de waterput staan met onze armen omhoog tegen de latten van het katrol. En we moesten tegen de zon inkijken. Ik hield dat niet vol en keek naar beneden. Er liep zo’n jochie dat alles controleerde en die kwam terug met twee pemoeda’s. Zij hebben mij voor straf toen enkele uren ondersteboven opgehangen aan mijn enkels..”

Werfstraatgevangenis

“Op een gegeven moment werden we van de Simpangclub naar de Werfstraat gebracht. Dan kwam je in het gevang, dat wisten we en daar zagen we tegenop. We hebben spitsroeden moeten lopen van de vrachtwagens naar de poort tussen de woedende menigte door. We kwamen met 32 man in een cel voor 3 personen. We zaten en sliepen met opgetrokken knieën. Je benen kon je alleen even strekken als je gelucht werd. De laatste drie dagen van onze gevangenschap roken wij dus dat de riolering helemaal vol zat met benzine. We hadden al drie dagen geen eten gehad. We hadden gehoord dat het voedsel vergiftigd zou worden. We hebben gebeden, alleen maar gebeden dat we op een redelijke wijze konden sterven. We zaten aan de voorkant van de gevangenis. We hoorden een inslag. Het geluid kwam van de Nieuw Holland Dwarsstraat. Of je met een tank door een muur heenging.. Ik dacht: daar komen de Engelsen. Mijn cel is met een koevoet open gemaakt. Toen we bevrijd waren hebben wij ander cellen opengemaakt. We zagen Ghurka’s die de bewakers beschooten, en een Nederlander, Jack Boer, die de leiding van de ontsnapping had”.

Last van de oorlog

Vele jaren later als Ruud definitief terug is in Nederland- via Nieuw Guinea, waar hij bij de Koninklijke Landmacht diende en Suriname, waar hij wapeninstructeur was, getrouwd en twee kinderen- wordt hij ziek.

“Ik ben 2 jaar op en af ziek geweest. In het ziekenhuis gelegen met vreemde verschijnselen. Het schijnt dat het bij mij toch nog een nawerking heeft. Emotioneel. Het begint bij mij weer te komen als ik mij door een bepaalde oorzaak opwindt, zowel leuk als kwaad. En onredelijkheid, daar kan ik heel slecht tegen (*emotioneel nu, PvdM*)Dan komt mijn hele lijf onder de bulten te zitten. Ik heb kleine pilletjes om me rustig te houden en zodra ik iets merk kan ik de huisarts bellen. Dat is wel fijn. Vergeten kan je het niet. Waar ik altijd bang voor ben zijn die beelden van de laatste keer met die studenten die in opstand komen. Dan zie ik het weer voor me.... Dan komt het weer, want alles wat maar iets lichter van kleur was, of blauwe ogen (*zoals R. zelf-PvdM*), die moesten naar het gevang. En je kunt je niet weren. Ze hebben de macht over je en je kunt je niet weren.

Maar Jack Boer, die ons redde uit de Werfstraatgevangenis, is alles voor mij . Zonder hem had ik nooit carrière kunnen maken. Zonder hem had ik geen gezin kunnen stichten. Zonder hem had ik geen kinderen en kleinkinderen gekregen”.

Terug naar Indonesië.

“Wij zijn wel vijf keer teruggeweest naar Indonesië. Voor het eerst in 1979 en dit jaar ook nog. In eerste instantie sta je er wel een beetje sceptisch tegenover maar ... ik ging gewoon met die kerels daar om, we liepen soms met de armen om elkaar door de straten. Geen haatgevoelens. Het is een andere generatie.

Maar de laatste keer was het echt anders, ... en dat is weer het onredelijke waar ik niet tegen kan... Wat ik zag ... Het land waar ik geboren ben, verloedert ...! Ik heb nog met studenten op de Universiteit gesproken en ik zei: “Jullie lopen met een bull rond, jullie hebben zoveel geleerd, wat hebben jullie in zestig jaar nou eigenlijk gedaan, na de onafhankelijkheid van ons. Wat hebben jullie nou opgebouwd. “Ja, ‘bapa’, er is geen geld.” Ik zeg: “Waar zijn de belastinggelden dan?”

Ik spreek de taal en ik heb tegen een Indonesiër gezegd: “Ik ben hier geboren en getogen. Toen bestonden jullie niet eens. Wat hebben jullie er van gemaakt? Zo’n mooi rijk land. Ik heb hartzeer om wat er van over is. Niks. Nu moet Indonesië invoeren. Dat is toch een schande. Vroeger alleen maar uitvoeren en nu alleen maar invoeren. Van een exportland naar een importland.”

Kijk, het land op zich blijft gewoon mooi, de bergen en de sawah’s. Prachtig. Maar hoe het beheerd wordt.... Op het graf heb ik tegen mijn grootouders gezegd: “Opa en oma, ik kom hier niet meer terug. Het doet me zo pijn.” Ik heb gewoon afscheid genomen, voor mij is het een uitgelezen boek”...

Locatie: Soerabaja

15-10-1945

Ooggetuige mishandelingen Werfstraatgevangenis

'Op 15 oktober 1945 omstreeks 10 uur v.m. werd ik met mijn zoons het huis uitgesleurd en naar de Simpang.club gebracht, alwaar wij verschrikkelijke folteringen moesten ondergaan. Mijn jongste zoon en ik werden murw geslagen, omdat wij geen 'symbool' (rood-wit-speldje) droegen en 'NICA-honden'waren. Zij namen mij toen mee naar het platje; wij moesten ons geheel ontkleden, waarna wij gedurende vijf-en-een-half uur in de barre zon hands-up moesten staan, daarbij het hoofd diepgebogen houden. Telkenmale wanneer wij onze armen door vermoeienis lieten zakken, werden wij met geweerkolven op ribben, geslachtsdelen en in okselholten meedogenloos gestompt. Velen lieten daarbij het leven, wijl samurai-zwaarden een woordje meespraken.

Die middag omstreeks half zeven werd de groep, waarbij ook ik behoorde, naar de gevangenis Werfstraat overgebracht, alwaar wij werden opgewacht door een ruim duizendkoppige, goed gewapend gepeupel, dat ons met lansen, zwaarden, knotsen, stukken gaspijpen e.d. aanviel. Verschillenden onzer vonden voor en in de gevangenispoort daarbij de dood.

In de gevangenis werden wij opgewacht door honderden losgelaten (Indonesische) veroordeelden, allen voorzien van scherpgepunte bamboes, waarmee wij werden gestoken en geslagen. Na een vluchtige lijfsvisitatie, waarbij ons praktisch alles werd ontnomen, kregen wij met zes-en-dertig ma logies in ... één ... cel, om twee dagen later te worden overgebracht naar een grotere cel, die wij met vijftig man moesten delen. De behandeling in de Werfstraat-gevangenis tart elke beschrijving. Het onthouden van water en voedsel gedurende 48 uren behoorde nog tot de zachtaardige grappen.'

Bron: verslag van een Nederlandse inspecteur van politie, zoals vermeld in *'Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, Dr. L. de Jong, deel 12, tweede helft, Epiloog.*

Interview met:

- De heer G. R.

Pagina:

36

G. R. (geboren 1930)

De heer R. is 80 jaar en werkt als vrijwilliger in het Bronbeek Museum. “Hier wordt ik elke keer weer geconfronteerd met de gebeurtenissen van toen in Indië”, zegt hij met een heldere, Indische stem. “Ik dacht na mijn bezoek aan Indonesië in 1994 aan de plaatsen waar ik als jongetje gevangen heb gezeten, dat het wel zou overgaan. Maar dat was niet zo. Je komt er nooit meer vanaf, van die angsten van toen. En hoe ouder ik werd, hoe vaker ik er nachtmerries over kreeg. Nog altijd”.

Japanse tijd

Veertien dagen voor de atoombom viel, is G. R. gearresteerd door de Japanners. Hij was 14 jaar. Overal boven de jappenkampen en in de omgeving werden pamfletten uitgestrooid door Engelse vliegtuigen. Die had hij als jongetje opgeraapt en aan de dorpelingen laten lezen. De jappen verdachten hem van spionage. Want hij was een Indische Nederlander en als zodanig ook geregistreerd. En alles wat Nederlands was, hielden ze in de gaten. Hij werd gevangen genomen en in de gevangenis gezet. Na de Japanse capitulatie kwam hij vrij, bevrijd door de Engelsen. Daarna is hij naar huis gegaan naar zijn moeder, die bij zijn oma woonde.

Registratie door opstandelingen

Begin oktober werden alle jongens vanaf 14 jaar en mannen door de Indonesische opstandelingen, die wapens hadden van de Japanners, uit hun huizen gehaald voor “registratie”. Ook R. werd in een vrachtwagen afgevoerd.

Mishandelingen

Bij de gevangenis stond een ontvangstcomité van strijders met bamboe-roentjings. Ze hadden twee rijen gevormd en daar moesten de gevangenen tussendoor lopen. Onderwijl werden ze geslagen en gestoken met bamboe-roentjings. Er vielen veel gewonden. Ook het jongetje R., hij was de jongste, kreeg klappen en een houw. Hij bloedde, maar kon omdat hij nog zo jong was hard lopen en was er snel doorheen. Hij werd met 30 man in een cel gegooid. Er was 1 “toilet”. Er zaten alleen maar ‘blanda’s: de door de Indonesiërs gehate Nederlanders en Indische Nederlanders. R. begreep niets van deze haat, die er ineens was, want vroeger gingen ze gewoon met elkaar om. Hij had vroeger ook een Indonesisch vriendje. Die zag hij terug in de gevangenis. Als bewaker. Die sprak niet meer met R. en deed voortdurend of hij hem niet kende. Keek steeds weg als hij hem zag: “Alles was in een keer omgedraaid. Je vriend was je vijand geworden. Onbegrijpelijk. De Indonesiërs waren door het dolle heen. Ze riepen “Dood aan de blanda’s, de blanken. En dat was voor mij helemaal raar omdat ik een donker uiterlijk heb”, aldus R.

Muren cel onder bloed

De gevangenen werden door de Indonesiërs voortdurend tot bloedens toe geslagen. “De muren van de cel zaten onder het bloed. Ik was doodsbang, deed het letterlijk in mijn broek. En steun of bescherming van oudere gevangenen was er ook niet. Het was iedereen voor zich”, vervolgt R. “We werden ook getreiterd door de Indonesiërs. Voor een beetje soep, moest je in de gang in de rij gaan staan met een kommetje. En

als ze er dan soep in wilden doen, dan gooiden ze dat over je handen. Hete soep...Zelf ben ik niet gemarteld, maar ouderen werden uit de cel weggehaald naar een andere ruimte, en dan hoorde je ze schreeuwen van de pijn. Sommige kwamen ook niet meer terug". Maar wat er dan met ze gebeurde, dat wist je niet". Van moordpartijen op Nederlanders is hij geen getuige geweest. Wel heeft R. als jongetje gezien, hoe door de opstandelingen een voormalige Japanse bewaker met bamboeroentjings werd doodgestoken. "Dat was vreselijk om te zien, dat vergeet je nooit".

Kuilen graven

Tijdens zijn gevangenschap moest R. met de andere gevangenen kuilen graven: "Ze zeiden dat het om schuilkelders ging tegen de Engelse aanvallen".

Na een aantal weken werden ze bevrijd en overgeplaatst naar Fort Willem 1, dat in handen was van de Engelsen. R.: "Aanvankelijk was het daar veilig, maar na de moord op een Engelse generaal, laaiden de gevechten op. Het fort was omsingeld door Indonesiërs en werd door hen voortdurend beschoten en gebombardeerd. Heel angstig. De jongens, en ik dus ook werden daarna naar het Kamp 7, dat meer buiten lag, overgebracht".

Bevrijd en bewaakt door Japanners

"Daar werden we bewaakt door de Japanners. Heel vreemd, want eerst waren ze de vijand. Maar ook dat kamp werd van tijd tot tijd door de opstandelingen beschoten. We zaten daar in een soort bamboe onderkomens, en daar schoten die Indonesiërs gewoon dwars door heen. Zo zijn er wel een aantal van ons geraakt. Als er geschoten werd, dan probeerden we zo snel mogelijk dekking te zoeken in een slootje, dat langs het kamp liep en waar we ook onze behoefte deden. Niet prettig en heel angstig. Toen ik in 1994 met mijn vrouw teruggegaan ben naar de plaatsen waar ik als jongetje in Indië heb gezeten, zij we ook hier geweest. Het slootje is er nog steeds. En ik heb er ook een foto van gemaakt".

Terug naar Indonesië

R. is teruggegaan naar Indonesië, omdat hij dacht dat hij zijn verleden dan achter zich kon laten. Maar dat werkte niet. Hij heeft er tot op de dag van vandaag last van. Hij heeft zijn kinderen die in Nederland zijn geboren hierover verteld, omdat ze er naar vroegen. Ook zijn kinderen zijn (zonder hem) naar Indonesië geweest. "Om", zoals R. het zegt "te kijken waar hun roots liggen."

Locatie: Soerabaja

28-10-1945

Overlevende Goebeng Transport

'Om 16.30 uur passeerde het convooi de post van Rajputana Rifles op de brug van de Brugstraat. Ongeveer 100 yards voorbij het kruispunt van de Palmenlaan werd gestopt voor een barricade. Captain Chopra die voorop reed met 3 IOR's (Brits-Indische soldaten) en de chauffeur in de jeep, werden onmiddellijk dood geschoten. Zwaar vuur werd geopend op het voorstel gedeelte van het convooi met geweren, lichte geweren en granaten, waardoor verschillende vrachtautos in brand geraakten, voordat de vrouwen en kinderen eruit konden komen. De Brits-Indische soldaten die het convooi begeleidden, renden onder zwaar vuur langs het convooi, waarbij zij de achterkleppen van de vrachtwagens naar beneden lieten en organiseerden het verzamelen van de vrouwen en de kinderen onder gewapende wacht in enige lege huizen en namen toen de verdedigingspositie in (..)

Zware massa aanvallen werden ondernomen door gewapend gepeupel die aanvielen over de straat komend, schietend met geweren, zwaaiend met speren, zwaarden en knuppels, terwijl zwaar vuur van geweren, lichte machinegeweren, handgranaten en brandbommen van de daken van de omliggende huizen op het convooi werd afgegeven door ge-uniformeerde Indonesische soldaten. (..)

Na anderhalf uur hielden de aanvallen op maar zwaar vuur van scherpschutters bleef voortduren. Om 21.30 uur werden een aantal andere vrachtwagens in brand gestoken en de overblijvende IOR's (Brits-Indische soldaten) die vuurposities innamen langs de weg, moesten zich terugtrekken in de huizen waar zich ongeveer 40 vrouwen en kinderen bevonden. Een soldaat van het RIASC (Royal Indian Army Service Corps) lukte het op dit moment om 3 vrachtwagens te starten met ongeveer 20 vrouwen en kinderen, waarvan 5 gewond en na veel moeite konden 2 vrachtwagens naar veilig gebied rijden. Nog een vrachtwagen ontsnapte op dit moment (..) met 7 vrouwen en kinderen, waarvan 2 vrouwen en kinderen gedood waren en 1 vrouw gewond.

Spoedig nadat de soldaten op de weg waren teruggetrokken, zwermden het gepeupel over de vrachtwagens al plunderend en gooiden de lichamen van de gedode vrouwen en kinderen op straat. Omdat de paar Brits-Indische soldaten die de vrouwen en kinderen verdedigden hun ammunitie moesten sparen, konden zij het vuur niet openen. Gewonde Brits-Indische soldaten werden in elkaar gehakt met Japanse zwaarden en 2 vrouwen en kinderen werden afgeslacht met zwaarden door de massa.

De overlevende soldaten verdedigden zich met succes tot de volgende avond toen, doordat ze geen ammunitie meer hadden, zij gedwongen waren zich over te geven. Zij en de vrouwen en kinderen werden afgeranseld en zwaar mishandeld door de Indonesiërs. De soldaten werden naar de gevangenis gebracht waar een aantal van hen werd vermoord. De vrouwen en kinderen werden afgevoerd met gebonden handen. Verdere informatie over de verblijfplaats van deze vrouwen en kinderen ontbreekt.

Totaal opstappers 3^e en laatste Goebengtransport max. circa 302, aantal doden 112, aantal overlevenden 150, aantal vermisten 40'.

Bron: Een rapport over het Goebeng-Transport, Soerabaja, 28 oktober 1945, door Ir. H. Itzig Heine.

Interview met:
Henk Itzig Heine

Pagina:
40

Interview Henk Itzig Heine (geboren 1930)

Henk Itzig Heine zat met zijn moeder en twee broers op het zogenaamde Goebeng transport. Zijn oudste broer Wim is daarbij omgekomen. Zijn moeder, zijn andere broer en Henk zelf hebben de aanslag op het transport overleefd. Henk is een goede verteller, maar het valt hem moeilijk om over de details van de aanslag op het transport, waarvan hij als 15 jarige jongen deel uit maakte, te praten. De dood van zijn broer grijpt hem nog altijd zeer aan. De discipline die hij als luchtmachtpiloot later moest betrachten, leek hem in staat te stellen zijn emoties in de hand te houden. Tot hij getroffen werd door een zware depressie.

Ik praat met Henk Itzig Heine in zijn flat op zes hoog aan de Westerschelde in Terneuzen. Het is een gure februaridag. De wind en de regen geselen de ruiten. Het water is onrustig en loopt naadloos over in de natte nevel. Zoals de herinneringen aan die moordaanslag - 65 jaar geleden in Soerabaja toen Henk definitief zijn jeugdige onschuld verloor- overvloeien in het heden.

Jeugd.

Henk Itzig Heine: "Mijn vader was civil ingenieur die is door zijn, Nederlandse moeder, Indische vader, door zijn Nederlandse moeder naar Delft gestuurd, is in korte tijd cum laude afgestudeerd, is geplaatst in het Djocjase, en daar heeft hij mijn moeder leren kennen, die ook in Djocja geboren is. Mijn oudste broer, die dus omgekomen is, is in Solo geboren en mijn jongere broer en ik in Poerworedjo. Dat waren dus 5 mensen. Mijn vader was toen hoofd van de Provinciale Waterstaat van Oost-Java in Soerabaja. Een stuk vergelijkbaar met Nederland. Ik denk dat ik een perfecte, gelukkige jeugd heb gehad, totdat natuurlijk de oorlog uitbrak. Toen de Japanners kwamen was ik 12".

Japanse bezetting

"Het begin van de oorlog kan ik mij nog goed herinneren. Jazeker, want ik heb nog goed contact met Peter, die later marine-officier geworden is, waarmee ik op de lagere school in Goebeng zaten, want wij woonden in de wijk Goebeng in Soerabaja. En ik zie Peter nog komen, die zegt: 'Het is oorlog'. Dan praat je over december 1941, Pearl Harbour, toen de Nederlandse Regering, niet de Nederlands-Indische Regering, de oorlog verklaarde aan Japan, door die heren die daar in Londen zaten, weet je wel. Dat vonden wij allebei hartstikke spannend, natuurlijk niet wetend wat er later gaat gebeuren.

Ik zat halverwege in de 6^e klas van de lagere school en toen de jappen er de baas waren hebben ze alle scholen dichtgegooid, alle banken gesloten en ik heb nog een paar maanden illegaal les gehad van juffrouw Duurfort, een Surinaamse. Maar ja, toen verdween mijn vader achter prikkeldraad al vrij snel, en hij is nog 2 of 3 keer terug gekomen omdat er overstromingen waren waar hij dan moest helpen om dat weer in goede banen te leiden, maar daarna verdween hij richting Bandoeng".

Katapult

“Wij waren straatjongens. Als iedereen na schooltijd ging slapen, zeg maar tussen 2 en 4, dan gingen wij er op uit met de katapult en dan schoten we met lood op duiven. Kijk, dit is em. *(Henk laat mij een katapult zien, een prachtig exemplaar, PvdM)*. Die is nog van mijn broer Wim geweest *(Wim is omgekomen bij het transport. Henk houdt de rest van het interview de katapult in zijn hand en speelt er mee!, PvdM)*....De katapult is zelf door Wim gemaakt. Komt uit een boom, werd ie uitgezocht, takken werden bij mekaar gebonden, na een paar maanden als het vergroeid was, werd het losgesneden, geschild, gebrand en nou, dat had je er een....”

Japans bombardement op Soerabaja

“Op een gegeven moment begonnen de Japanners ook Soerabaja te bombarderen. Op de lagere school hadden ze een soort loopgraven gemaakt. En dan zat je tijdens die bombardementen met een pan op je hoofd en een gummetje tussen je tanden...”

“Wat er gebeurde was dat mijn vader niet meer thuis kwam omdat hij opgepakt was met andere Nederlandse mannen. Mijn moeder is op een gegeven moment tegen de Kenpei Tai (Japanse militaire politie) aangelopen omdat zij zich bemoeide met andere vrouwen om te kijken hoe we aan inkomen konden komen. Want de banken waren gesloten, salarissen werden niet meer uitbetaald. De activiteiten van mijn moeder vonden de Japanners illegaal, en binnen een dag zaten wij met z’n vieren in ‘de wijk’ zoals ze dat noemden. Dat was een afgesloten gedeelte in Soerabaja, in de Darmowijk. Als straf. Ik denk dat wij in de 2^e helft van ’42 in de wijk terecht zijn gekomen en daar ongeveer een half jaar gezeten hebben. En toen werd die wijk per gedeeltes ontruimd. De vrouwen en kinderen werden naar Midden-Java gebracht in geblindeerde treinen. Wij ook.”

Jongenskamp

“Toen zijn wij terecht gekomen, ik denk in de eerste helft van ’43, in Semarang in een groot klooster, Karang Panas. De jongens van 4 jaar tot 16 jaar, dus ook ik, werden er uit gehaald en gingen naar een apart kamp, een jongenskamp in het centrum van Semarang: Bangkong. Daarna zijn de vrouwen van Karang Panas in Lampersari terecht gekomen een heel groot vrouwenkamp in Semarang. Daar zaten duizenden vrouwen toen”.

“Mijn broer Wim, de oudste, werkte in de keuken van Bangkong. Ja, en wie het dichtst bij het vuur zit verwarmt zich het best, natuurlijk. Als 12-jarige was ik in staat om op het veld te werken: groente verbouwen voor de Japanner. En mijn jongere broer, die nou net 78 geworden is *(woont nu in de USA, PvdM)* die deugde voor niks. Maar dat hoefde ook niet, want hij had 2 broers die naar hem omkeken. Dat is toen allemaal nog goed gegaan”.

Japanse capitulatie

“Na de capitulatie brak al direct chaos uit. We waren bevrijd maar je mocht het kamp niet verlaten. Met m’n broers zijn we op een gegeven moment toch uitgebroken en hebben we het kamp Lampersari gevonden waar mijn moeder zat. Ze heeft toen

besloten terug te gaan naar Soerabaja. Ze wist niet of mijn vader nog leefde, maar ze nam aan dat als hij nog wel leefde dat hij ook terug zou gaan naar Soerabaja”.

“Begin oktober ’45 zijn we met de trein in een speciaal transport naar Soerabaja vervoerd. Daar werden we ontvangen door een joelende menigte. We werden opgevangen door gewapende Japanners met een truck, en we zijn toen dus naar het Rode Kruisgebouw gereden in Soerabaja, een ouwe Vrijmetselaarswoning, en van daaruit, na registratie zijn we bij een hele goeie kennis in Soerabaja, ook in de Goebengwijk, ingetrokken. Ons huis daar konden we niet meer in. Alle bezittingen zijn we verloren tijdens de bezetting. We waren helemaal berooid, we hadden helemaal niks meer....”

Bersiap

“Wij woonden toen bij mevrouw Brox. Ik, mijn 2 broers en mijn moeder. Het werd steeds onveiliger. Wij hadden half oktober al gehad dat mannen en jongens werden opgepakt. Ze zijn bij ons toen niet langs geweest. Waarom weet ik ook niet, want mijn broer was toen 17 en stond toen waarschijnlijk ook al op de nominatie om ook opgepakt te worden voor de Simpangclub en de Werfstraatgevangenis. Maar dat is niet gebeurd. Maar wij hielden onze koppen weg, maar mevrouw Brox, die er uit zag als een Indonesische, kon nog gewoon boodschappen doen. Door haar zijn wij eigenlijk altijd de dans ontsprongen.

Tot dat op een dag, op 28 oktober, dat transport langs kwam. Er werd gevraagd: “Willen jullie mee, dan brengen we jullie naar een veilige, versterkte post in Darmo”. Nou mijn moeder besloot om op te stappen en wij gingen allemaal mee”

Aanslag op het 3^e en laatste Goebeng transport

“Die dag waren er twee eerdere transporten geweest en die zijn goed aangekomen. Op het derde transport waarop wij meegingen van 20 trucks zaten ongeveer 60 Brits-Indische soldaten. Om het transport te beveiligen. Ze hadden geen helmen op. Zij dachten dat de oorlog al voorbij was, natuurlijk. Het was vlak voor donker”.

“Ik zat met mijn moeder voorin een truck, naast de chauffeur. Mijn twee broers zaten achter in de truck. Ik zat in de 3^e of de 4^e truck, van voren af, gezeten hebben. Ik had goed zicht. Ik zag opeens een redelijk lichte barricade. Daarvoor stopte de jeep met de bevelvoerende Indiase officier. Om de barricade opzij te schuiven.

Toen begon het tumult..... toen begon de ellende... Hij werd direct met zijn bodyguard neergelegd. Er werd overal geschoten, plof, plof, plof....

Wij doken naar beneden om niet zichtbaar te zijn. De chauffeur kwam later nog binnen om sigaretten te halen en toen werd hij in zijn been geschoten. Hij hing half uit die auto. Toen hebben we hem naar binnen getrokken in de cabine en heb ik een soort tourniquet aangelegd van mijn hemd. We hebben daar 4 uur zo gezeten....”

“Het einde was tussen 10 en 11 ‘s avonds, toen de munitie op was. Uit de menigte die naar ons toe kwam, klonk een luid gehuil..... Toen die menigte op ons afkwam zei ik tegen mijn moeder: “Ik wil er uit, ik wil weg”. Dat mocht ik niet doen. Ze heeft me vastgehouden. “Niet doen”, zei ze. Mijn oudere broer en mijn jongere broer zaten achterin. Mijn oudere broer is wel weggelopen en die heeft het niet overleefd....

Wij zijn op een gegeven moment uit de wagen getrokken door een oudere Indonesiër, een burger, een groot samurai-zwaard aan zijn zijde. Onder zijn bescherming zijn we naar de kampong gebracht. Onderweg hebben we mijn jongere broer ook opgepikt. Die was mishandeld, en hij werd ook onder de hoede van die man genomen. Dat was ons geluk...”

“De volgende ochtend waren we in een soort ‘pondok’ aan de rand van kampong Kapoetran.. En onder het canvas, ...daar lagen de doden.... Ik heb er niet onder gekeken... In de loop van de middag is een open vrachtwagen gekomen en hebben ze de mensen onder het canvas achter op de bak gegooid en richting Darmo gereden. Wij zijn ‘s avonds lopende naar een apotheek gebracht en daar werden we een nacht opgesloten. De volgende dag zijn we naar een groot Indisch huis gebracht waar nog meer mensen verzameld waren. Die dag was er een wapenstilstand tussen de Engelsen en de Indonesiërs afgesproken en we zijn dezelfde dag, weer met Britse trucks, bemand door Brits-Indiërs, met gewapende Indonesische escortes naar de haven gebracht.”

Aanslag transport door officiële troepen

“Het zijn de officiële troepen van het Indonesische leger die het transport hebben aangevallen. Ook aan de Indonesische kant was het een puinhoop. 17 augustus 1945 heeft Soekarno onder druk van studenten de Republiek uitgeroepen, maar hij had natuurlijk geen enkele grip op wie dan ook. Helemaal niet! 2 ½ maand daarna was dat transport. Het was al een Godswonder dat Soekarno na 28 oktober samen met de Engelse leiding in Batavia een wapenstilstand heeft kunnen organiseren, waardoor wij niet nog een jaar bij de Indonesiërs in het gevang hebben gezeten. Er zijn toen ongeveer 6000 vrouwen kinderen geëvacueerd in die 2 of 3 dagen”.

Aantal doden

“Op die 20 trucks van het 3^e en laatste transport zaten ongeveer 200 vrouwen en kinderen en ik denk dat ongeveer de helft omgekomen is. Van die 60 Brits-Indiërs, daar weet ik helemaal weinig van. Misschien liggen er ook Brits-Indiërs in die kuilen (*Henk bedoelt de massagraven, PvdM*) op Kembang Koening (*ereveld in Soerabaja dat wordt beheert en onderhouden door de Oorlogsgravenstichting, één van de zeven erevelden op Java, PvdM*). In het verzamelgraf op Kembang Koening liggen ook nog tussen de 80 en 90 onbekenden”.

Rapport van de aanslag.

De moeder van Henk Itzig Heine heeft destijds een lijst opgesteld van overlevenden en overledenen van de aanslag op het Goebeng Transport. Het is een handgeschreven lijst die nog steeds in het bezit is van Henk. Deze lijst van zijn moeder is het begin geweest van een jarenlang onderzoek van Itzig Heine om de feiten over de Goebeng aanslag boven tafel te krijgen. Het resulteerde in een rapport van zijn hand over het Goebeng Transport. Waarom heeft hij dat geschreven? Henk Itzig Heine: “Ik denk dat ik het van me af wilde schrijven. En ik denk dat dat goed gelukt is. Alleen het werd te goed, ik ben er, vanwege de reacties, nog steeds mee bezig. Ik had ook geen idee, toen ik het eerste rapport klaar had en het in

publicatie ging, in de Moesson (*blad van Nederlands Indiërs*), toen begon het te lopen. Dat heeft een paar jaar geduurd. “

Invloed op zijn leven

Na de oorlog is Henk Itzig Heine piloot geworden bij de Marine Luchtvaart dienst, waar hij een glansvolle carrière heeft gemaakt. Later ging hij voor Fokker werken. Maar de gebeurtenissen bij het Goebeng Transport hebben het leven van Henk Itzig Heine voor altijd beïnvloed:

“Natuurlijk. Dat kan niet anders. Ik ben in een peilloos gat gevallen. Het heeft maanden geduurd voordat ik er weer uit was. Maar ik denk zelf dat ik daar beter uit ben gekomen als daarvoor. En ik denk dat het een onbewuste stimulans geweest is om de hele zaak te onderzoeken. Het blijft natuurlijk wel aan je hangen maar bij mij is het, ja, toch wel een beetje een gepasseerd station. Ik weet nu ongeveer wat er gebeurd is en klaar is klaar, hé?”

Wat Itzig Heine steekt is dat er in Nederland nooit veel interesse is geweest voor de zgn. Bersiap periode, waarin zoveel slachtoffers onder de Nederlandse en Indisch Nederlandse burgers zijn gevallen. Daar kan hij nog altijd heel boos over worden: “Nederland is naar mijn bescheiden mening voor geen FLIKKER geïnteresseerd. Nee. Helemaal niet. Nul. Nee, is dus het antwoord. (*heel boos, nu, PvdM*) Nederland wil helemaal niet weten wat zijn geschiedenis is, behalve wat we daar allemaal fout gedaan hebben....”

Terug naar Indonesië

“In 1986 zaten wij in Jakarta voor Fokker. Mijn moeder en mijn jongere broer uit Amerika (*degenen die evenals Henk de aanslag op het Goebeng Transport hebben overleefd-PvdM*) en zijn vrouw kwamen over en toen zijn we met een boot van Jakarta naar Soerabaja gevaren. En vanuit Soerabaja met een busje over heel Java weer terug naar Jakarta”.

Broer herkent plek aanslag

“Toen hebben wij die plekken bezocht. Voordat wij wegreden ben ik vroeg opgestaan en heb ik bloemen gelegd op het graf van mijn broer op Kembang Koening en toen terug naar het hotel. We zijn in het busje gestapt, toen kwamen we op de plek waar we gestaan hadden tijdens de overval op het Goebeng transport. Mijn broer, die destijds achterin zat onder een gesloten huif, en mijn moeder die destijds voorin zat en die het nodige gezien had, zij reageerde niet. Maar mijn broer die zei: ‘Hier is het, hier is het’ ... (*Heel emotioneel nu-PvdM*).

“Ik heb nooit met hem over het transport gesproken. En dat doe ik ook niet. Maar hij wist het. Toen hij destijds uit die truck gesprongen, gesleurd, of getrokken werd, en in handen van die Indonesiërs viel, ja toen was het pikkedonker. Want hij kan natuurlijk ook vertellen wat mijn oudste broer gedaan heeft, die is er uit gelopen, en die is... nou ja... En mijn andere broer heeft dat misschien gezien. Dat is zeer wel mogelijk.....Maar goed weet je, ik heb ook met mijn moeder over de zaken waarvan waarvan ze wist...., heb ik geen woord gesproken. Ook niet toen mijn rapport klaar was. En waarom niet? Ja vertel het me maar... Eigenlijk is alles daarin gezegd.”

Locatie: Sidoardjo

13-10-1945

Moord op vader

(...) 'De heer v. Dort werd ervan beschuldigd dat hij een grote "moesoeh" was van de "Rajat Indonesia", welke beschuldiging steeds van hand werd gewezen. Van een koelie uit de Suikerfabriek Tjandi hoorden wij verder de bijzonderheden van de moord, die inderdaad eigenhandig door "Kolonel" Sabaroedin was bedreven met een klein model Marine-revolver, waarmee hij bij voorkeur in zijn gordel liep. Eerst bij het 7^e schot viel de heer v. Dort neer op de knieën en bleef, gesteund op zijn handen, zitten. Eerst de volgende schoten deden hem de geest geven. Toen hij zag dat Sabaroedin zou gaan schieten, plaatste hij zich met beide handen in de zijde in postuur en stierf als een man. Het lijk werd volkomen uitgeschud en per vrachtauto getransporteerd naar het Ind. Kerkhof op Kwadinang'.

Bron: Verklaring NEFIS, door de heer Maurits Scheemaker, dd. 2 augustus 1946, ordner Jack Boer.

Interviews met:

- Wieteke van Dort
- Rob van Dort

Pagina:

46
50

Interview Wieteke van Dort (geboren 1943)

Vroegste herinneringen

Omdat Wieteke tijdens de oorlog geboren is (in 1943) heeft ze van deze periode geen bewuste herinneringen. Als baby was ze daar te jong voor. In de jaren 70 deed Wieteke een poging om van het roken af te komen. Zij volgde daarvoor een hypnose therapie en toen bleek ze in haar onderbewustzijn toch herinneringen te hebben opgeslagen. Wieteke: "Daar zag ik hem, mijn vader. Het was heel leuk. Ik was een baby, ik lag in de wieg en ik krijste omdat er tegen het plafond en grote tokeh, zo'n reuze hagedis zat. Als baby vond ik dat eng en er kwamen diverse mensen kijken en ik maar brullen, tot mijn vader kwam, en ik herken hem gewoon van een foto, en die keek waar ik naar keek en toen vroeg hij aan de djongos (bediende) of hij die tokeh weg wilde halen. Een hele duidelijke herinnering".

Gevecht

Tijdens die hypnose-therapie kwam er nog een herinnering boven: een gevecht. Wieteke: "Ik heb ook een heel stuk gevecht meegemaakt, waar ik echt niks van wist. Ik weet niet hoe oud ik toen was, 2 of 3. Mijn moeder wikkelde mijn broer Theo en mij in bultzakken, matrassen en dan werden we zo onder het raam geduwd, want die kogels vlogen door het glas heen en onder het raam was steen, dus dat hield het tegen en dat kreeg ik helemaal terug die herinnering. Het was heel spannend, griezelig ook, maar er overkwam ons niks.

Ik kon haast niet wachten om het aan mijn moeder te vragen: "is dat zo gebeurd"? "Ja hoor, het was exact zo", zei mijn moeder. Het is toch verbijsterend dat dat bij hele kleine kinderen er nog is. Alles ligt vast gewoon.... Er is één huis aan de Van de Boslaan (in Soerabaja, PvdM) waar ik me herinner dat er luchtalarm was, zo'n sirene, verder herinner ik mij dat er op straat een Gurkha liep waar ik bang voor was, hij had zo'n tulband op en een baard en hij lachte maar en hij lachte maar met grote witte stralende tanden en hij had een reep chocola, en ik ben geboren als snoeper, dus dat lokt. Maar toen legde hij het midden op straat, er reden geen auto's en toen liep hij weg en toen nam ik een run en heb die reep chocola gepakt".

Eerste duidelijke herinnering

"De eerste hele duidelijke herinnering was toen mijn verjaardag werd gevierd, toen ik 4 jaar werd. Ook in die Van de Boslaan. Daar hebben wij gewoond. Ik herinner me ook wel dat ik naar een muur keek, ik sliep in een stapelbed beneden in dat huis en die had een soort, ja, die muur was op een bepaalde manier bewerkt, met van die putjes en in mijn fantasie ging ik daar lopen en waren daar ineens bergen en dalen. Dat weet ik me nog te herinneren en ook dat iedereen me altijd voorlas. Ik was dol op voorlezen. Maar veel herinneringen heb ik niet, terwijl ik er van overtuigd ben dat op het moment dat ik dat op zou schrijven, ik heb dat ook gemerkt met het schrijven van mijn boek Kind in Soerabaja. Op het moment dat je gaat schrijven dan gaat er gordijn na gordijn open. Dat is heel mooi, dan komt dat terug. Het zit er ook allemaal, want onder hypnose heb ik dat gemerkt, een hele film krijg je, heel realistisch want je bent er opeens, want je bent er opeens als klein kind".

De dood van haar vader

Wieteke hoorde pas in de 60-er jaren van de vorige eeuw wat er met haar vader in Indië is gebeurd. Ze hoorde van een nichtje in Nederland, dat haar vader was vermoord. Toch heeft ze er eerder, toen ze nog in Indonesië woonde, geprobeerd er met haar moeder over te praten. In Wieteke's boekje 'Kind in Surabaya' schrijft ze er dit over:

"Mama, wanneer hebben ze papa doodgemaakt?" Ik voelde dat ze verstijfde en opeens voelde ik haar verdriet zo erg, dat het leek alsof het om ons heen mendung werd, bewolkt. Ik hoorde de volgens fluiten, maar het leek alsof er ontweer kwam. "Ik kan er niet over praten," zei ze eindelijk met een geknepen stem. Ze haalde diep adem: "Dat hoofdstuk is gesloten." Ik begreep het niet. "Welk hoofdstuk, welk boek, mama?" Mammie zetten mij voorzichtig op de bank en stond op. Heel hoog hoorde ik haar zeggen: "Even de kebon zeggen dat hij de uitgebloeide bloemen weghaalt bij de canna's." Ze stond op en liep naar de roze, gele en rode canna's die tegen de lage muur groeiden. Ik keek waar ze heen liep, maar zag nergens uitgebloeide bloemen op de aarde liggen. Mammie heeft er nooit meer over willen praten."

Wieteke: "Mijn vader was mijn moeders held. Zij waren al verliefd toen zij 14 was. Zij was een heel lang meisje en alle jongens waren kleiner, maar mijn vader Theo van Dort, was dus ook heel lang. En zij is dus ook van school weggelopen om met hem naar Indië te gaan. Heel dapper."

Wieteke's oudste broer Rob is 16 jaar ouder. Samen met haar andere broer Theo was ze een nakomertje. Na de oorlog is haar broer Rob teruggegaan naar Nederland. Wieteke, broer Theo en haar moeder bleven achter in Indië. Wieteke's moeder is daar hertrouwt. Wieteke: "Toen ontmoette mijn moeder een nieuwe meneer, een meneer Louis Rommelaar en die had daar een rubberfabriek en voor ons was dat een droomprins met een prachtig huis en mijn broertje Theo en ik vonden het ook enig om te zien dat ze zo verliefd werden, dat is natuurlijk een voorrecht, ze waren dol op elkaar. Het huwelijk van mijn stiefvader en mijn moeder hebben we allemaal mee mogen maken". En toen gingen we in dat mooie huis wonen en dat wordt mijn 3^e boek, het huis op de Djalan Soeprapman".

Wieteke's tijd in Indië

"Op een gegeven moment moest mijn moeder naar Nederland, half '47 denk ik, om allerlei dingen te doen en dingen in te kopen, want zij en tante El, die twee weduwen, want tante El is ook haar man kwijt, zij waren samen directrices van het YMCA-gebouw, later het AMVJ-gebouw, wat ook Militair Tehuis was. Dus mijn moeder was naar Nederland en tante El en oom Frans waren bij ons. Er waren nog meer familieleden van Tante El, en wij woonden allemaal in dat grote huis. Daar woonden ook een baboe en een huisjongen met z'n vrouw en twee kindertjes.... Mijn moeder heeft in Soerabaja ook kleuterscholen opgericht. Die waren er niet. Dus achter in de garage van het AMVJ-gebouw, daar begon ze een kleuterschool. Ze gaf die meisjes dan allemaal les. En ondertussen waren daar ook die militairen natuurlijk, dus ik ben groot gebracht met die jongens in uniform. We hoorden nieuwe liedjes en er waren feesten en mijn moeder werd op handen gedragen. Ik heb een foto gezien en daar loopt ze met een stel militairen buiten Soerabaja en daar lacht ze zo op. Leuk..... Dat waren dienstplichtigen en ook OVW-ers. Mijn moeder regisseerde ook graag. Ze was altijd bij allerlei kinderoperettes betrokken, maar

zodra ze zelf een meisje had, moest ik natuurlijk overal opdraven. Van heel kleins af aan heb ik toneel gedaan. Kerstkind in een kribbe, weet je wel, gewoon alles”.

Naar Nederland.

“Wij zijn in 1957 naar Nederland gegaan. Op vakantie. Niet wetende dat we in oktober niet meer terug konden. In '57 heeft President Soekarno gezegd: alles was van de buitenlanders is, is nu van ons. Dus wij waren alles kwijt: huis, fabriek, buitenhuis Alles. Toen heb ik mijn ouders echt helemaal zien verschrompelen van verdriet, alles kwijt wat ze na die oorlog moeizaam weer hadden opgebouwd. En in de oorlog waren ze ook alles al eens kwijt geweest. Dat verdriet duurde tien dagen. En toen zeiden ze: “We zijn gezond, we hebben elkaar nog en we beginnen gewoon weer opnieuw”. Dat zie je bij heel veel Indische Nederlanders: wat een spirit, fantastisch!!! Bescheiden, flink, geweldig”.

“Uiteindelijk zijn we gaan wonen in Den Haag. Oom Frans van tante El, zei tegen mijn (stief)vader: waarom beginnen we geen makelaarskantoor? En dat zijn ze toen begonnen. En de dag dat ze het oprichtten, ging oom Frans dood, hartaanval, en toen zei de Bond van Makelaars: wij vinden dat zo zielig, wij dekken jullie voor een jaar, maar één van jullie moet dat diploma halen. Nou toen hebben mijn vader en tante El dat diploma gehaald. Ze zijn in een pand gegaan aan de Van Boetselaarlaan. Daar hebben ze hun verdere leven in gewoond en de kinderen konden weer thuis komen. Wij hebben nooit, zoals kinderen dat nu hebben, problemen met onze ouders gehad. verafgoodden onze ouders. En in vijf jaar waren ze binnen. Het was er altijd de zoete inval en en passant werden er huizen verkocht”.

Band met Indië

De band met Indië, het Indische gevoel is altijd bij Wieteke gebleven. Het is onderdeel van Wieteke's leven. Indië is met haar verweven. Van jongs af aan tot de dag van vandaag:

“Nou, ja, dan ben ik er gewoon nog. Daar. Naar mijn gevoel. Ik ben gewoon nog in dat huis, in de natuur,.... in die tijd.. . Ook vroeger. Ik toverde zo maar een verhaal over een tropische vogel uit mijn mouw en ik schreef altijd heel veel en het zit er allemaal nog bij mij. En er zitten zoveel verhalen en dat moet er allemaal nog uit. Mijn broertje en ik deden ook verhalen verzinnen, en dan speelden we radio, en zongen en verzongen liedjes. En echte liedjes. Hij op de gitaar....Die hele kinderijd is bij mij dus nog niet afgesloten. Dat zit er allemaal nog, dat heb je allemaal meegekregen, die bagage. Ik heb ook zoveel liedjes geschreven.

Kijk mijn stiefvader was niet zelf creatief, maar die was voorzitter van de Kunstkring Soerabaja, dus die organiseerde heel veel leuke concerten en andere voorstellingen, maar mijn echte vader Theo van Dort kon dus schrijven, dichten, musiceren, die kon dat allemaal. En mijn moeder ook. En zij kon dan ook nog regisseren. Zij verzong ook hele balletten en toneelstukken. Als zij iets zag dan gebruikte ze dat om er iets creatiefs mee te doen en dat heb ik ook”.

Last van het verleden?

“Ik heb geen last van het verleden. Nee. Maar wat ik wel heb, is dat ik het wegwis. Ook alles wat met mijn vader te maken heeft en met de oorlog, de bersiap tijd. En als

ik dan al iets gehoord heb, dan weet ik het een jaar later helemaal niet meer. Ik kon er ook geen boek over lezen en geen film kijken. Toen ging ik als 15-jarige kijken naar Opmars van de galg' of zo, een oorlogsfilm over de Tweede Wereldoorlog hier, nou daar kwam ik toch heel ziek uit en toen wilde ik niks meer met oorlog te maken hebben. Niks...

Dat heb ik jaren zo gehad. Toen gingen wij naar een film, en die heette 'Paradise Road'. Die film begin met het Malle Babbe koor. Dat was al prachtig. In de film heb ik maar één keer mijn ogen dichtgehouden bij het onthoofden van iets, en ik heb de hele film uitgekeken. Aan het eind ging het licht aan en toen stond dat koor er weer met die prachtige muziek. Toen wist ik het: die muziek... die geneest. Ik was genezen en nu kan ik naar zo'n film kijken".

De ordner van Jack

Een paar jaar geleden kom ik (PvdM) de naam tegen van Theo van Dort. Ik lees de verklaring, waarin staat opgetekend hoe hij aan zijn einde is gekomen. Ik vraag mij af, of hij soms familie is van Wieteke van Dort, misschien zelfs haar vader. En ik zoek contact met haar. Het is haar vader. En ze wil de verklaring over hoe hij vermoord is lezen. Want het enige dat Wieteke tot dan toe weet, is dat hij vermoord is. Maar niet hoe.

Wieteke: "Het was allemaal nieuw voor mij. Ik wist ook niet dat hij in de gevangenis had gezeten. Wat ik wist dat hij ge-executeerd is op het plein en dat hij een vlag om zich heen wilde hebben en dat hij in de greppel is gegooid langs de sawah en dat hij herbegraven is op Kembang Kuning. Maar het gekke is, we deden een keer een dodenherdenking in de 4^e klas in Soerabaja en toen moest ik zo huilen, terwijl ik wist van dat graf, hoe dat kruis er uit zag op dat ereveld. Toen vroeg de juf ook, wat is er nou toch, waarom huil je zo. En toen zei ik: ik weet het niet, ik weet het niet en die huilbui heeft zo lang geduurd en toen hebben ze mij uit de klas gehaald. Er zal daar wel iets zitten van het verdriet van mijn moeder wat je als kind oppikt, want haar grote held was er niet meer...

Maar toen ik de verklaring uit de ordner van Jack las, was het voor mij niet zo'n shock als voor mijn oudste broer Rob. Rob was weken uit z'n doen. Dat komt dan allemaal weer boven. Rob is heel gevoelig en sinds de dood van mijn moeder in 1992 is hij helemaal kwetsbaar. Krijgt heel gauw tranen en zo en als ik dan tegen hem zeg: ja maar ze is er heus wel bij, ik voel haar zo zitten. Ja... zegt hij dan maar dat gevoel heb ik niet".

Terug naar Indonesië.

"We zijn bijna elk jaar in Indonesië. Het is je moederland. Daar voel ik me heel prettig, hoewel ik het hier ook heel erg leuk heb. Maar ik zou daar niet willen wonen, maar wel telkens op vakantie. Ik heb er geen problemen mee dat mijn vader daar vermoord is.. Mijn moeder heeft ons daarin goed opgevoed: "oorlog is oorlog en er gebeuren vreselijke dingen, maar dan kun je niet een Javanen of een Jap op aankijken." Zij oordeelde niet echt. Zonder haat zijn we opgevoed....

Mijn moeder had een heel klein zakje met grond van het graf van mijn vader. En dat heb ik gekregen".

Interview Rob van Dort (geboren 1927)

(broer van Wietke van Dort)

Vroege jeugd

Rob van Dort is geboren Paree (Kediri, Oost-Java). Hij is het 2^e kind in het gezin. Hij groeit op bij de suikerfabriek Tjandi, vlakbij Sidoardjo, waar vader Van Dort administrateur is. De administrateurswoning waarin zij wonen is riant. Hij laat mij een foto zien van een prachtig, Frans-achtig landhuis met romantische ronde bovenramen en dakterrassen. Er omheen een weelderige tuin. Rob zit in tweede klas van de HBS in Soerabaja en gaat elke dag met de schoolbus naar Soerabaja.

Oorlog met Japan

Op Tjandi zijn in februari 1942 in de avond het gebulder van de kanonnen bij de slag in de Javazee te horen. Er is vaak luchtalarm en de familie voelt zich geïsoleerd. De landing van de Japanners horen ze via de radio. Rob: "Begin maart trok het Japanse leger door onze onderneming naar Soerabaja en achter dat leger kwam het volk en dat ging rampokken. Het haalde alle huizen leeg. Wij zijn over de achtermuren gevlucht. Het gezin Van Dort loopt langs de spoorlijn naar de naburige suikerfabriek Tulangan. Daar worden steeds meer vluchtelingen opgevangen. Na korte tijd gaat vader Van Dort terug naar de fabriek en ziet dat het huis helemaal kapot is, de ramen en deuren zijn er uit en de brandkast is ook leeg. Maar het huis kan hersteld worden. Rob van Dort blijft met zijn moeder en broertje in Soerabaja.

De scholen blijven dicht, maar er komen kleinere klasjes bij verschillende leraren. Op een dag fietst Rob naar school terug naar huis. Zijn boeken verbergt hij onder zijn trui. Er is een verbod op schoolboeken en dus mogen die ook niet gezien worden. Dan wordt Rob door een Japanse soldaat aangehouden die zijn fiets wil hebben. "Ik zei: NEE, jij krijgt mijn fiets niet." Hij vroeg aan mij: "Wat is dat?" en sloeg heel hard tegen die boeken aan en dat deed hem pijn misschien. Toen sloeg hij heel hard tegen mijn gezicht. En hij trapte zo hard tegen mijn fiets dat de velg helemaal krom was."

Na dit voorval wil Rob niet meer naar school en niet meer in Soerabaja blijven. Hij gaat werken op de suikerfabriek van zijn vader in Sidoardjo. Het huis is ook weer bewoonbaar en het gezin woont weer thuis. Alle Nederlanders zijn geïnterneerd en de lege plaatsen op de fabriek worden ingenomen door Indonesiërs. In 1943 en 1945 worden een zusje en een broertje geboren. Rob heeft een goeie tijd. "Ik was heel close met het volk, heb heel veel geleerd, sprak Javaans en Maleis."

Capitulatie Japan

"Het was 's middags om een uur of vier, toen kwam het telefoontje: de oorlog is voorbij. Nou. Hoezee! Hoezee! Ik was toen in de fabriek en de electriciteitsvoorziening was mijn afdeling. Ik had al bijna geen gloeilampen meer, maar ik had één doosje met 24 lampen verstoppt en ik had altijd gezegd: zodra de oorlog voorbij is hang ik die lampen in de lantaarnpalen van de onderneming. Toen heb ik met twee monteurs een ladder gepakt en heb ik die lampen aangestoken. Zo tegen half zes werd het al donker en toen gingen één voor één die lampen op de onderneming

aan. En nou ... dat vergeet ik nooit meer. Op dat moment liep het volk ook mee en waren ze ook blij ... onvergetelijk!"

Bersiap

Na deze onvergetelijke gebeurtenis gaat het echter snel bergafwaarts. Er volgt een totaal onverwachte wending. Al spoedig komen de pemoeda's en de sfeer wordt heel vijandig. Zo vijandig dat vader Van Dort voor zijn vrouw en de kinderen, en voor vrouwen van employes een vrachtwagen regelt, die hen naar Soerabaja brengt. Rob blijft met zijn vader op de fabriek. Er moet gewerkt worden want er wordt ge-oogst.

Het is dan 10 of 11 oktober. Als het weer een beetje veilig lijkt vraagt Rob aan zijn vader of hij een avondje naar Soerabaja mag om zijn meisje te bezoeken. "Toen zei hij: "is dat nou nodig?" Knorrig. Ik zei: het is mijn meisje en ik wil naar haar toe. "Nou, ga dan maar," Dat waren zijn laatste woorden ... Ik heb hem nooit weer terug gezien."

Eenmaal in Soerabaja kan Rob niet meer terug naar Sidoardjo. "Die nacht brak de hel los De pemoeda's sloegen met pijpen en stokken op de lantaarnpalen en de bomen." Na een week wordt Rob met vele andere Nederlanders door pemoeda's opgepakt. "Dat was mijn vrede", zegt hij met tranen in zijn ogen.

Simpangclub en Werfstraatgevangenis

Rob wordt gebracht naar de Simpangclub en is getuige van een groot aantal gruwelijke moorden. Daarna wordt hij in de Werfstraatgevangenis gestopt in een overvolle cel. Eenmaal binnen hoort hij een vreselijk gegil. "Er kwam een nieuw transport met jongens en om binnen te komen moesten zij spitsroeden lopen. Er werd met kapmessen geslagen en bamboe-roentjings gestoken. Mijn vriendje Dicky Peereboom Voller is daarbij omgekomen."

De moord op Ir. Th. K. L. van Dort

Op 10 november 1945 wordt Rob van Dort met 2384 andere Nederlanders uit de Werfstraatgevangenis bevrijd door de Nederlandse KNIL-militair Jack Boer, een tank en tien Gurkha soldaten. Wat hij dan nog niet weet is dat zijn vader op 13 oktober 1945 door Sabaroedin is vermoord. Een citaat uit het dossier van Jack Boer door ooggetuige S: "De moord was bedreven met een klein model Marine-revolver, waarmede hij bij voorkeur in zijn gordel liep. Eerst bij het 7^e schot viel de heer Van Dort neer op de knieën en bleef, gesteund op zijn handen, zitten. Eerst de volgende schoten deden hem de geest geven. Toen hij zag dat Sabaroedin zou gaan schieten plaatste hij zich met beide handen in de zijde in postuur en stierf als een man."

Nederland

Op 14 maart 1846 vertrekt Rob van Dort als corveeër op de Tabinta naar Nederland. Begin april komt hij doodziek aan in Amsterdam: mazelen en bronchitus. Hij is twee weken 'van de wereld'. Dan komt er een bericht van zijn moeder uit Indonesië: "Vader is een paar dagen na jouw vertrek uit Sidoardjo vermoord. Hij is eerst begraven in een suikerrietveld, later is zijn lichaam geïdentificeerd en herbegraven

op het Ereveld Kembang Kuning, naast anderen uit Tjandi en Sidoardjo, waar een zekere Sabaroedin een moordpartij had aangericht.”

Na veel omzwervingen, waaronder een poging zich weer te vestigen in Indonesië, pakt Rob van Dort in 1965 zijn oude beroep weer op. Hij wordt medewerker bij de Suiker Unie in Groningen. Hij is gelukkig dat hij zijn oude vak weer kan uitoefenen. Daar blijft hij tot hij met pensioen gaat.

Last van de oorlog

Rob van Dort is niet ongeschonden uit de Japanse oorlog en de bersiap-periode gekomen. Hij heeft warrige nachtmerries. “Ik ben dan in een nauwe ruimte met een opening waar ik onmogelijk doorheen kom en ook niet meer achteruit terug kan. Soms is er een vloot van onwezenlijke vliegtuigen, soms wordt ik achtervolgd. Soms is mijn vader er even weer.”

De reis naar Indonesië

Nog eenmaal maakt Rob met een aantal andere familieleden een reis naar zijn geboorteland. Het is voor hem een dubbele ervaring. “Ik heb daar een heerlijk leven gehad tot de Japanners kwamen. In die tijd waren er ook goede periodes, werkend op de fabriek. De bersiap was vreselijk. Er was altijd een goede band geweest met de Indonesiërs om me heen. En dan die wrede wending en die onbegrijpelijke, geweldadige dood van mijn vader in zijn eigen woonplaats. Ik sprak Maleis en Javaans. Ik hoorde daar en kon goed met de mensen opschieten. Ik werd herkend en begroet. Ik heb alle oude plekken teruggezien, en ik wil er niet meer heen. Het is telkens opnieuw een afscheid en dat doet te veel pijn.”

Locatie Sidoardjo

11-10-1945

Ooggetuige moord op zoon van Regent van Grisee en Indonesische jongen

"(..) Op 11 oktober 1945 zag ik dan Raden Soerjoatmodjo, zoon van den Regent van Grisee en aanstaande schoonzoon van den Regent van Sidoardjo wegens zijn pro-Nederlandse gevoelens door de P. T. R. I. werd gearresteerd en in de Societeit van Sodoardjo gevangen gezet.

Twee dagen later werd hij op een vrachtauto door de stad Sidoardjo rondgereden, waarna hij naar de aloon2 gebracht werd, alwaar Sabaroedin het hoofd van de P. T. R. I., aan de toeschouwers bekendmaakte, dat betrokkene op den 14den OcTober zou worden geëxecuteerd. De executie had inderdaad den volgenden middag omstreeks 4 uur op de aloon2 plaats. Raden Soerjoatmodjo werd tussen 2 palen gebonden, waarna Sabaroedin met zijn revolver 3 schoten op het slachtoffer afloste.

Aangezien Raden Soerjoatmodjo vnd. Niet dadelijk dood was, maakte Bido, één van Sabaroedins Satellieten, hem af met een hout van een Samuraizwaard dwars over de borst, waarna het lijk door den ex-wedono van Porong werd weggehaald en, na de wond te hebben dichtgenaaid, achter de missigit begraven.

(..) Den dag daarop werd een mij onbekende Indonesische jongen, afkomstig van Wonokromo, het slachtoffer van de moordlust van meergenoemden beul Sabaroedin. Na afschuwelijk te zijn gemarteld, -zijn ledematen werden hem uit het lid getrokken-, werd hij tussen twee vrachtauto's gebonden en uit elkander gescheurd. De namen der dadeers, die deze gruwelijke misdaad op bevel van Sabaroeding hadden gepleegd, kan ik helaas niet noemen."

Bron: Verklaring 458/x/ODO door de heer Koesen, ordner Jack Boer

Interview met:

- J. van der S.

Pagina:

55

Interview met J. van der S. (geboren 1932)

Vroege jeugd

J. van der S. is geboren in Malang (Oost-Java) en is een jongen van 10 jaar als de Japanners in 1942 Java bezetten. Hij is de jongste in het gezin en als hij nog klein is koopt zijn vader een boerderij in Singosari, 12 km ten noorden van Malang. "We hadden een aantal koeien, we hadden varkens, we hadden kippen en ganzen, geiten, konijnen, van alles en nog wat. En de tuin was ook heel mooi. Vader was altijd bezig, sinaasappels ging ie planten, en zo. We hadden mais, cassave, ja allerlei groenten en vruchten in de tuin."

Oorlog met Japan

Tijdens de Japanse bezetting is één gebeurtenis hem altijd bijgebleven. Op een dag stopt een colonne Japanse soldaten op de weg voor hun boerderij. "Ik zie het nog voor mij, we zaten in de voorgalerij. Een Japans officier kwam binnen en begon met ons praten. En op een gegeven moment kwamen die honderden jappen, en daar waren ook Koreanen bij, die colonne liep zij aan zij over de hele tuin. Alles was weg, de tuin, de groenten, alle kippen, alle geiten, alles in één keer, één ravage. Dat was een verschrikkelijke ervaring... ik zag mijn vader, dat gezicht van hem. Alles kapot. Ik zag hem helemaal wegzakken. Alles kapot. Weg."

Vader opgepakt

Kort na deze gebeurtenis moet Vader Van der S. in mei 1942, met alle andere Nederlanders uit de omgeving, zich melden bij de wedono (burgemeester) van Singosari. Hij mag alleen een koffertje meenemen met kleren en wordt overgebracht naar de Broederschool in Malang. J. en zijn moeder gaan er naar toe, maar mogen er niet bij en kunnen vader alleen van een afstand zien. Eenmaal thuis krijgt de familie bericht dat Vader van der Star naar een Japans interneringskamp in Kesilir is overgebracht. Daar brengt J. zijn vader een bezoek. "Hij was erg mager. Hij zag er heel slecht uit. Heel erg slecht. We waren er eigenlijk al bang voor: die redt het niet. En ja, alleen maar heimwee en mijn moeder die was ziek thuis, die had kanker en ja dat heeft hem natuurlijk ook genekt."

Vader Van der S. overlijdt op 11 juli 1943 in kamp Kesilir. Waaraan en hoe hij is gestorven is Jozef nooit te weten gekomen. Op dat moment is de oudste broer van J. krijgsgevangene in Japan en de twee andere broers zitten in een werkkamp. Zijn zuster is het huis uit gegaan en voor de veiligheid in Malang gaan wonen. Als zijn moeder in 1944 overlijdt valt het gezin Van der S. uit elkaar. J. wordt opgenomen bij een zus van zijn moeder en verhuist naar Sidoardjo.

"Ik heb daar gewoon mijn jeugd doorgebracht, maar je mocht niet te veel op straat want anders krijg je een werkkamp. Die leeftijd, ik zal er net tegen aan. Ik weet wel dat ik heel veel schoolvrienden had in Malang en die zijn allemaal in de gevangenis gekomen en enkelen zijn daar door de jappen vermoord. Ik heb mij altijd tussen de Indonesiërs gemengd. Op straat was ik altijd met Indonesische kinderen. Dus spelen, vissen, vliegeren. Ik viel niet op, ik was heel donker. Ik was in die tijd altijd buiten,

blote voeten dus. Maar op een gegeven moment ja, toen gingen de jappen weg en toen kwamen de Indonesiërs”.

Bersiap

Het huis in Sidoardjo waar J. met zijn tante woont, ligt precies tegenover het ziekenhuis. Daar werkt zij als verpleegster. Op een dag moet zij naar Semarang om een bevriende collega te bezoeken die daar is geïnterneerd. Maar de spanningen bij de Indonesiërs lopen op, het wordt steeds onrustiger en tante kan niet meer terug komen naar Sidoardjo. J. blijft alleen achter. In Soerabaja woedt de oorlog tussen Engelsen en Indonesiërs. “Je zag elke dag de gewonden en de lijken. Die werden allemaal naar het ziekenhuis van Sidoardjo gebracht. Er kwamen ook Indonesische militairen naar ons huis. Wij moesten daar hun messen slijpen, bajonetten en kapmessen, die moesten we allemaal gaan slijpen. We waren met ongeveer 5 jongens van mijn leeftijd.”

Gedwongen ooggetuige

Op 11 oktober 1945 is J. van der S. ooggetuige van een aantal gruwelijke gebeurtenissen. Hij wordt gedwongen te kijken naar de executie van Raden Soerjoatmodjo, de aanstaande schoonzoon van de Regent van Sidoardjo. “Er was een zekere Sabaroedin, een grote boef. Hij kwam vaak op het erf van ons huis met veel bravour te controleren. Daarbij zwaaide hij altijd met zijn Japanse zwaard, maakte ons bang en ging daarna in zijn auto met een open kap, weer weg. Raden Soerjoatmodjo wordt beschuldigd van het hebben van een Nederlandse vlag. “ De zoon van de resident werd hiervoor ter dood veroordeeld. Wij zagen ontzettend veel mensen er om heen op de aloon-aloon. Ik zag dat Sabaroedin stond te zwaaien met zijn pistool. En de veroordeelde stond ergens onder een afdak. Wij hoorden schoten en dan hoorde ik die mensen klappen. Van de een op de andere dag. Je snapte het niet. Nu snap ik het wel. Het is hier in de Balkan ook gebeurd. Buren, en dan mekaar afmaken.”

J. van der S. heeft geen angst. Want hij werd in zijn huis beschermd door bewakers. Indonesische bewakers. “Onze bewakers zeiden: wij beschermen jullie. Als je maar niet naar buiten gaat. Je had dus goedwillende en slechte Indonesiërs.”

Gedwongen te kijken naar executies

Keer op keer wordt J. gedwongen naar de executies te kijken: “Er was Indonesische jongen uit Wonokromo die gehamsterd had om door te verkopen voor geld. Daarvoor werd hij door Sabaroedin gestraft. Hij werd met zijn benen achter een vrachtauto gebonden met zijn hoofd naar beneden en toen zo Getrokken..... Ook hadden ze een Brits-Indiër gevangen genomen en die hebben ze daar in brand gestoken. Ja, dat dat toen allemaal zo makkelijk ging. Ik begrijp het niet. Dat je dat accepteerde. En dat heeft mij opgebroken.”

Huis getroffen.

Ondertussen worden de gevechten tussen de Engelsen en de Indonesiërs steeds heviger. Het huis van waarin J. woont wordt getroffen door een mortier. “Ik was net in de kamer. Ik zal het nooit vergeten. Ik zag het plafond naar beneden komen. Ik

ben door de achtermuur naar buiten gelopen en de sawah opgerend. Tot ik niet meer rennen kon.”

Op de vlucht

J. van der S. vlucht naar Tretes en wordt opgevangen in een buitenverblijf van de Marine. Daar moet hij hout kappen, eet elke dag rijst met spek en slaapt hij op de biljarttafel. Via Malang gaat hij in een geblindeerde trein naar Solo op Midden-Java. Na enkele weken gaat hij per vliegtuig naar Semarang en vandaar per schip naar Batavia waar hij voor korte tijd bij een tante woont. Daarna gaat hij per boot terug naar Soerabaja. Als Jozef 18 jaar is vertrekt hij naar Nieuw Guinea. Daar doet hij alle soorten werk en spaart hij voor de overtocht naar Nederland.

Nederland

“Ik heb daar ruim vier jaar gezeten en ben toen op de boot gestapt, bijna 2000 gulden die tijd. Na een reis van een maand kwam ik aan in Amsterdam. Op 16 januari 1955 om 09.00 uur 's avonds. Er kwam allemaal wit spul uit de lucht. Dat was sneeuw en dat had ik nog nooit gezien.”

In Nederland pakt J. alles aan wat er toe doen valt. Uiteindelijk begint hij een toko waar je ook kunt eten. Hij doet dat samen met z'n vrouw. Ze werken dag en nacht. Totdat het niet meer gaat na een hartinfarct. De winkel wordt verkocht in 1991. En J. maakt een reis naar Indonesië. Terug naar Malang, naar Singosari. Eenmaal terug in Nederland komen de herinneringen aan het verleden.

Last van het verleden

“Al die beelden kwamen terug. Ik heb een jaar lang in de stoel gezeten en alleen maar naar buiten zitten turen. En in mijn hoofd, dat maalt, en dat maalt en dat maalt.... En op een gegeven moment was ik van plan, ja zo wilde ik niet verder leven. Maar als je jezelf van kant maakt ben je laf, vind ik. Toen heb ik de telefoon gegrepen en heb hulp gezocht. Ik kreeg artsen over de vloer en ik moest naar de psychater. Uiteindelijk ben ik in 2000 bij het Sinaï terecht gekomen.”

Tijdens de gesprekken bij het Centrum Sinaï leert J. van der S. voor de allereerste keer te praten over zijn verleden. Want ook zijn vrouw weet al die tijd niet wat hij mankeert. “Als mijn vrouw er over begint die zal u zeggen dat ik kierewiet was. En zij was helemaal radeloos. Ze kon geen contact met me krijgen. Ik kon er niet over praten.”

Na 5 jaar kan J. zijn therapie afronden. Maar hij blijft nog even in het centrum. “Het waren allemaal mensen die de bersiap-tijd hebben meegemaakt, allemaal verhalen. En zo kun je die mensen helpen met je eigen ervaringen. Die therapie maakt je eigenlijk ook een sociaal werker. Ik zeg nu tegen iedereen: ik ben een gelukkig mens. Niemand kan dat meer afpakken. Eerst zat de oorlog in mij, sinds het jaar 2000 is de oorlog uit mij gegaan en ben ik vrij.”

Herbegraven vader

Op de valreep vertelt J. van der S. mij nog over de herbegravenis van zijn vader op Ereveld kembang Koenig in Soerabaja. Hij was erbij. "Ik heb mijn vader mogen herbegraven. Niemand van de familie is meegegaan. Ik was alleen met m'n schoolvriendje. Over een straat met die trambaan en achter die lijkwagen. Keurig verzorgd. Ja ik ging achter de lijkwagen op de fiets. Ach, het was een kistje zo groot als een schoenendoos. Ik heb gezien hoe het in de grond ging. Ja."

J. van der S. wil na zijn dood gecremeerd worden. Hij wil ook dat zijn as wordt uitgestrooid over het graf van zijn vader die begraven ligt op het Ereveld Kembang Koenig in Soerabaja. Dat is hij nu aan het regelen met zijn ex-schoondochter.

Locatie Koenigan

15-10-1945

Moord op o.a. de familie Loriaux

“Ongeveer anderhalf jaar geleden, ten tijde van de proclamatie van de Republiek, werden te Koenigan 8112 op grote schaal moorden gepleegd, waarbij 23 Indo-Europeanen, die door de politie waren geïnterneerd, het leven lieten. Allen werden gedood door het gepeupel. (...) Het eerste aantal, door de politie geïnterneerd bedroeg 12 Europeanen, w.o. Hr. Sersanie en hr. Loriaux.(..)

Te ca. 21.00 uur werden de gevangenen een voor een uit het politiebureau gehaald. Zodra zij op straat waren, werden zij door het gepeupel overvallen. Onder het lopen werden zij zowel met bamboeroentjings, bijlen als andere wapens bewerkt, zodat slechts door enkelen de gevangenis levend bereikt werd. (..)

De slachtoffers werden niet terstond afgemaakt, maar men begon met het afhakken der handen en het steken met bamboeroentjings. (..)

De lijken werden in dezelfde cel geworpen waarin ook de vorige groep was gebracht. Dezelfde nacht nog gaf Boechari, hoofd van de gevangenis, opdracht aan de overige gestraften, een grote kuil te graven, waarin de 23 slachtoffers werden geworpen. Het was bekend, dat allen nog niet gestorven waren. Deze werden gestenigd, of met een schop afgemaakt. Dit geschiedde niet afdoende, zodat verscheidene levend werden begraven”.

Bron: III-12 R.I. afdeling Inlichtingendienst I Divisie – 7 december, 12 augustus 1947-ordner Jack Boer)

Interview met:

- De heer J. C.

Pagina:

59

Interview J. C. (1957) over zijn moeder Vera Wilhelmina C.L. (1928)

Tweede generatie slachtoffer

J. weet veel van zijn moeder over de Indische tijd, de Tweede Wereldoorlog en de periode na de Japanse capitulatie. Hij heeft dit van jongs af aan van zijn moeder meegekregen. De oorlog zit bij J. als 2^e generatie slachtoffer van de oorlog, diep in zijn vezels. Hij heeft dit altijd zeer intensief beleefd. Zo sterk dat hij daarvan ziek is geworden. Hij heeft langdurig therapie gehad. Het gaat nu een stuk beter met hem, maar zijn emoties zitten vlak onder de oppervlakte. Zichtbaar als tijdens zijn relax zijn lippen trillen en zijn ogen nat worden. Nog altijd.

(J's moeder is nooit meer terug in Indonesië geweest. Jerry ook niet. Zijn broer H. wel. Er zijn foto's van het huis in Koenigan, dat er nog steeds staat- PvdM).

Indische jeugd moeder Vera

J.'s moeder Vera komt uit een gezin van 4 zonen en 2 dochters. Toen zij 10 was scheidde haar ouders. De kinderen bleven bij vader en zijn in 1938 verhuisd naar een groot huis in Koenigan. Daar woonde een aangenomen dochter van de oma van vader. Zij was van Indonesische afkomst en zij noemden haar Oma Gemuk omdat zij zo dik was.

Jerry: "Het was daar heel gezellig, zei mijn moeder. Het was een hele gezellige buurt in Koenigan. Haar vader had een bioscoop en daar mocht ze meehelpen. Ze hadden veel dieren. 12 herders, een kennel en paarden, en die dierenliefde heeft ze altijd gehouden.

Japanse bezetting 1942-1945

Toen J's moeder 14 was, bezette Japan Nederlands Indië. Als kind merkte ze daar aanvankelijk niet zo veel van. Het was voor haar eigenlijk wel spannend, want de Japanners reden veel op paarden. En dierengek als ze was, mocht zij hun paarden vaak voeren. Haar vader werd opgepakt door de Kempetai. Ze wilden verifiëren hoe Indisch ze waren. Want alleen als je voldoende Indisch bloed had, ging je niet naar een concentratiekamp. Ze hadden volgens de Japanners kennelijk voldoende Indisch bloed, want haar vader en zijn kinderen werden niet geïnterneerd. V's gescheiden moeder en zus hebben wel in het kamp gezeten. Haar broer was echt bang voor de Japanners.

J. vertelt, als was hij er toen zelf bij: "Ja, je moest buigen voor ze en als je iets Ze waren ook vrij handtastelijk, slaan als je iets verkeerd deed, dat soort verhalen. Mijn moeder heeft het alleen maar over het voeren van de paarden van de Japanners. Dat vond ze leuk om te doen. Het hele gezin is tijdens de bezetting bij elkaar gebleven. Allemaal in dat grote huis in Koenigan".

Capitulatie Japan

Op 15 augustus 1945 na de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki capituleert de Japanse keizer. J. vertelt hoe zijn moeder dat beleefd heeft:

"Zij merkte dat er ineens mensen vrijkwamen, vrij gingen rondlopen, die terug naar huis gingen. Maar hoe de capitulatie bekend is gemaakt dat wist ze niet. "Ineens waren mensen vrij", zei ze."

Bersiap

De vader van J's moeder is door de pemoeda's, de Indonesische vrijheidstrijders, na de bevrijding van de Japanners twee keer opgepakt. J. weet heel nauwkeurig te vertellen hoe dat is gegaan. We schrijven oktober 1945.

Jerry: "Hij is twee keer bij Koeningan opgepakt geweest. De 11^e kwamen de pemoeda's ... haalden hem weg, haar vader dan en de 13^e werd hij weer vrij gelaten. Vervolgens kwamen ze de 14^e om 11 uur 's avonds terug. Een hele grote groep Pemoeda's kwam aan de deur en namen toen haar vader mee... een grote groep, dat kan ze zich herinneren. Ze hebben nog afscheid kunnen nemen. Oom Eugene die ook in het huis sliep heeft ze niet gewekt. Dat is achteraf wellicht zijn redding is geweest, want hij sliep en zij heeft hem maar laten slapen...

Mijn moeder heeft wel afscheid kunnen nemen van haar vader en haar broer, oom Henny, die ook thuis woonde, die wilde persé met zijn vader mee.

En toen hoorde ze de volgende dag (15 oktober 1945) van een politieman dat ze beiden waren vermoord.

Mijn moeder weet dat ze zijn afgeslacht, met speren en met messen, kapmessen met alles wat de pemoeda's ook maar hadden. Het waren een stelletje wilden en volgens mijn vader hadden heel veel van die pemoeda's heel lang haar om de mensen af te schrikken, verschrikkelijk."

J.'s vader heeft, net als zijn moeder, de oorlog en de Bersiap overleefd. J. weet van zijn vader hoe twee van zijn vader's broers en een zwager tijdens de Bersiap ook in Koeningan vermoord zijn. J.'s vader heeft dat zelf gezien, zo vertelt J.: "Een van zijn broers is zelfs levend begraven. Mijn vader heeft gezien hoe hij dood in de grafkuil lag. Met handen gebonden snakkend naar adem....

Ondergedoken.

J.'s moeder en de rest van de overgebleven familie van haar vader zijn na de moord op haar vader en haar broer ondergedoken omdat het gevaar groot was dat de pemoeda's terug zouden komen om ook hen op te halen. J. geëmotioneerd: "Ja, ja ... dat moet verschrikkelijk zijn geweest."

Uiteindelijk zijn ze terug gegaan naar het ouderlijk huis. Daar kregen ze te horen dat ze in een beschermingskamp in Cheribon zouden worden opgenomen. Maar dat was een voorwendsel, want ze kwamen daar in de gevangenis terecht, de Boei Lama.

Jerry vertelt: "De Boei Lama dat was mensonterend. Die gevangenis was overvol, hygiëne was desastreus en ze kregen allemaal een matje waaop ze konden slapen en de mensen waren, ja zeker de oudere mensen, die waren daar niet tegen bestand. De luizen en eh... ja mijn oom Eugene vertelde me, hij had zijn slaappleats naast de w.c. ... ja dat was zo vies en het eten was zo weinig.

Na twee maanden zijn ze vervoerd naar een heel groot huis in Kolektoran waar ze vier maanden hebben gezeten. Iedereen werd over verschillende kamers verdeeld. Daar heeft oom Eugene geelzucht gekregen en exceem. Hij was ondervoed en volledig verzwakt. Ze moesten daar ook als jonge jongens, hij was toen 14, doden begraven. Ja, dat is verschrikkelijk natuurlijk. Dat heeft hem heel veel gedaan."

Moord op familie

In totaal werden er in Koeningan (West-Java) 23 Indo-Europeanen omgebracht. Vijf van hen zijn familie van J. Zij zijn eerst begraven achter de gevangenis van Koeningan waar ze om het leven gebracht zijn zijn. Ze hebben daar maanden gelegen. Uiteindelijk zijn ze door Nederlandse OVW-ers (Nederlandse troepen die vanaf najaar 1945 naar Indië zijn gezonden-PvdM) herbegraven op Menteng Pulo bij Jakarta. Mijn moeder is de enige geweest die niet op Menteng Pulo is geweest. Ze is nooit bij het graf van haar vader, de opa van J. geweest. J. zelf trouwens ook niet. Eén van de OVW-ers die voor de herbegravenis hebben gezorgd was C. van G.. T.: "Hij is een vriend van mijn ouders geworden. In Nederland hebben ze elkaar jaren later telefonisch nog gesproken. Het was een Brabander. Hij diende toen bij 1.4.R.I."

Na de moorden.

Wat is er na de moorden op vijf van de familieleden van zijn moeder gebeurd? J.: "Toen ze op 2 mei 1946 van de Indonesische terreur, zoals ze zelf zegt, bevrijd waren zijn ze overgebracht naar hotel Cheribon. Daar zijn ze door de Engelsen bevrijd. Toen zijn ze met een landingsvaartuig naar Batavia gebracht naar het Tjidengkamp. En dat was ook heel vernederend voor mijn moeder, want daar werden ze met DDT-poeder ontluisd".

Naar Nieuw Guinea

J. vervolgt: "Vanuit Tjideng zijn ze in 1946 naar Nieuw Guinea gegaan. Inmiddels was mijn moeder getrouwd met mijn vader. Daar in Nieuw Guinea hebben ze drie kinderen gekregen. Ik zelf ben pas later in Nederland geboren.

(J. heeft een boek 'Paradijsvogels en kroonduiven'. Met foto's uit Nieuw Guinea, waarin een aantal plekken te zien zijn waar J.'s ouders hebben gewoond, en bv het winkeltje waar ze hun inkopen deden- PvdM)

Terug in Nederland

J. is nooit in Indonesië geweest. Hij is in Nederland geboren in 1957. Twee jaar nadat zijn ouders naar Nederland waren gekomen. Daarvoor verbleven zijn ouders negen jaar in Nieuw Guinea. J. : "Ze zijn in 1955 vanuit Nieuw Guinea met de boot naar Nederland gekomen. In Valkenburg zijn ze terechtgekomen in een pension. Ze kregen er nog twee kinderen bij. Ik ben in Venlo geboren. De mensen moesten voor het pension 6% van hun inkomen afgeven. De electriciteit was al om half acht uitgeschakeld en water was er niet, ja daar hebben ze geen goeie herinneringen over.."

Later woonden de heer en mevrouw C.-L. in Nijmegen in een buurt met veel mensen, die uit Indië waren weggegaan. J. : "Ik weet nog dat mijn moeder deze Indische spijtoptanten, zoals ze vaak genoemd werden, aansprak op hun gedrag. Dat ze Nederlands moesten spreken. Mijn moeder is een hele trotse vrouw en op het moment dat een van die jongens met zo'n Indisch hoedje, zo'n plopper hoedje binnen-kwam ging ze helemaal uit haar dak en moesten die jongens weg wezen. Haat hè, Indonesische haat tegen de Indonesiers. Vanwege die moorden toen....Dat is ook de reden waarom mijn moeder nooit is teruggegaan. Dat is heel dubbel natuurlijk want je kan mijn moeder heel blij maken met Indische muziek"

De wraak van Oom F.

T. vervolgt: "Een broer van mijn moeder, oom F. , heeft destijds zelfstandig wraak genomen op een aantal Indonesiërs, die familieleden van ons hebben vermoord. Die is teruggegaan naar de plek, heeft ze ondervraagd en heeft ze zelfstandig vermoord. Daar kun je toch ook geen voorstelling bij hebben....Hij is pas overleden, een hele trotse ondernemer. Hij heeft een autozaak gehad. Hij had het goed voor elkaar... Hij is destijds daar in Indië door de Nederlanders gevangen genomen omdat hij de moordenaars van onze familie heeft vermoord. Tijdens die inval in Koeningan was hij al het huis uit en is dus de dans ontsprongen.

Wraak. Ja. Ik zie het hem ook helemaal doen. Zo'n figuur was het. Niet veel woorden, maar Hij heeft er zes vermoord, volgens mijn moeder. Advocaten, hebben hem vrijgekregen en zo is hij toen naar Nederland gegaan."

Jerry jeugd

Hoe beschrijft J. zijn jeugd?

"Mijn vader was een echte militair. KNIL, Instructeur, sergeant-majoor en adjudant. Streng. Na zijn pensioen hebben we hem van een andere kant leren kennen. Het bleek (*ontroerd nu- PvdM*) dat hij heel veel gaf om zijn kleinkinderen. Hij is een hele warme man geworden....

Over het verleden praat hij met afstand. Dan vertelt hij me: "Ik heb nooit bewust iemand neergeschoten. Maar ja, we schoten al onze geweren leeg op een kampong en daar lagen allemaal lijken dan allemaal vrouwen en kinderen ,maar ik heb nooit bewust iemand neergeschoten." En zo'n man, die in de Japanse tijd ook nog krijgsgevangene is geweest, ook als dwangarbeider in Japanse mijnen heeft gewerkt, en die wordt dan toen hij hier terug kwam vreemd aangekeken door de Nederlanders. Een koloniaal. Alsof ze allemaal wat verkeerd hadden gedaan."

Trotse vrouw

"Mijn moeder is een trotse vrouw met heel veel pijn in zich. Maar ze laat zich niet kennen. En zo zijn we dan ook opgevoed en dat heb ik niet altijd vol gehouden. Want ze legt de lat heel hoog: "Laat ze zien wat wij zwartjes kunnen", zo ging dat hè. Haar man was constant weg. Was het niet voor de kerk dan was het wel voor zijn beroep. Hij was op en top militair. Het was niet een warme vader of zo. En zij had nog wel de zorg over zoveel kinderen en ook nog es en keer over al die families die uit Nieuw-Guinea bij haar thuis werden opgevangen. Of bij haar hebben ingewoond. Dat was toen heel normaal".

Nachtmerries

"Mijn moeder houdt altijd haar eigen sores voor zich. Maar ik weet dat ze nachtmerries heeft. Ik kan me nog wel herinneren dat we een keer zo ... echt schreeuwend ... dat ze er helemaal niet meer tegen kon.

Af en toe deed ze ook ... ze was heel streng, zodra wij iets deden wat haar niet beviel... nou ja... tegenwoordig zouden ze zeggen: dat is kindermishandeling. Ik kreeg gewoon een flink pak slaag. En eh .. want in Indonesië was dat heel normaal. Dan kreeg je met de karwats.

Nou ja,...wij zijn toch allemaal goed terecht gekomen. Maar haar hele verhaal over Indonesië, dat moet zo diep hebben gezeten ... lichamelijke klachten, heel veel hoofdpijnen. Het is allemaal terug te voeren naar die stress die ze altijd bij zich heeft willen houden. Je kunt niks aan die pijn doen. Soms waande ze zich ook dood. Dan hoefde het voor haar niet meer. En dat .. ja dat doet je als kind heel wat. Ja zoveel verdriet. Maar die haat, die zit dieper. Mijn moeder zegt: "ja, ik heb alles gedaan om het gezin een landing te geven". Nu ik ouder wordt denk ik wel eens: ze zal vast wel slapeloze nachten hebben gehad. En we houden allemaal rekening met wat mama heeft meegemaakt."

Bepalend voor haar leven

"Als ik mijn moeder vraag of de gebeurtenissen in Koeningan de rest van haar leven bepaald hebben, dan valt ze stil. Maar wij als kinderen zeggen : 'Je hebt het ontzettend goed gedaan'.

Maar wij weten allemaal dat ze er een behoorlijke tik van over heeft gehouden. Ze is ook door de Indonesische Heiho (*Hulpsoldaten, gerecruteerd uit de Indonesische militairen van het KNIL, over het algemeen ongewapend maar wel militair geoefend,-PvdM*) mishandeld. Ze hebben haar met een kolf van een geweer een barst in haar hoofd geslagen. Want ze smokkelde medicijnen voor haar broertje. Dappere vrouw die voor niemand bang is en voor niemand opzij gaat."

Tweede generatie slachtoffer

J. is zoals dat heet tweede generatie oorlogsslachtoffer. Hij werd er letterlijk ziek van. Maar volgens hem heeft dat ook positieve gevolgen gehad. J.: "Door mij is de familie eigenlijk aan het praten gegaan omdat ik ziek werd. En dat ging de hele familie door en dat is wel grappig hoe dat werkt. Het was voor mijzelf de bevrijding en voor het gezin. Want ineens kon er gesproken worden over van alles en nog wat. Het was in 1989, ik had een terugval. Toen zei de huisarts: 'Ik zou maar eens over het verleden gaan nadenken'. Dat was heel slim van hem. En toen ... ik was ook zo hongerig ... naar informatie.. .. las tijdens de vakantie het boek van Beets (*De verre oorlog, over Nederlands-Indië en de onafhankelijkstrijd- PvdM*). Ik werd daar zo in meegesleurd. Toen daarna begon ik ineens energiegebrek te krijgen, alles was me teveel ... ja... overspannen, je werkt ook altijd zo hard .. Nou dat klopt ook en ik neem ook altijd de verantwoordelijkheid op me.

Toen ben ik bij de KJBB (*Kinderen Japanse Bezetting en Bersiap-PvdM*) terecht gekomen en daar gingen mijn ogen open. Hoeveel 2e generatie mensen er rond lopen. Hoeveel psychische ballast ze meenemen uit het gezin waar nooit gesproken werd, terwijl het wel voelbaar was en je als kind probeerde de pijn van je ouders weg te halen.

"En dat doe je door hard te studeren, door carrière te maken en vooral niet te praten over je emoties. Want alles wat daar is gebeurd is natuurlijk veel erger. En zeker als je moeder dat ook zegt en ook zo streng is en zegt: 'al dat huilen, doe maar als ik weg ben'. Ik hield mijn mond en was het braafste kindje thuis. Dus ik hielp mijn moeder met van alles en nog wat en ze was ook trots op me.

Je hebt niks meegemaakt en toch droom je er over. Tenminste, ik droomde er toen heel veel over, dat ons huis werd gebombardeerd door de Japanners. Dat was een vaste droom, die kwam elke keer terug".

Praten door ziekte

“Mijn ziekte is de reden geweest dat mijn moeder en vader met de maatschappelijk werkers van de Stichting Pelita zijn gaan praten. Alle twee. En ook ome Eugene. Het ging de hele familie door en op de een of andere manier begrepen ze het. Uiteindelijk hielp het mij ook, dat zij gingen praten en dat zij erkend werden als oorlogsslachtoffer. Dat was voor hen heel waardevol.

Maar nu willen ze er niet meer over praten. Mijn moeder zegt: ‘Ik heb er een keer over gesproken en ik heb alles gezegd tegen Pelita en daarmee uit’”

J.C. is zeker een half jaar uit de running geweest.

“Toen ben ik beter geworden. Ja, wat wil je nog meer, als je moeder ineens een kleine uitkering krijgt en je vader erkend wordt. Dat mensen met elkaar gaan praten zodat ze het een plek kunnen geven. Nou ja, dat heeft zo moeten zijn. Anders was de familie nooit zover gekomen”.

Locatie Cheribon

18-10-1945

Ooggetuige binnenkomst in gevangenis van Cheribon, van vrouwen van vermoorde mannen uit Koeningan

'De residentie Cheribon telde vijf bersiap-kampen: vier in Cheribon zelf en de gevangenis in Koeningan. Vanaf 18 oktober 1945 werden mannen, vrouwen en kinderen naar de gevangenis gebracht. Eind november bevonden zich 1200 personen in de overvolle gevangenis. Een deel van de geïnterneerden, 310 personen, werd vervolgens gestuurd naar hotel Cheribon en 253 personen naar een school aan de Kolektoran. Op 26 april 1946 werden alle kampen geëvacueerd naar Batavia. De voedselsituatie en vooral de behandeling in de gevangenis waren uitermate slecht. In Koeningan bevond zich een kamp met 250 geïnterneerden, die echter nog in november 1945 werden overgebracht naar de gevangenis van Cheribon. Voorafgaande aan de internering werden hier een aantal Indo-Europeanen in koelen bloede vermoord'.

Bron: Dr. H. Th. Bussemaker, 'Bersiap! Opstand in het paradijs', 2005

Interview met:

- De heer Th. van A.

Pagina:

66

Interview met Th. van A. (geboren 1933).

Th. van A. is een lange man met een vriendelijk gezicht en een zachte stem. Heeft een hoorapparaat. Woont in een eenvoudig rijtjeshuis, in de kamer hangt een schilderij met bergen en sawah's., en er staat een piano. Veel ingehouden emoties, die er opeens uitkomen. Het lijkt dan of hij grijnst, maar in feite huilt hij. Zijn echtgenote is muziekdocent aan het Conservatorium in Den Haag en speelt piano.

Jeugd

"Mijn vader had het resort van de telefoondienst in Bengkoelen onder beheer, en er zaten in Tjoeroep waar ik geboren ben, maar 3 Europeanen. Hij heeft ruim tien jaar op Sumatra gezeten. Toen ik een half jaar was zijn we naar Java gegaan. Naar Blitar, bij Malang en van Blitar zijn we naar Cheribon gegaan en in Cheribon zijn we dus gebleven tot de Japanse tijd. Toen is mijn vader opgepakt en wij zijn buiten kamp gebleven. Na de capitulatie is mijn vader teruggekomen dat was in augustus '45 en toen zijn we net zo'n anderhalve maand vrij geweest en toen kwam de internering door de Bersiap-tijd".

Gezworven als kind

"Cheribon was een vrij rustige omgeving. Ik had niet het gevoel dat ik in die tijd beschermd werd door mijn ouders. Dat kan ook niet want ze hadden de 'struggle for life' om voor het eten te zorgen. Dus ik heb drie jaar lang rond gezworven als kind, ik was 8/9 jaar. Je deed van alles en nog wat. Je had geen school of niks. Die waren gesloten voor de buitenkampkinderen. De Europese scholen waren dicht. Je kon dus naar de Indonesische school gaan of niet en mijn ouders hebben beslist dat we niet naar de Indonesische school gingen. Zij waren Nederlanders. En dat kon je meteen al merken. Mijn vader werd ontslagen door de Japanners bij de PTT. Toen moesten we ons huis uit, en zijn steeds weer verhuisd, net zolang to we ergens in de kampong terecht kwamen. Je werd geïsoleerd, je mocht niet aan de hoofdstraat zitten, M'n grootmoeder was een Javaanse, mijn moeder was half Javaans en daar hebben we geluk bij gehad omdat ze zich hierdoor toch wat makkelijker konden bewegen op de markten en zo. Maar mijn vader noch mijn moeder hadden een baan".

Vader opgepakt

"Wij zijn niet geïnterneerd geweest, alleen mijn vader is het laatste jaar Door de Japanners opgepakt. Hij is toen in de gevangenis van Glodok vastgezet. Dat was heel erg daar. Hij was 72 kilo en was 38 kilo toen hij er uit kwam. Alle kopstukken van de Indische Nederlanders die nog vrij waren, hebben de Japanners toen opgepakt. En mijn vader was chef van De Telefoon en die was er dus ook bij. Glodok was een gevangenis waar men zei: daar ga je dood. Je kreeg niks. Ze stierven als ratten. Mijn vader heeft dat overleefd en kwam terug in Cheribon. Hij was heel erg mager enfin, aansterken en dergelijke. We gingen vaak naar Koeningan want daar waren wat melkfabrieken, mensen die koeien hadden, die melk en eieren verkochten. En het was niet zover van Cheribon vandaan".

Na capitulatie van Japan.

Op 15 augustus capituleert Japan. Op 17 augustus is Th. aanwezig bij een vrijheidsbijeenkomst van de Indonesiërs. Th. : "Ik kan me nog herinneren dat er een toespraak werd gehouden bij het stadhuis in Cheribon. Met een stel jongens zijn we gaan kijken. En dat was nogal fel, anti-Nederlands. Het was een vrij hoge Indonesiër. Dat ze vrij waren en dat de onafhankelijkheid was uitgeroepen en dergelijke. Het verliep toen eigenlijk normaal. Maar ze hadden geen orde en gezag. Ze hadden alleen maar de politie. De Japanners deden niets meer, die werden ontwapend. En de TNI (*Tentara Nasional Indonesia, PvdM*) die kwam veel later".

Bersiap

"In de maanden daarna werd het moeilijker. Je werd aangehouden op de fiets, lastig gevallen, en dan moest je bijvoorbeeld 'merdeka' zeggen. Je kon merken dat de bevolking, de jongelui dan, onaangenaam deden. Er waren veel plunderingen. Mijn ouders probeerden mij zoveel mogelijk thuis te houden, maar ja ik was 13 jaar. Ik kende veel Molukkers en we gingen samen soms de stad in, probeerden soms bij de kraampjes wat weg te pikken om te eten. Nou ja, dat deed je toen altijd. Ik heb toen mensen in de kali zien drijven, maar het is net of het van je heen glijdt. (*Kijkt voor zich uit, ontroerd- PvdM*) En 's avonds werd erg flink op de tong-tong gerammeld en dan wist je dat er ergens wat aan de hand was".

Samen met vader opgepakt

"In deze periode werden mijn vader en ik (*Th.van A. was toen 12 jaar- PvdM*) opgepakt, net zoals de Japanners het in de oorlog deden. Alles van het mannelijk geslacht dat boven de negen moest naar de gevangenis. (*Boei Lama, Cheribon- PvdM*). De dagen daarna werden de vrouwen opgepakt en die zaten in een ander deel van de gevangenis van Cheribon.

De bewaking wisselde: er was politie, er was TNI en er waren 'peloppers'. Die deden ook de wacht. En met de peloppers hadden wij de meeste moeilijkheden. Die waren echt van: " jullie zijn 'blanda's (blanken)". Treiteren....".

Mijn vader was juist degene die altijd heel goed met de Indonesiërs had kunnen opschieten. Hij heeft nooit problemen met ze gehad, dus je zou zeggen, waarom pakken ze hem dan op? Maar men was helemaal gek geworden. Mensen die dus eigenlijk je burens zijn, die dan opeens helemaal anders zijn geworden. Opgehitst door bepaalde groeperingen".

Moorden Koenigan

"En toen kwamen dus de vrouwen binnen van Koenigan. Die kenden wij van gezicht omdat we daar vaak heen gingen om melk en eieren te halen. Wij konden door een gleuf in de muur kijken en wij vroegen hen: 'waar zijn jullie mannen gebleven?'

En toen zeiden ze: die zijn vermoord, en toen deden ze zo (*maakt een gebaar van kelen doorsnijden- PvdM*). Zij hebben daar dus ook de mannen en de jongens opgepakt. Ik heb toen dingen gehoord dat op weg naar de gevangenis de jongens en mannen uit de vrachtwagens moesten en verder moesten lopen naar de gevangenis, toen zijn er een stel afgeslacht. En later in het kamp schijnen ook nog mensen te zijn afgeslacht. Totaal 23 mensen. Verder heb ik weinig contact gehad, ik kon even met ze

praten, want deze vrouwen moesten snel doorlopen"Ja, (*slaat dicht, tranen-PvdM*) Het glijdt langs je heen. Op dat moment. Ja.... (*herstelt zich-PvdM*).

Later werd ik bang in de gevangenis omdat iemand werd weggehaald en die had zich nogal denigrerend uitgelaten over de Republiek en die kwam later terug, helemaal in elkaar geslagen. En toen moest je toch rustiger zijn, het gevoel van je kon niet te veel zeggen...

De gevolgen merk je pas later, als je ouder wordt. En dan heb je problemen".

Naar Batavia

Th. van A. heeft in totaal 7 maanden in de gevangenis gezeten. Daarna werd hij met het eerste Rode Kruis transport naar Batavia gebracht (*er zijn foto's van de trein en de aankomst in Batavia, in een oud boek, hij gaf mij kopieën, PvdM*).

Th.: 'Dat was in een geblindeerde trein onder begeleiding van de TNI. Ik weet nog dat wij onderweg beschoten zijn. Het was zo gevaarlijk dat de transporten daarna per schip naar Batavia gingen. Dat was veiliger"

Terug in Nederland

In februari 1947 gaan de dan 14 jarige Th. en zijn vader per boot (met de Oranje) terug naar Nederland. Zijn moeder blijft achter. Ze kwamen terecht in Zeist. Enige maanden daarna wordt zijn vader teruggeroepen naar Indië. Th. is toen in de kost gekomen bij een Mulo-leraar. Dat duurde vijf jaar.

Th. : " Dat is niet zo'n prettig tijd geweest. Het interesseerde hem bitter weinig wat er gebeurd was in Indië. Hij had zelf in het verzet gezeten, was fel socialistisch, fel tegen de uitzending van militairen naar Indonesië. Maar goed hij wilde mij wel in de kost. Dat heeft hij heel slecht gedaan, ik heb 4 jaar MULO gedaan en ik ben gezakt."

Toen is mijn moeder overgekomen en die kwam in Santpoort terecht en daar heeft ze een huisje gekegen en daar ben ik toen naar toe gegaan en daar ben ik door een oud scheepswerktuigkundige geholpen het laatste jaar van de Mulo over te doen. En dat ging heel goed en ik slaagde. Daarna ging ik in militaire dienst, als dienstplichtige".

Invloed Bersiaptijd

"Dat merkte ik eigenlijk pas later. Want hoe ging dat toen: ik ben gaan werken, werken, werken. Ik ben getrouwd, we kregen kinderen. En toen kreeg ik problemen met de kinderen ... omdat ik zelf als kind nooit beschermd ben geweest, heb ik mijn kinderen teveel beschermd, te veel.... (*slaat dicht, huilt- PvdM*). Ja, vooral mijn dochters (*herstelt zich, PvdM*) en daar ontstonden problemen uit".

Nachtmerries

Th. van A. krijgt gezondheidsproblemen. Hij moet een by-pass-operatie ondergaan. Daarna een hernia en weer een by-pass operatie. En toen in het ziekenhuis ging het mis met Th.:

"Ik kreeg vreselijke nachtmerries. Het ging weer over de oorlogstijd en flahsbacks, over wat je eigenlijk ... de bersiaptijd, de gevangenis, wat je gezien hebt in de kalies en ja ... Toen heeft de cardioloog via de maatschappelijk werker er voor gezorgd Dat ik bij de Stichting Pelita terecht kwam. En daarna ben ik naar het Centrum '45 gegaan. Daar heb ik vier jaar gezeten. Daar hebben ze me er goed overheen geholpen....

Ik heb toen een aanvraag ingediend voor een uitkering en dat werd in eerste instantie geweigerd en later heeft het centrum '45 het toch voor elkaar gekregen. Het was een erkenning”.

Excuses.

Ik lees meer boeken nu over de Bersiap-tijd en als vrijwilliger bij Pelita breng ik veel huisbezoeken en praat ik met beschadigde mensen, ik hoor dan veel verhalen over die tijd, over Westerling. En dat er toen ook door de Nederlanders dorpen zijn uitgemoord. En dat Nederland daarvoor zijn excuses moet aanbieden, dat is terecht. Maar aan de andere kant, in Koeningan zijn 23 mensen vermoord en er is nooit excuus gemaakt, er is een schatting van Dr. Bussemaker van 20.000 Nederlandse mensen die daar ook vermoord zijn. Maar daar zijn nooit excuses voor gemaakt. En daar wordt niets over gepubliceerd”.

Op de valreep, als ik mijn jas al aan heb, vertelt Van A. mij dat hij soms in zijn nachtmerries probeerde de keel van zijn vrouw dicht te knijpen omdat hij dacht dat er een ‘pelopper’ naast hem lag. En dan begint hij onbedaarlijk te huilen. Ik doe mijn jas weer uit en we gaan terug naar de zitkamer...

Locatie Batavia

Nov./dec.1945

Overlevende moordaanslag op markt

'In de maanden november en december 1945 werden juist in Batavia veel Indo-Europese vrouwen en kinderen vermoord, weerloos wegen het ontbreken van hun mannen die veelal nog in Japanse krijgsgevangenschap verbleven. De slachtoffers werden soms zwaar verminkt en zelfs in stukken gehakt teruggevonden, drijvend in de Tjiliwoeng, de Molenvliet, het Antjolkanaal en in waterputten en sloten. Soms lagen 's morgens vroeg de lijken gewoon op straat. Colson meldde de ontdekking in 1947 van minstens 6 massagraven in en rond Batavia, met vaak zeer gemutileerde slachtoffers. Vooral Indo-meisjes en jonge vrouwen werden vreselijk toegetakeld voor zij de dood vonden'.

Bron: Dr. H. Th. Bussemaker, *'Bersiap! Opstand in het paradijs'*, 2005

Interview met:

- De heer L. Th. N.

Pagina:

71

Interview met L. th. N. (geboren 1941).

Hoewel nog heel jong (4 jaar oud) kan L. th. N. zich nog herinneren, aangevuld met datgene dat hij van zijn moeder en vader heeft gehoord, wat er na de bevrijding van de Japanners met hem, zijn twee zusjes en z'n moeder gebeurde tijdens de Bersiap-opstand van Indonesische onafhankelijkheidstijders:

Bevrijding Japans kamp

“Wij bevonden ons in het kamp Banjoe Biroe III- 10 (ongeveer 5 km. ten zuiden van Ambarawa), Wij zaten in een voormalige gevangenis die was ingedeeld voor vrouwen en kinderen van wie de echtgenoten als militair tegen de Japanse overheersers vochten of eveneens in kampen waren opgesloten of gesneuveld waren. 20 Augustus 1945 konden wij dit kamp verlaten. Met 'wij' bedoel ik mijn moeder en 2 zusters”.

Indonesische samenleving was veranderd

“De vrouwen en kinderen uit de meeste kampen hadden geen idee wat er tijdens de Japanse bezetting in de Indonesische samenleving was gebeurd. Dat bleek echter al snel, toen wij uit het kamp werden gehaald en op transport werden gezet. Groepen vrouwen en kinderen werden in militaire trucks geladen en afgevoerd. Deze trucks werden door barricades van omgezaagde bomen in het oerwoud tegengehouden, waarna de pemoeda's uit hun hinderlagen sprongen en met automatische wapens op de weerloze vrouwen en kinderen schoten. Ook wierpen zij handgranaten in de achterbak van de trucks, tussen de vrouwen en kinderen. Deze hadden ruim vier jaar ellende overleefd en werden nu alsnog, en volkomen weerloos, afgeslacht”.

Trein naar Solo

“Wij werden op een trein gezet die ons zou brengen naar Solo, omdat de Soesoehoenan medelijden had met de erbarmelijke staat waarin vrouwen en kinderen verkeerden. Hier zouden wij wat aan kunnen sterken en op krachten kunnen komen. Maar halverwege de reis werd deze trein tot stoppen gedwongen en overvielen de pemoeda's de treinstelsels met alles waar zij mee konden hakken, steken en schieten om zoveel mogelijk weerloze slachtoffers te kunnen maken”.

Bescherming van voormalige onderdrukker

“ De Japanse bewakers uit de concentratiekampen hadden van de Geallieerden de opdracht gekregen om de vrouwen en kinderen te beschermen tegen deze willekeurige aanvallen van Indonesiërs. En zo kreeg ik als kind bescherming van mijn voormalige onderdrukkers, die in het kamp er niet voor terugdeinsden om de kinderen letterlijk van zich af te trappen, of anderszins te mishandelen. Er staat nog steeds een afdruk van een hak van een militaire laars in mijn onderbuik...”

“Bij deze aanval werden mijn zusjes en ik door een Japanner onder de treinbanken geduwd. Mijn moeder zat boven op de bank om ons met haar lijf te kunnen beschermen. Maar voor onze cabine stond gelukkig een Japanse soldaat met bajonet op zijn geweer om ons te verdedigen....

Andere vrouwen en kinderen hadden dit geluk niet en werden met klewangs aan stukken gehakt of aan bamboespiesen gereten....De kreten van afschuw, het geschreeuw, gejammer en gehuil staat als een weerzinwekkend monument in mijn geheugen gegrift."

"Uiteindelijk zijn we toch in Solo aangekomen. En daar zijn we heel goed ontvangen. Ik herinner mij nog heel goed, dat er blikken met perziken, ananas en blikken met 'corned beef' voor ons waren. Als ik er nu nog aan denk, dan loopt nog steeds het water in mijn mond".

Aanvallen pemoeda's in Batavia

"In september van dat jaar (1945) werden wij ondergebracht bij de familie Tettelaar op Kwitang 9 in Batavia. Deze familie had daar een groot pension. Daar heb ik ook mijn vader terug gezien. Dus dat was voor mij voor het eerst dat ik mijn vader zag. Want toen hij in de oorlog is weggevoerd, toen was ik acht maanden. En daar kan ik mij natuurlijk niets meer van herinneren.

Schuin tegenover dit pension bevond zich een Gurka regiment dat regelmatig 's nachts werd aangevallen door de pemoeda's. Ik herinner mij vooral één nacht waarin bijna continue werd geschoten, waardoor ik wakker werd en naar mijn ouders op zoek ging. Vrijwel iedereen stond met wapens in de hand en met doodsangst in het lijf bij de ingang van het pension. Er bleek een grote aanval opgezet te zijn en zij waren bang dat ook het pension overvallen zou worden.

Maar het Gurka regiment wist uiteindelijk de aanval af te slaan en achtervolgden de aanvallers dusdanig dat het weer rustig werd en ik naar bed werd gedirigeerd".

Aanval op de markt

"Ook herinner ik mij een aanval van de pemoeda's tijdens ons 'passar' (markt) bezoek. We hoorden enorm schieten en schreeuwen. Ik werd onder een kraam van een Chinese laken-en stoffenkoopman gegooid. Deze marktkoopman was daar ook onder gekropen en lag mij met doodsangst in zijn ogen aan te staren. Mijn vader vertelde mij later dat de pemoeda's uit allerlei straatjes te voorschijn kwamen om de aanval in te zetten.

Mijn vader organiseerde met een paar andere Nederlanders een tegenaanval, waarbij zij een linie vormden en de pemoeda's onder vuur namen. Mijn vader, die sergeant-majoor radiotelegrafist bij de Koninklijke Marine was en onder andere de slag op de Java Zee had overleefd, was gewapend met een zogenaamde Tommygun. En mijn moeder droeg op haar heup altijd een Colt. Ook de andere Nederlanders droegen altijd een wapen bij zich om zich te verdedigen tegen dit soort aanvallen. Die werden uitgevoerd door individuen met krissen, stokken en bamboespiesen. Dus helemaal weerloos waren wij niet.

Mijn moeder was bij me gekropen onder de marktkraam, ze ging half op me liggen met de colt in haar handen om mij te verdedigen. Zo konden wij uiteindelijk weer ontzet worden".

Geluid van automatische wapens

"Ik kan mij ook nog goed het geluid van automatische wapens herinneren. Ik word 's nachts wakker, het was in het pension. Het leek wel of ze vuurwerk aan het afsteken

waren. En iedereen van mijn familie was weg. Ik liep als kind door die lege kamer heen. En ik hoorde stemmen. Uiteindelijk vond ik ze in de gang. Ik zie ze nog steeds staan. Allemaal zwaar bewapend. De jongste zoon van de familie T., van het pension, Dicky, zelfs die was gewapend. Meneer T. zelf was altijd als de dood voor wapens, maar hij stond nu ook met een wapen in zijn hand (*doet voor hoe zijn handen trilden – PvdM*), ja met trillende handen.... Iedereen die maar een wapen had, stond voor die deur. Want er was een enorm vuurgevecht uitgebroken tussen de pemoedas en de Ghurka's.

Dat geplop van brenguns, dat pòp, tòk , pòp, tòk, (*maakt het dof ratelend geluid van een machinegeweer- PvdM*), dat geluid dat raast nog steeds tot de dag van vandaag door mij heen. Dus elk jaar als er vuurwerk is, en het is onverwacht, dan raak ik in een soort paniek, een doodsangst, nog steeds... Panisch. Mensen beseffen nog niet half hoe het is om onder vuur te liggen. Dat is een enorme doodsangst die over je heen komt. Die gevoelens. Als klein kind kan je om je heen kijken, je observeert, maar je verwerkt het niet".

Niets verwerkt

"Ik had niets verwerkt. Je was er helemaal niet mee bezig. Totaal niet. We kregen een dochter. Ik ben pacifist. Actie voeren voor een betere wereld. Daar was ik mee bezig. Tot in 1971 was er een documentaire met beelden uit de kampen. Daar zag ik mij zelf lopen.... En tot mijn verbijstering besloot de toenmalige regering om de keizer van Japan Hirohito in Nederland te ontvangen. Dat vond ik zo ontzettend grof. Wat door mij heen schoot was: 'Als Adolf Hitler nog had geleefd, had je die ook hier naar toe gehaald?' Wim Kan voerde hier actie tegen.... Dit alles heeft bij mij zo veel losgemaakt, dat ik in 1973 bij Professor Bastiaanse terecht ben gekomen. Ik had een post-traumatisch kampsyndroom. Dat jaar ben ik op grond van onze wet ook als eerste erkend als vervolgd jappenkamp kind".

"Natuurlijk begrijp ik Soekarno wel. Zijn land moest onafhankelijk worden. Maar onder de verzetstrijders van hem, de pemoeda's, daar was ook een ongelooflijke zootje tuig bij. Die waren alleen maar uit op moorden en plundering. Voor de rest niets. Maar dat zie je natuurlijk overal waar opstanden zijn".

Locatie Depok

10-10-1945

Overlevende moordaanslag

'Depok was een klein stadje circa 30 kilometer ten zuiden van Batavia. Al vanaf de VOC-tijd was dit een plek waar vrijgemaakte christenslaven zich mochten vestigen. Het werd daardoor een christelijke enclave in een voornamelijk islamitisch territorium. De plaats was bekend om haar fruitteelt voor de Bataviase markten, en ontleende daaraan een zekere welvaart. Mogelijk wekte dat de jaloezie van de burens. De inwoners van Depok kregen door dat er iets broeide, en op 9 oktober werd een van hen naar Batavia gezonden om Engelse hulp te halen. De betrokken Engelse officier gebruikte het standaard-excuus "I have no orders", en de voorman keerde onverrichter zake terug. Hoe het ook zij, de bewoners van dit plaatsje zijn gruwelijk behandeld door pemoeda-benden, die op 10 oktober 1945 een aanval op Depok deden. Alle huizen werden geplunderd, de bewoners die niet konden vluchten werden samengedreven in een paar schuren op het terrein van het gemeentehuis. Hierbij vielen 33 doden.

De mannen werden gescheiden van de vrouwen en afgevoerd naar Buitenzorg, circa 1050 vrouwen en kinderen bleven in wanhoop achter, zonder eten of drinken en samengepropt in veel te kleine ruimten. De pemoeda's richtten brandstapels op rond de twee schuren, kennelijk met de bedoeling deze in brand te steken. Op 16 oktober ontdekte de journalist Johan Fabricius, op een motorfiets onderweg van Batavia naar Buitenzorg, dat er iets mis was. Hij alarmeerde de Engelsen in Buitenzorg, waarna op de avond van 16 oktober een peloton van 30 Gurkha's onder commando van luitenant De Winter de geïnterneerden bereikten. De volgende dag werden zij overgebracht naar Buitenzorg, waarbij door sluipschutters nog twee meisjes op de vrachtwagen werden gedood. Het was voor de evacuée's een dubbeltje op zijn kant'.

Bron: Dr. H. Th. Bussemaker, 'Bersiap! Opstand in het paradijs', 2005

Interview met:

- Mevrouw R. Y.

Pagina:

77

Interview met R. Y. (geboren 1933)

Mevrouw R. Y. ziet er echt Indisch uit. Ze heeft een verrassend jonge stem. Ze is gehuwd en woont in een wat ouder appartement midden in Nijmegen. Vanuit het raam kijken ze op mooie, hoge, oude bomen. Op de achtergalerij staat ze al te wachten en te zwaaïen. Ik moet helemaal op het einde zijn. Binnen is het gezellig, met wajangpoppen aan de muur, en veel groene planten. Foto's van de familie en kleine Indische dingen. We drinken koffie en ik voel me zeer op mijn gemak. Na het gesprek staat de lunch klaar die G., de echtgenoot van R., heeft klaar gezet. Wat een gastvrijheid. Als ik in de auto stap staan ze voor het raam en zwaaïen me ruimhartig uit.

Jeugd

“Ons gezin was Indisch, vader Indisch, moeder Indisch, al van vele jaren terug. En ik was de oudste van drie kinderen en had twee broers. Ik heb er nu nog maar één. Mijn ouders waren import-Depokkers. Mijn vader woonde er al heel lang en mijn moeder niet zo lang. Dat kwam doordat Batavia heel heet was en Depok is iets gematigder wat temperatuur betreft. Dus mijn vader koos ervoor om ieder dag met de trein naar Batavia te gaan om te werken dat vond hij fijner dan in Batavia te wonen. Dus ik heb mijn jeugd tot aan de oorlog in Depok doorgebracht. Het was een heel bijzonder dorp”.

Het dorp Depok

“Depok was over het algemeen protestants-christelijk. Als je daar rondliep, dan zei je tegen iedereen oom en tante. Overal was er wel wat te halen voor kinderen of wat te beleven. Want er werd dodol gemaakt, dodol-Depok, een bepaald soort koek, in blad gerold en aan het station verkocht, een zoetmeel-gerecht. En dat is heel speciaal want dat is nergens anders te krijgen. En ja als dat gemaakt werd, dat vonden wij prachtig, want dat waren hele grote bekkens waar ze dan in roerden en zo van een bepaald recept. Dus dat stukje jeugd van voor de oorlog heb ik daar meegemaakt en dat is heel dierbaar voor me. Want toen was het zo vredig. Voor een kind om daar te leven was heerlijk. Er was heel veel natuur. Onbebouwd stukken grond waar je kon spelen, waar je rond kon sjouwen. Ik ben in Depok naar de Nederlandse school gegaan. Er was ook nog een Nederlands-Indische school en een Indonesische school. Allemaal met Nederlands als voertaal”.

Japanse tijd

“Ik was 8 of 9 toen de oorlog uitbrak. Depok was een rijk dorp, had hele grote landerijen met rijstbouw, en al die rijst werd door de Japanners in beslag genomen. De Japanse tijd was voor mij als kind heel avontuurlijk. Ook heel hongerig, natuurlijk. Hoewel de Depokkers veel eten hadden, waren wij import en wij kregen dat gewoon niet, dus wij hadden heel weinig rijst en heel weinig groente vooral. Toch zijn we deze periode goed doorgekomen”.

“In 1944 is de spanning met de Indonesiërs al begonnen. Toen was het al zo dat de Indonesiërs niet meer werkten voor ons, wij waren de blanda's (blanken). Wij zaten dan wel niet in de kampen, maar wij waren wel blanda's. Het groeide zo, Zij kregen

van de Japanner hoe langer hoe meer zeggenschap, de Indonesiërs, en zij werden zich ook helemaal bewust dat het land van hun was. En de blanda's die deden niets goed voor hen, volgens hen, dus die moesten er uit.... Op de pasar (markt) werd de situatie steeds moeilijker voor mijn nichtje en mij. Want wij ruilden daar allerhande spullen voor eten. Langzamerhand groeide de dreiging. En dat kwam ook omdat Depok een Protestantse enclave was tussen een Islamitische omgeving. Het was een heel agressieve omgeving geworden”.

Bersiap in Depok

“Na de Japanse capitulatie liepen de dreiging en de spanningen heel erg op. Ik weet nog de nacht voordat de rampokpartij begon, hebben wij allemaal opgezeten, ook de kleintjes. Mijn moeder had ons extra kleren aangedaan. Ik had twee jurken over elkaar aan, twee onderbroeken en zo, omdat, als je moest vluchten dan had je niets te dragen maar dan had je wel die kleren bij je. Dus daarom had ze ons allemaal dubbel aangekleed”.

“Mijn vader heeft nog geprobeerd hulp te krijgen van de Engelsen. Hij is op de grond van een soort busje gaan liggen, want ze mochten hem niet zien want hij zag er te Europees uit, en twee Depokkers reden de bus. Toen is bij de Engelsen geweest. Om hulp te vragen omdat de toestand uit de hand ging lopen. Maar er is niets gebeurd. Hij is weggestuurd. En de volgende dag zijn we ‘gerampokt’.

De aanval

“Overdag zijn ze begonnen. 10 of 11 oktober, dat weet ik niet precies. Wij woonden in een nieuw huis aan het einde van de hoofdweg op de rand van het dorp. Toen het begon, hoorde je overal geroep en geschreeuw: “merdeka” en “boenoeh”. En ze sloegen op de tong-tongs, dat is een houten ding met een gat er in en als je er op slaat maakt dat een enorm hard geluid.

Er werd tegelijk aangevallen. Wij waren als eersten aan de beurt, wij hadden een mooi huis.... Mijn vader was op de voorgalerij. Wij liepen aan de achterkant van het huis naar een veilige plek in het bos. Mijn moeder kon bijna niet lopen, omdat ze voelde dat haar man in gevaar was. Mijn opa bleef staan in het gangetje, die zei “laat mij maar zitten of staan, ik ga wel dood, het maakt niet uit.” Mijn vader is toen ook gevlucht en heeft mijn opa onder de arm genomen. Door het prikkeldraad heen met z’n tweeën en zo kwamen zij dus ook aan op de veilige plek in het bos. We hebben daar gewacht tot de herrie over was.

Ons huis en alle ander huizen werden totaal vernield. Alles wat er in stond, wat ze niet konden gebruiken, matrassen opengesneden, kapok er uit en de stof meegenomen. Zo hielden ze huis”.

33 doden

“Er zijn ongeveer 33 personen vermoord. We hoorden de verhalen....Een vrouw die bij ons kwam en vertelde hoe haar broer vermoord is. En zij heeft zich in zijn bloed gerold en gedaan alsof ze dood was en dat was haar redding..... En je hoorde van iedereen: die is vermoord, die is vermoord....”

“Het is zo iets emotioneels geweest, het is zo’n trauma geweest. Ik heb er heel veel moeite mee gehad om te verwerken, heel veel moeite. Omdat, je leeft in de Japanse tijd al in angst, want zodra je een Japans petje zag was het fout en moest je maken dat je wegkwam eh... en daarna was het de Indonesiër waar je voor weg moest duiken. En die Indonesiërs hadden allemaal van die wapens, Japanse wapens, en ook samurai-zwaarden. Het is trauma op trauma geweest... *(spreekt nu opvallend zacht, PvdM)* ik heb heel veel angsten gehad, vooral ... ik heb heel lang niet tegen de nachten gekund, dus de nachten ... ja dat is iets wat ik niet fijn vond. Ik kon beter overdag slapen dan in de nacht.

De meeste nare dingen zijn ’s nachts zijn gebeurd. Vooral de nachten waren zo eng.. zo ... je wist niet wat je te wachten stond. Want toen wij ons verstopten in die kuil in het bos, onder de ... in onze tuin, daar hebben we één nacht gelegen omdat de rampokkers niet weg waren en toen zijn die moorden dus gepleegd. Toen zijn ze mensen gaan zoeken, ze hebben ons niet gevonden omdat wij in die kuil lagen, met een man of twintig denk ik. Zij hebben dus met hun lantaarns er overheen geschenen maar ze hebben ons niet gezien.

Nou, dat zijn momenten die je niet vergeet en die heel angstig zijn geweest. Vooral die messen, de messen die ze droegen allemaal een soort van vleesmes, dat heel breed is. Een ‘gollok’ heet het geloof ik. Dat zijn hele enge dingen”.

Dag na de aanval: moord op buurjongen

“De dag, na de rampokpartijen, zijn wij opgepakt. Toen zijn we dus uit die kuil gekomen en naar een huis gelopen van oom ‘Boter’ - iedereen had bijnamen- en daar op een heuveltje gaan zitten. We werden opgepakt door allemaal kleine jongetjes, met van die lange zwaarden die over de grond sleepten: “o, daar zitten er een stel en daar ook nog...”. Alles wat uitkon moesten we uittrekken. Dus mijn vader zat in zijn onderbroek en mijn moeder en ik hadden dan ieder een jurk aan. Mijn vader (*meneer Y. was spastisch, en kon niet zo goed lopen –PvdM*) moest ook zijn schoenen uit doen. Hij zei toen: ‘Nou als ik die uitdoe, kan ik niet meer lopen en dan moeten jullie me dragen’. Nou die mocht hij dan aanhouden. Voor de rest liep iedereen op blote voeten”.

“Toen zijn we naar een huis gebracht van een voormalige vriendin van mijn moeder. Het was een Hollandse vrouw, een vroedvrouw. Het was een heel groot huis, een prachtig, koloniale woning. Met die jongetjes heb ik vaak gespeeld en daar hadden ze een oprijlaan met kanariebomen. Dat zijn een soort van amandelnoten en dat was een laan vol met die bomen en dat was een prachtige laan. En daar zijn we allemaal opgesteld, dus al die vrouwen en kinderen en mannen, en daar is toen die jongen vermoord. Onder onze ogen.

Hij was een buurjongen van 18 jaar, een echte Depokker. Hij had zijn haren lang laten groeien. Pas als de Amerikanen kwamen, dan zou hij zijn haar afknippen. Dus hij viel op met dat lange haar.

Hij werd met veel geschreeuw op een stoel gezet, vastgebonden en toen werden... ja.. oren er af, zijn tong uitgesneden, zijn haar afgeknipt natuurlijk want dat was het symbool dat hij zou wachten op de Amerikanen, zo werd hij al bloedend weggevoerd en in een slootje gegooid. Daar is hij doodgegaan. Zo is dat gegaan.”

“Toen zijn de vrouwen en kinderen allemaal naar boven gestuurd in dat huis en daar kwam ik met mijn moeder in een kamer te waar ik altijd gespeeld had. Dat was heel vreemd. Daarna van moesten we ons weer allemaal opstellen in die laan en moesten we lopen naar het gemeentehuis. Daar zijn we allemaal, ongeveer 1000 mensen, opgesloten.

En de mannen werden in een trein gestopt. Naar Buitenzorg. Mijn opa was er ook bij en die was ik denk bijna 80 en die hebben ze voor een kier van een raam gehouden om de beurt, want die hield het niet. Die had het veel te benauwd. Want alles op die treinen was dichtgespijkerd. Hij heeft het overleefd en is later blind geworden”.

Opsluiting in gemeentehuis Depok

“We werden er allemaal, zo’n duizend mensen, ingepropt. Je kon niet zitten, we moesten allemaal staan. Toen heel langzaam ging het van: die ging zitten en die ging zitten, toen konden wij zitten op de een of andere manier, met de ruggen tegen elkaar. Mijn moeder en ik met de ruggen tegen elkaar en de jongens, mijn broertjes allebei heel dichtbij. Want er waren verschillende lokalen. Er waren tochtdeuren met een open strip aan de bovenkant, maar die zaten dicht. En elke keer zag je de Merdekka-mensen er bovenuit komen en begonnen ze tegen je te schreeuwen Dat zie ik nog wel heel erg voor me. Die hadden ook van die doeken om en ze waren bezig om de brand voor te bereiden.

Wij zouden verbrand worden. Ze waren dus bezig om hopen afval, hout en takken en zo om dat gemeentehuis heen te verzamelen en die lagen daar. Zodat de brand er in gestoken kon worden. Want dat gilden ze wel naar ons toe. Dat ze ons gingen verbranden en dat ze ons wel zouden leren wie er de baas was en dat we allemaal dood moesten: ‘Boenoe, boenoe’, dat betekent dood, jullie moeten allemaal dood. Wij werden daar vreselijk bang van”.

Bevrijd

De opsluiting in het gemeentehuis heeft een week geduurd. Toen kwam de bevrijding Door 30 Gurkha’s. R.Y.: “Die stonden daar zomaar, in één keer. Ook Fabricius (*journalist/schrijver die de Engelsen ge-alarmeerd had-PvdM*) stond daar zo maar. In één keer. Met een kapitein van het leger. En wij durfden helemaal niet naar buiten, het werd ook heel stil. Dat geschreeuw hield op en wij wisten niet waarom en daarom waren we zo bang en iedereen dook in elkaar en dacht: ‘O, god nu gaan ze het vuur aanmaken om ons te verbranden. Maar dat was niet zo.

Fabricius en de kapitein wisten dat we er waren maar ze zagen eerst niemand. En toen ze ons ontdekten, liep het hele kamp dus uit. De kapitein heette De Winter, hij vertelde ons dat hij hulp ging zoeken maar dat het even duurde. Toen zijn ze terug gekomen met 30 Gurkha’s En die hebben ons daar een nacht verdedigd. Liggend op hun buik met een stengun voor zich. De Indonesiërs die in schreeuwende hordes aankwamen, hielden ze tegen door met hun stenguns te schieten. De hele horde ging dan weer naar achteren en zo is dat die nacht heen en weer gegaan”.

“De volgende ochtend werd ons verteld dat er een reddingsoperatie zou plaatsvinden en dat ze met auto’s zouden komen. Het waren van die vrachtauto’s met zo’n half doek er over heen. Daar werden we ingeladen en uiteindelijk naar Buitenzorg, waar we in de wijk Kota Paris werden beschermd door Sikh’s en

Gurkha's. Daarna gingen we naar een grotere plek, en werden met mijn vader herenigd. Begin juli 1947 gingen we naar Nederland met de Johan van Oldenbarnevelt. Mijn vader was boekhouder maar hij kon geen werk vinden. Uit wanhoop ging hij terug naar Indonesië, waar hij wel een baan kon krijgen. Wij volgden hem in 1950 naar Jakarta. Ik heb daar mijn HBS diploma gehaald en op mijn 21ste kwam ik weer terug in Nederland."

Trauma's

Mevrouw R. Y. studeerde bedrijfsmaatschappelijk werk en werkte in de gerepatrieerden-zorg van de Nederlands Hervormde Kerk. Zij trouwde in 1957 en kreeg drie kinderen. Gaf taallessen aan buitenlandse vrouwen in Nijmegen en volgde in 1983 een aanvullende studie. Kreeg daarna 10 jaar de leiding over een centrum van buitenlandse vrouwen in Cuijk. Ze heeft nog altijd last van angsten. Overgehouden uit de Bersiap-tijd

"De trauma's heb ik in de Bersiap-periode opgelopen. Niet in de Japanse tijd. Hulp daarna was er niet. Je moest zorgen dat je een toekomst opbouwde. Pas na mijn 50ste is het naar boven gekomen.....Angsten. Aldoor angst. Angst voor een politie-agent, angst voor ongelukken. Angst voor de nacht. Dat is me toen opgebroken. Nu gaat het weer prima. Ik heb veel interviews gedaan, ik heb geschreven, veel in de BKK (*Buitenkampkinderen*) gewerkt en daarom is het nu goed met me".

40 jaar later: terug naar Depok

In 1995 is R. Y. teruggegaan naar Depok. Ze ontmoette daar vriendinnen van toen, die er nog woonden. En ze vond het huis terug waarin ze woonde: "Het huis waarin je alles hebt beleefd, dat stond er nog. Nu niet meer. Het was zo bijzonder. Ik was terug, maar nu was ik vrij. Het was allemaal heel ontroerend wat ik meemaakte. Ik was ook heel veel aan het huilen meteen al toen het vliegtuig geland was: tropische lucht en tropische sfeer, dat bracht me helemaal in tranen. Ook in Depok. En één vriendin zei tegen me: "Je ziet toch dat het goed gaat met ons?" Ik zei: "ja dat zie ik ook en dat vind ik ook heel fijn". Het heeft dus helend gewerkt, voor hun ook. En zij brachten dat aan mij over: "Je moet niet meer naar de Bersiap kijken, kijk om je heen, het gaat goed nu...."

Locatie Toempang/Watesbelung

27-10-1945

Moord op moeder en broertje

“Informant verklaart, van de Christen Javaan Eliassar, een huisvriend van de familie Moormann, vernomen te hebben, dat mevrouw M. Moormann en haar zoontje Clemens door 7 á 8 gewapende mannen werden afgeslacht en het was hem (Eliassar) gelukt om 2 dagen na de afslachting, de lijken van Informants moeder en broertje te begraven op het javaanse kerkhof van Watesbelung (...) Informant kan niet begrijpen waarom zulks gebeuren moest, vooral daar zijn ouders reeds 15 jaren daar hadden gewoond en zijn moeder steeds klaar stond met raad en daad voor de bevolking, ook gedurende de Japse bezettingsjaren.”

Bron: *Informantenrapport NEFIS dd. 3 december 1946, verklaring van Aloysius Johannes Ferdinand Moormann, broer van I. van O.-M., ordner van Jack.*

Interview met:

- Mevrouw I. van O.-M.

Pagina:

81

Interview met I. van O.-M. (geboren 1930)

Als ik het appartementengebouw binnenkom zie ik een prachtige binnentuin, overdekt. Een rustige sfeer, een watervalletje, een bananeboom, andere tropisch uitzierende planten en metershoge bamboe. Het lijkt wel of ik Indonesië binnenstap. Op de 3^e etage stap ik uit. Mevrouw staat al te wachten voor de deur en zwaait naar mij: "Hoehoe ... hier ben ik". Ik loop op haar af, geef haar een hand. Open, vriendelijk gezicht, grijze haardos, keurig verzorgd. Ik zie het meteen: ze lijkt als twee druppels water op haar vermoorde moeder, die ik herken van een trouwfoto bij een internetartikel over de zogenaamde Toempang-moorden. Haar mooie moeder, op de foto was ze 19 jaar. Onwetend dat haar leven zo gruwelijk zou worden beëindigd.

Ze wenkt me naar binnen. Een huis vol met 'prullaria' en foto's, zoals ze zegt. Zachte muziek, hier en daar een kaarsje en de tafel gedekt voor twee: "Dat zijn de dingen waarbij ik me goed voel en ik heb geleerd om dat dan ook te doen."

Mevrouw Van O. spreekt met veel met handen, legt uit en doet voor, is beweeglijk. Heeft dat grappige Indische accent, een ook een beetje Limburgs.

Ouders

Vader M. en Marie (Riep) V. trouwden in 1914 en kregen samen 12 kinderen waarvan er in 1942 nog 11 in leven waren: 7 zonen en 4 dochters. Er zijn nog veel familiefoto's bewaard gebleven. Dat geldt zeker ook voor de herinneringen aan haar jeugd. I. van O.:

"Ik ben geboren in Malang en ik weet nog heel veel van mijn jeugd af en zelfs van voor mijn 5^e jaar weet ik nog heel veel.

Ik ben op kostschool geweest in In Malang, want in de dessa is geen school. Bij de Ursulinen. Mijn moeder was daar ook op school geweest. Mijn zus is daar lerares geworden, mijn andere twee zusjes waren daar ook, en ik was de laatste die er naar toe gegaan is.. Ik heb 5 jaar op kostschool gezeten tot mijn 10 jaar. Met vakanties naar huis, dat was heeelerlijk gewoon, dat was een heel onbezorgd leven eigenlijk."

Pearl Harbour.

"Toen ik tien jaar werd, kregen we berichten van Pearl Harbour. Mijn moeder haalde ons direct van de kostschool. Naar de bergen toe. Mijn moeder dacht: in de bergen is het veilig. Mijn mijn zus was lerares en die pootte ons bij met leren. Allemaal in dat grote huis waar wij woonden in de bergen bij Watesbelung. Met de komst van de Japanners begon de ellende".

Opgepakt door Japanners

"Mijn vader en twee broers werden opgepakt. Mijn vader hoefde eigenlijk niet mee, maar mijn ene broer was zenuwziek geweest in de dienst, en mijn andere broer was 17 jaar en die vond hij te jong om alleen te laten gaan, dus ging mijn vader mee. Wij bleven achter met moeder, mijn zussen en mijn broertje C.

Mijn andere broers (W. en F.) werkten bij meneer Engelenburg. Die had een plantage van sinaasappelen, en ananas. Mijn zus T. is verderop bij mevrouw Deuning in Ngadireso gaan werken. Omdat we geen eten meer hadden moest zij het huis uit".

Vluchten achter de koffers

“Omdat mijn zus van 12 en ik (11 jaar) al vruchtbaar waren, moesten wij altijd als er op ons terrein Jappen kwamen onder onze bedden vluchten achter de koffers onder onze bedden. Want wij hadden van die hele hoge bedden met die klamboe’s en lange spreien

In die tijd was er altijd een sfeer van dreiging. Van de Chinezen die al die winkeltjes hadden, kregen we te horen dat er moorden op komst waren. Toen al. “Maar wij zijn er voor jullie”, zeiden de Chinezen. En die dreiging van moord, dat is later ook allemaal gebeurd. Dat is nou juist zo frappant he. En de Chinezen zeiden: “Wees maar niet bang, we staan met stokken en met messen ook klaar “. Maar het heeft allemaal niet geholpen. Ze zijn later na de capitulatie zelf ook vermoord, alle Chinezen zijn daar ook vermoord”.

Na de capitulatie van Japan.

Het gezin Van O. wordt na de capitulatie op een bijzonder manier deels herenigd. Haar vader en twee broers overleven het Japanse concentratiekamp. Omdat het in hun huis te gevaarlijk werd, zorgde vader er voor dat ze werk kregen in een ziekenhuis (*Sawahan in Malang*). I. van O.:

“Daar heb ik gewerkt met mijn zus J., met mijn zus T. en mijn broers W. en F. die waren als corveeërs aangetrokken door het ziekenhuis, want ze hadden werkkrachten nodig. Dus we waren allemaal ineens verenigd weer. En toen werd mijn vader intussen ook ziek in het ziekenhuis opgenomen. Dus we waren half compleet in het ziekenhuis. Het ziekenhuis was omringd door prikkeldraad. De Japanners hebben toen van de geallieerden de opdracht gekregen om ons te bewaken....Dat was een aantal maanden voor de moorden, ik denk augustus/september '45”.

Bersiap

“Het duurde niet lang of de Japanse bewakers werden door de pemoeda’s aangevallen. Toen hebben we 3 dagen zeer heftige nachten gehad. Mensen buiten ons ziekenhuis schreeuwden: ‘Wij vermoorden jullie, wij vermoorden jullie.’ Wij moesten ons weer verstoppen, en we konden niks doen. Er werd geschoten, en er werd gegild. Er werd hevig gevochten en wij zaten er middenin. De jappen werden door de Indonesiërs gevangen genomen. Wij werden toen in het ziekenhuis bewaakt door bewapende soldaten van Indonesië, niet de slechte, maar de goede”.

Bericht van moord op moeder

Mijn moeder is in '45 vermoord, na haar verjaardag, op 17 oktober.

Dat kregen wij toen we in het ziekenhuis Sawahan in Malang verbleven te horen Dat was pas drie maanden nadat mijn moeder met mijn broertje was omgekomen. We werden geroepen door een Javaanse pastoor: “Ze zijn vermoord”, verder zei hij niets. “Mijn 2 zusjes die kregen een zenuwaanval en toen heb ik ze door mekaar geschud heb ik gezegd: “en nou moet je ophouden anders dan wordt je gek! Het is nu eenmaal gebeurd, je kan het niet je meer veranderen”. Ik heb ze de hele dag moeten sussen. Ik dacht bij me zelf: ja gut. Ik zelf heb niet gehuild”.

Hoe mijn moeder en mijn broertje C. zijn vermoord hebben we pas veel later gehoord, toen we in Soerabaja waren”.

Toedracht van de moorden in Watesbelung

I. van O. en haar nog levende familieleden zijn uiteindelijk in 1946 via vreselijke transporten met de trein naar Batavia gebracht en van daar uit per schip naar Soerabaja. Dat ligt ongeveer 20 kilometer van Malang. Daar kreeg ze van meneer Eliasser, die ook in Watesbelung (*waar ook het ouderlijk huis van I. stond- PvdM*) had gewoond, te horen hoe haar moeder en broertje vermoord zijn.

I. van O. : “Meneer Eliassar vertelde ons dat hij er alles aan gedaan heeft om mijn moeder te helpen. Maar hij kon niet helpen want anders zou hij zelf ook met zijn gezin vermoord worden, omdat hij dan een ‘blanda’ zou helpen”.

Uit Eliassers verhaal wordt duidelijk dat de pemoeda’s I.’s moeder en haar broertje C. hebben vermoord en in de schuilkelder van hun huis hebben gegoooid:

“De pemoeda’s hebben op mijn moeder ingehakt (*ze doet voor waar haar moeder is geraakt, schuin over de hals een aantal malen- PvdM*). Ze leefde nog en is naar meneer Eliasser gestrompeld om hulp te vragen. Hij heeft haar verbonden en ze heeft hem gezegd: “Mijn jongste zoon die ligt daar voor apegapen.” Hij zei tegen mijn moeder: “Ga maar gauw terug naar je zoon want die is alleen daar”. Ze zijn door 7 man vermoord. Maar niet alleen mijn moeder en broertje. Ook 8 leden van de familie Engelenburg zijn vermoord. Roos is alleen overgebleven met haar grootvader. Zijn bijvrouw, die hebben ze ook vermoord, een Soedanese en toch is ze vermoord Ook Chinezen....En toen zijn ze verder gegaan naar mevrouw Deuning die hebben ze opgehangen”.

Shock

“Het was een shock om dit allemaal te horen. Je was ineens je moeder kwijt en je broertje. We hebben nog tegen ma gezegd toen ze bij ons op bezoek was in het ziekenhuis: “Blijf nou hier, het is daar gevaarlijk.” “Nee. maar in de bergen is het veiliger, en jullie zijn hier toch beveiligd en ik ga terug.”

Ja ze had daar een groot huis en ze hielp de mensen daar altijd, alles ging naar haar toe voor hulp, we gaven hen de laatste lakens die we hadden....”.

Herbegravenis op Kembang Koning.

Twee dagen na de moord worden mevrouw M. en haar zoon C. door de heer Eliasser begraven op het plaatselijke kerkhof. Op 21 juli 1948 worden ze herbegraven op het Nederlandse ereveld Kembang Koning bij Soerabaja. In het bijzijn van I., haar vader, en ander familieleden:

“De herbegravenis, ja daar ben ik bij geweest. Een vriendin van mij, Ineke Boogaard, is toen ook herbegraven. Zij is toen ook vermoord.

Wij waren met ongeveer negen man bij de herbegravenis. Het was met militaire eer. Het waren witte kistjes, in mijn gedachten waren ze zo klein (*Doet voor: de maat van een schoenendoos- PvdM*). Ja, ze zijn opgegraven na zoveel jaren he... Drie kistjes...., Van mijn moeder, van mijn vriendin, en van mijn broertje. Ja dat was wel emotioneel (*Mevrouw begint te huilen, is een tijd stil- PvdM*). Ja dat was niet fijn”.

Gevolgen in haar leven

“Ik ben oorlogsslachtoffer verklaard van de WUV (Wet Uitkering Vervolgingsslachtoffers). Ik heb dromen. Dat wilt u niet weten. Ik droom over wat er gebeurd is met mijn moeder. Of ik zie een lijk, en naast het lijk zie ik een varken die op dat lijk moest passen, zulke enge dingen allemaal. Vechten met een dinosaurus, en afgronden he. Afgronden dat ik naar beneden val en ineens in de zee terecht kom, en altijd donker, altijd donker, nooit licht. Mijn dromen zijn altijd donker. Of ik kom in een stad die helemaal leeg is. Dat er niemand is. En ik ben altijd de weg kwijt. Ik kan niet terug. Of ik ben in een trappenhuis en dan kom ik boven en dan is er maar zo’n gat (*Maakt met haar handen een gat ter grootte van een sinaasappel- PvdM*) en dan kan ik er niet uitkomen. En bedreigd voelen, altijd bedreigd voelen. Met die aanslagen in Amerika toen is begonnen dat ik niet meer in de trein durf”.

“Ik ga niet meer terug naar Indonesië. Ik hou niet meer van Indonesië. Het is niet meer zoals het vroeger was. En mijn moeder heb ik in mijn hart. Ik heb haar beeltenis en er brandt altijd een kaarsje voor haar....zo is het goed”.

Locatie Toempang/Ngadireso

27-10-1945

Moord op oma Deuning

Het was enkele dagen na het gebeuren in Toempang dat ik in het Marine kamp te Malang contact kreeg met een paar geredde jongens uit die plaats. Het waren de zoontjes van Mevr. de Jong-Brouwer, die mij het hele geval vertelden. Naderhand kreeg ik meerdere betrouwbare gegevens. Uit deze bronnen vernam ik, dat alle Europese gezinnen van Toempang, Wonomoelio, Pontjokesoemo, Pandasarie en Ngadireso zijn afgeslacht en dat deze slachtingen bedreven waren door 6 Indonesiërs. Deze beulen zijn lieden, die niet in Toempang thuis behoren. Tot de vermoorden noem ik u: (...) Mevr. Deuning (...)

Bron: verklaring Opsporings Dienst Overledenen Soerabaja, door de heer Samuel Marie Eduard Moormann, dd. 10 januari 1947, ordner Jack Boer

Interview met:

- Mevr. Van der Hoff-Leenderts

Pagina:

86

Interview met Mw. S. van der Hoff-Leenderts (geboren 1923)

(kleindochter van Oma Deuning).

Mevrouw Van der Hoff woont in een ingewikkeld appartementencomplex, schots en scheef gebouwd, waar de wind tussen de gebouwen giert. Eindelijk vind ik waar ik moet zijn en bel aan. Op de galerij werken mannen aan de vloer, dus ik moet even wachten want de vloer is nat. Ik moet langs het randje lopen en het duurt even voor ik er ben. Maar mevrouw staat al op me te wachten en te roepen: "Hier woon ik hoor. Je moet hier zijn." Ik maak kennis met een kleine, wat krom lopende vrouw. Een duidelijk Indisch accent. Ze lacht en is erg hartelijk. "Wilt u wel een warme kop thee?"

Oma Deuning.

"Oma Deuning was eerst getrouwd met Opa Le Fébre en daarvan zijn twee meisjes, dat is mijn moeder en mijn tante Ine Le Fébre. Toen is oma Deuning gescheiden van Opa Lefeber, en is hertrouwd met Opa Deuning. Ik ben dus een kleindochter uit haar eerste huwelijk. Toen ik geboren werd, was Oma Deuning 41 jaar. Ik ken haar alleen toen ze al getrouwd was met Opa Deuning. Uit dat huwelijk met Opa Deuning heeft ze één zoon: Napoleon. Ik heb hem voor het laatst ontmoet bij mijn laatste vakantie op Toempang toen Oma Deuning nog leefde. Daarna ben ik hem uit het oog verloren. Ieder. Alle andere kinderen zijn er niet meer".

Jeugd

"Als wij er waren dan ging Oma altijd krentenbrood bakken en dan ging Opa op zijn hurken naast ons zitten en moppen vertellen. Nou wij waren meisjes van 16 jaar of zo, en lachen dat wij deden. Dan zei mijn vader: "wat doen jullie daar?" Dan zei Opa: "Och daar heb je niets mee te maken dat is tussen ons." Oma had ook een piano, want ze speelde ook heel goed piano hoor. Bij Oma Deuning hadden wij de grootste lol. Ze zag er heel goed uit hoor. Oma. Ja. En ik herinner me nog heel goed dat ik van haar schoenen heb gekregen. Dat was het laatste cadeau. Toen wij terugkwamen van Batavia. Oma was erg royaal voor ons, hoor. Erg royaal. Toen ze met Opa Deuning was getrouwd had ze een goed leven. Ze had een mooie auto, want Opa Deuning was machinist en Opa Le Fébre was maar wegwachter en dat was niet veel. Bij Opa Deuning had ze welvaart".

Moord op Oma Deuning

"Ze is in de Merdeka-tijd nog één keer bij mijn moeder geweest in Djocja. Toen zei mijn moeder nog tegen haar: "Oud, want zo werd ze genoemd, kom dan maar bij mij wonen. Wat doe je daar op het landerijtje. Het is zover in Toempang en zo kil alles". Maar Oma ging toch naar huis. En dat was haar pech geweest. Toen is ze naar huis gegaan en toen is ze opgevangen door die Indonesiërs. Het waren mensen uit een ander dorp. Ze wilden haar bezittingen, maar dat had ze intussen al weggegeven. Toen zei ze: "ik heb alleen dit huis". En toen hebben ze haar vermoord."

“Ik weet dat ze is opgehangen. Dat heb ik horen vertellen. En haar honden, want ze had een heleboel honden, hebben ze ook vermoord en die onder haar gelegd. Verder weet ik niet.

Toen heeft Eliassar haar er vanaf gehaald en haar begraven. Hij heeft haar uit het touw gehaald. Dat heb ik gehoord. Vreselijk voor een vrouw die zoveel goeds heeft gedaan voor haar dorp. De houtloods van Opa heeft ze omgetoverd in een klein hospitaaltje en dan ging ze te paard naar die mensen toe die wat hadden opgelopen. Met al haar huismiddeltjes”.

“Mijn moeder werd benaderd door het Rode Kruis met de vraag: “aan wat kunnen wij uw moeder herkennen?” Toen zei mijn moeder: “Nou ze heeft in haar mond een zilveren tand.” En dat kwam uit. En zo heeft mijn moeder haar later herbegraven op het ereveld. (*Kembang Koenig, PvdM*). Daar was ik niet bij. Maar ik heb wel foto's hoe mijn oma er uit ziet”.

De pleegzoon van Oma Deuning.

In andere verklaringen over de moord op Oma Deuning wordt melding gemaakt dat haar pleegzoon haar zou hebben opgehangen. Mevr. Van der Hoff kent dit verhaal, maar kan niet zeggen of het op waarheid berust. Ze heeft deze pleegzoon wel gekend: Doeni heet hij. Die jongen is nog in de kost geweest bij mijn ouders in Djokja, toen zaten wij nog op de lagere school. Hij is bij de Broeders op school geweest. Ik weet dat. Want hij was bij ons in huis. Hij was stil en niet zo pienter, want alles moest hen verteld worden. Nadat hij de lagere school heeft gehaald, is hij door Oma en Opa Deuning weer teruggeroepen naar Ngadireso. Toen zei mijn vader nog tegen Oma Deuning: “Oud, wat doe je om die jongen aan te nemen. En toen zei mijn Oma: “Ja, dat doen wij om rijstvelden te kopen.” Want de Nederlanders mochten geen rijstvelden kopen, maar wel de Indonesiërs. En mijn Oma heeft hem genomen om zijn naam, begrijpt u.

Daar in Ngadireso heb ik hem weer teruggezien. En ik heb dus nog een foto van hem (*de foto is er, maar erg onduidelijk, PvdM*). Maar toen ging hij al vaak..... hij luisterde niet meer naar Opa en Oma. Hij was niet vlijtig, hij was meer lui en gemakzuchtig, want hij kreeg alles van Opa en Oma. Die hebben hem lelijk verwend.

Hij is opeens weggebleven. Misschien met die pemoeda's meegegaan. Ik heb hem later niet meer gezien. Het klopte niet”.

Merdeka-tijd

“Ik ben in '45 getrouwd in Djocja. We gingen wonen in Soerabaja. Maar ja, toen kwam die Merdeka-tijd. Toen werd mijn man dus weer gepakt (*meneer van der Hoff man heeft ook in de Japanse tijd gevangen gezeten-PvdM*) en toen heeft hij een paar maanden in de Werfstraat gezeten. Die zijn toen bevrijd door de Gurkha's, weet u. Van achter hebben ze met een mortier en een tank hebben ze een gat geschoten en toen zijn ze naar Oedjoeng gebracht, naar de Marine. (*dit was de bevrijdingsactie van Jack Boer- PvdM*). Toen ze bevrijd waren dachten die Gurkha's dat het een klein groepje was maar toen al die mensen uit de gevangenis kwamen zeiden zij tegen mijn man: “God bless me, zijn er zoveel mensen?” Mijn man zat met heel veel mensen in een cel die maar geschikt was voor 10 man”.

Bezoek aan graf Oma Deuning

In 1985 is mevr. Van der Hoff naar Indonesië terug gegaan om het graf van haar oma te bezoeken. Ze is begraven op het Nederlandse ereveld Kembang Koening in Soerabaja:

“Ja.. je staat daar voor het graf en nou denk ik in mijn eigen: “Oma, dat had niet hoeven zijn, als je bij mama was geweest, dan ben je aan de dood ontsnapt.” Ja. Maar wat wil je, dat is nou eenmaal haar noodlot, hè...”.

Mevrouw heeft foto's van Oma en Opa Deuning, het huis van Oma Deuning, Pleegzoon Doeni en van haarzelf en andere familieleden. (sommige foto's zijn niet duidelijk).

Locatie Toempang/Ngadireso

29-10-1945

Moord op vader, moeder, 4 zusjes, 2 broertjes, vrouw grootvader en 2 van hun kinderen: totaal 11 personen

'Pemoeda's sloegen in de Europese wijken tegen lantaarnpalen aan om de Europeanen te intimideren, rampokkers plunderden naar hartelust en in enkele dorpjes rond Malang vonden moordpartijen op (Indische) Nederlanders plaats. Zoals in Toempang waar 39 doden vielen, waaronder vrouwen en kinderen'.

Bron: Dr. H. Th. Bussemaker, 'Bersiap! Opstand in het paradijs', 2005

Interview met:

- Mevrouw R. S. -E.

Pagina:

90

Interview mevrouw R. S.-E.(geboren1932)

Vandaag ga ik naar R. (78). De reis naar haar toe vind ik moeilijk. Want ik weet dat R. als 13-jarig meisje haar hele familie verloor. Haar vader werd vermoord door de Japanners, haar moeder en haar vier zusjes en twee broertjes door de pemoeda's (vrijheidsstrijders)

Ze woont in zo'n nietszeggende moderne woonwijk en vandaag lijkt het extra luguber. De wind giert door de straten, de bladeren waaien hoog op, uit de zwarte lucht begint het te regenen. Ik bel aan. R. doet open. Afstandelijk geeft ze me een hand en laat me binnen. In de kamer staat een groep tropische planten. Het is er bloedheet.

Ik hoef niet te beginnen. Ze begint zelf. "Ik ben blij dat u er bent", zegt ze "blij dat u naar me wil luisteren." Het verhaal komt vanzelf. In grote lijnen, dat wel. Bijna geen emoties, af en toe een traan. "Ik vertel het u alsof het een verhaal is van een ander", zegt ze, "anders wordt ik gek."

Jeugd in Indië

R. schraapt tijdens het gesprek veelvuldig haar keel, als of ze de woorden moeilijk uit haar mond kan krijgen. Veel slikken, kort, bijna afstandelijk, dit in tegenstelling tot haar vochtige ogen waaruit af en toe een traan naar beneden rolt.

Ze vertelt over haar jeugd met vader, moeder, broertjes en zusjes in het afgelegen, klein dorpje Ngadireso. In de bergen, net boven Malang in Oost-Java.

R.: "Het was er vredig en mooi, wij woonden naast het bos en speelden met elkaar. Er waren geen andere kinderen maar we vermaakten ons met de honden, de kippen en de geiten. Mijn grootvader had een erf met djerokbomen. Djeroek is sinaasappelen. Grote sinaasappelen en kleine sinaasappelen. En wij woonden bij mijn grootvader. In Ngadireso. Het was daar een beetje heuvelachtig. Opa woonde boven op de berg en wij woonden beneden aan berg. Dat is mijn leukste tijd geweest. We hadden een heel gelukkige jeugd."

Vader Engelenburg vermoord door Japanners

Vader E. is KNIL-militair. Hij wordt na de Japanse bezetting in 1942 als krijgsgevangene opgepakt en naar Sumatra gebracht. R. E. ziet haar vader nooit meer. Hij wordt in 1944 door Japanners omgebracht. Niemand weet waar hij is gebleven. Zelfs zijn graf is nooit gevonden. Maar dat hoort R. pas veel later: "Wanneer mijn vader precies overleden is, dat weet ik niet. Het graf van mijn vader is ook niet getraceerd. Mijn vader werkte op Sumatra, voor zo ver ik het weet en wij waren dus bij mijn grootvader in een klein plaatsje Ngadireso".

Onafhankelijkheidsverklaring

Na de onafhankelijkheidsverklaring op 17 augustus 1945 wordt het steeds dreigender in de omgeving. Pemoeda's (strijdgroepen van jongeren) beginnen de bergdorpen te terroriseren. Opa E. beslist dat R., ze is dan 13, voor haar veiligheid

beter naar Malang kan gaan. Daar komt ze als keukenhulp te werken in een ziekenhuis van de nonnen.

Op een dag, als ze gaan wandelen met haar vriendinnetje, loopt ze te fluiten. Daarvoor wordt ze door de pemoeda's opgepakt en met een bajonet in de rug naar een bersiap-kamp overgebracht. Een bersiapkamp, zogenaamd een veilige plek, waar (Indische) Nederlanders worden beschermd tegen de aanvallen van pemoeda's door andere Indonesiërs.

R. wordt verhoord, maar weet niet wat ze verkeerd heeft gedaan: "Ik liep alleen maar te fluiten, dat deed ik thuis ook altijd. Ik was gewoon vrolijk. Ik heb daar heel veel klappen gekregen. Maar ik wist niet waarvoor."

Bij de commandant

Op een dag wordt R. bij de commandant van het kamp geroepen: "Ik was heel erg geschrokken en bang. De commandant vertelde mij dat ik moest weten dat mijn moeder, mijn broertjes en mijn zusjes waren vermoord. Verder zij hij niets. Ik werd ontzettend bang en ijskoud want ik wist dat ik nu helemaal alleen was en niemand meer had. Ik had het Spaans benauwd. Ik dacht: "Ik ben alles kwijt!". Kijk dit verhaal wat ik nu vertel, dat vertel ik niet, ja.... hoe moet ik het uitduiden. Als ik het goed tot me laat doordringen wordt ik knettergek. Ik vertel dit verhaal of het een ander is overkomen. Waarschijnlijk is dat zelf bescherming of iets dergelijks"

Terug naar Indonesië

In 1991 gaat R. terug naar Indonesië. Om de plaatsen te bezoeken waar ze ooit gewoond heeft. Zo kwam ze weer terug onder aan de heuvel waar ze gewoond heeft. En waar ook de buurvrouw Oma Deuning woonde:

"Je moet je zo voorstellen: er is een grote heuvel, en dan kon je zo naar beneden gaan en daar waren allemaal sawah's. En bij die sawah's daar is een bron. En daar heeft Oma Deuning gewoond. Dus we zijn eerst gegaan waar wij gewoond hebben, beneden aan de heuvel. Daarna zijn we naar Oma Deunings plaatsje aan de bron gegaan. En daar heb ik dus gekeken, maar daar zag ik daar was een vrouw die keek ons straal voorbij. Ik denk 'O God, de haat zit er nog in, de haat..... zit er nog in'. Dus ik dacht toen: ik moet hier heel gauw weg. Ik was heel erg bang. Toen zijn we naar boven de heuvel op gegaan, naar Ngadireso waar Opa E. gewoond heeft. Daar op het hoekje daar ontmoette ik ons kindermisje Batina (*leeft niet meer-PvdM*). Zo maar. Ja. Ja. Want ze hoorde onze naam E. "R.?" "Ja". "God ben jij dat, R.?" En toen zei ze tegen mij: "Je was een dondersteen."

"Het was niet gepland. Het heeft zo moeten zijn. Ze kwam zo de bosjes uitzetten. Precies op de hoek. Op de hoek van het erf van Opa. Wij hebben samen nog uit één bordje rijst gegeten..."

Toedracht van de moorden op moeder, broers en zusje

Van dit vroegere kindermisje hoort ze na 46 jaar, terug in haar geboortedorp, hoe haar moeder, haar twee broertjes en vier zusjes om het leven zijn gebracht. R.:

"Mijn grootvader hebben ze in de gevangenis gestopt in Malang dacht ik. Waar ze precies begonnen zijn met moorden, dat weet ik niet.

Mijn moeder was op het moment dat de kinderen werden vermoord niet thuis. Zij was met ons kindermisje potten aan het wassen bij de bron. Toen ze thuis kwam

zag ze wat er gebeurd was. Ons kindermisje is heel hard weggerend en heeft zich een week niet laten zien. Ze was bang dat ook zij vermoord zou worden. Mijn moeder is daarna vermoord.

Ze hebben ze allemaal getjingtjand, in stukken gesneden. En een buurman, meneer Eliassar heeft ze begraven. En voor zijn goede daad heeft hij twee jaar in de gevangenis gezeten en is hij gemarteld. Omdat hij Nederlanders had geholpen. Bij oma Deuning zijn zij ook geweest. Die woonde daar, dicht bij de bron. Met sawah's en zo. En zij heeft ontzettend veel gedaan voor de Indonesische bevolking. En zij had een Indonesische pleegzoon en die heeft haar opgehangen. Die pleegzoon. Op het erf daar".

Haat

"En waarom? Ja, de Indische Nederlanders moesten allemaal weg. Maar de Europeanen die daar hebben gezeten, die waren geen lieverdjes voor de Indonesiërs. Dus de haat van drie of vier eeuwen, dat is toen naar buiten gekomen. En toen dachten ze: nou kunnen we jullie te pakken nemen. Dat is geen rechtvaardiging, maar ik kan me de woede wel voorstellen, omdat ze van generatie op generatie onderdukt zijn. Ik zeg niet dat het goed is, maar ik kan het me voorstellen. Alleen degenen die dit gedaan hebben, zijn allang dood..."

Terug in Nederland

In 1946 gaat R. met een tante naar Nederland. Niemand heeft haar ooit gevraagd wat er met haar is gebeurd of waar haar ouders en haar broertjes en zusjes waren gebleven. En zij heeft haar gruwelijke verhaal nooit aan iemand vertelt. "Mij werd verteld dat ik moest integreren en ik deed mijn best. Maar alles mislukte, mijn school, mijn huwelijken, ik was geen goede moeder voor mijn kinderen."

Zelfmoord poging

R. vertelt me hoe niemand haar ooit naar haar verleden heeft gevraagd en hoe zij daarover nooit heeft durven praten. En toen werd ze ziek. Op het laatst kon ze niet meer lopen. Lichamelijk mankeerde haar niets, maar dat haar ziekte psychisch zou kunnen zijn, daar hield niemand rekening mee. De huisarts niet, en ook R. niet. Ze was wanhopig:

"Ik werkte in Rotterdam, mijn man werkte in Rotterdam, ik werkte als typiste in Rotterdam en ik werd moe, ik werd moe en ik werd nog meer moe. En toen lag ik hier, ik kon niets meer, alleen maar liggen. Bijna 4 jaar heb ik hier gelegen. Op het laatst kon ik niks meer en lag ik hier als een idioot te hikken. Ik kon er niet mee ophouden, behalve als ik een oxazepam ingenomen had, dan kon ik even slapen. Mensen zullen gedacht hebben: 'je zit je aan te stellen'. En toen heb ik besloten: ik spaar alles op aan medicijnen en ik stap er uit. Ik wil dit niet meer. Ik wil zo niet leven. Ik heb alle pillen ingenomen. En ik had een briefje geschreven: "alsjeblieft, maak me niet meer wakker. Ik wil niet zo leven".

Over oorzaak wordt niet gesproken

R. wordt opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis in Bloemendaal. Ze krijgt daar medicijnen. Anti depressiva. En ze knapt snel weer op. Ze krijgt nog een aantal keren een terugval als ze haar medicijnen niet meer inneemt, en wordt dan weer in Bloemendaal opgenomen.

Inmiddels heeft ze aanvaardt dat ze de rest van haar leven anti-depressiva moet blijven slikken. Maar over de oorzaak werd niet gesproken. Ook niet door R. Tot op dag van onze ontmoeting, wanneer ze voor het eerst haar verhaal verteld over haar Indië-verleden. R.:

“Ik ga niet meer praten, de oorlog is voor mij voorbij, ik ben ze helaas kwijt, Ik krijg ze niet meer terug. Ik krijg ze niet meer Maar het heeft wel mijn leven bepaald. Alles is verkeerd gegaan. Ik ben drie keer getrouwd, de derde keer met mijn huidige man, die nu Alzheimer heeft. Harry is mijn oudste zoon uit mijn eerste huwelijk en m’n jongste zoon John is uit mijn tweede huwelijk en met mijn huidige man heb ik geen kinderen. Wat ik het ellendige vind is, dat ik mijn kinderen beschadigd heb, ze zijn tekort gekomen. En dat is mijn fout”.

Geborgenheid

“Indië heeft mijn leven bepaald. Ik heb naar iets gezocht en eerlijk gezegd: ik heb het nooit gevonden. Klinkt misschien hard, maar ik heb het nooit gevonden (*stem wordt nu heel zacht, PvdM*).....

...Ja, wat heb ik dan gezocht in mijn leven. En daar kan mijn man ook niks aan doen, hoor, geborgenheid. Geborgenheid, heb ik gezocht. Dat heb ik nooit gevonden”.

Geborgenheid en onbevangenheid, die haar met het uitmoorden van haar familie voor altijd is ontnomen. Ze liggen begraven op het ereveld Menteng Pulo op Java. Zeven kruisen op een rij. R. is de enige die het overleefde....

Bij het afscheid geeft R. me een kus. Dan gaat de voordeur achter mij dicht. Op het nachtslot.

Locatie Makassar (eiland Celebes)

Oktober 1945

Moord op vader door Japanners; beschietingen uit zee op Bersiap gevangenkamp

Na de Japanse capitulatie liepen in Makassarop Zuid-Celebes de spanningen tussen herbewapende Ambonese KNIL-militairen die door de stad patrouilleerden, en Indonesische nationalistische jongeren, pemoeda's, in de loop van oktober 1945 hoog op. Verscheidene schietincidenten vonden plaats waarbij doden vielen(..). Met stokken gewapende pemoeda's trachtten te verhinderen dat aan Nederlanders levensmiddelen werden verkocht of dat zij in fietstaxi's konden plaatsnemen. Op grote schaal werden in de stad diefstallen gepleegd. In de nacht van 28 op 29 oktober deden honderden pemoeda's een poging verschillende belangrijke gebouwen in Makassar in handen te krijgen. Deze bestormingen konden echter worden afgeslagen, voornamelijk ten gevolge van een krakkemikkige organisatie en het gebrek aan wapens van de nationalisten (..).

In 1946 en 1947 wordt door Nederlandse militairen onder leiding van kapitein Westerling een grote missie gehouden om het Nederlandse gezag in Zuid-Celebes te herstellen. De nationalisten trachtten dit te verhinderen door het uitoefenen van terreur tegen Nederlanders, Nederlands-Indiërs en Europeanen. Westerling gaf leiding aan een contraterreur-campagne, die later bekend is geworden als de 'Zuid-Celebes-affaire', waarbij talloze vaak onschuldige slachtoffers aan Indonesische kant vielen.

Bron: *Indische Kamparchieven*

Interview met:

- Ietje van Leeuwen (latere echtgenote van Ruud van Leeuwen)

Pagina:

95

Interview met Ietje van Leeuwen (geboren 1935)

Jeugd

“De eerste vijf jaren waren leuk, toen was mijn vader nog. En die mis ik ook heel erg. Nog elke dag. Die vijf jaren waren voor mij de basis als het ware van mijn, wat ik nu geworden ben. Omdat hij mij op een kinderlijke manier heeft verteld hoe je leven moet, die dingen, dat is voor mij de basis en na de oorlog was het niet zo leuk meer. Zijn parool is: wees lief voor alle mensen want je kan nooit weten of je later in moeilijke tijden, hulp nodig hebt. En van mijn moeder heb ik geleerd: je moet alle geloven respecteren. Ik heb 5 broers, 4 van mijn vader en 1 van mijn stiefvader”.

Japanse bezetting

“De Japanse bezetting is allemaal vluchten, vluchten, vluchten. Wat ik me herinner was dat ik al vóór de Japanse bezetting, toch als kind voelde je toch al enige spanning. Want er was ook spanning. Mijn vader was geplaatst in Kendari 1 (*een KNIL-landmacht kampement op Celebes, PvdM*) waar hij commandant was. Op een avond vlogen er Japanse vliegtuigen over en de avond erna moest ik een bundeltje met kleren pakken van mijn moeder, en mijn broers ook, en toen kwam er een grote vrachtwagen. Wij in de vrachtwagen van het KNIL en we reden de hele nacht door de bergen in. We kwamen aan in Wawotobi en daar werden we als het ware gevangen genomen. Je kon geen kant uit. Dus we waren daar, we werden gedropt daar door de KNIL- militairen. Zij gingen weg en wij vrouwen en kinderen bleven daar achter in huizen van de inlanders. Dus we zaten in een kamer met een stuk of 5 families, we sliepen op de grond en dat bundeltje moest ik altijd maar vasthouden” .

“Toen de Jappen kwamen moesten we daar in Wawotobi blijven. We zaten gevangen bij de inlanders. We konden nergens heen. We kregen geen eten, je moest zelf zien eten te maken. Mijn broers hebben op een stukje land mais geplant, dat gaf wat eten. Wij moesten naar de Japanse school en ook op het land werken van de Jappen. Alles werd gecontroleerd door de Jappen en er waren heel veel spionnen. We hebben daar de hele oorlog (*van februari 1942 tot augustus 1945- PvdM*) vastgezet”.

Vader opgepakt

“Alles wat militair was en alles wat Europees was werd door de Jappen gevangen genomen. Mijn vader is Indo, dus als mijn vader in Makkasaarse kleren rondloopt dan herken je hem niet. Maar ja er waren heel veel ‘mata mata moessoe’, dat zijn de Indonesische spionnen, die voor de Jappen werkten, die hebben al die militairen die bij ons waren, hebben ze stuk voor stuk verraden. En die werden meegenomen”.

“Ook mijn vader is opgepakt door de Jappen. ... ik kan het me nog héél goed herinneren, het is dus bij mij ingegrift, die dag Hij wandelde met mij, als klein meisje, aan het handje , ik was toen 7 jaar ongeveer en ik moest niezen en toen gaf hij mij een zakdoekje en we wandelden verder. We kwamen thuis en toen kwamen de Jappen. Die hebben alle spullen overhoop gehaald, alles ... om te kijken of ze iets zouden kunnen vinden. Toen werd mijn vader met de vrachtwagen weggehaald. En dat was het laatste wat ik van hem zag. En nooit meer.. nooit meer terug. Al die

vrouwen en kinderen bleven daar in Wawotobi achter, je kon geen kant op. Want om Wawotobi heen waren allemaal moerassen je kon niet vluchten want dan kwam je in het moeras en al die wegen werden door die Indonesiërs in de gaten gehouden”.

Overlijden vader

“Het was nog in Wawotobi. Er was een feestje geweest en wij kinderen gingen kijken en daarna ging ik naar huis en toen zat mijn moeder met de andere vrouwen te huilen, huilen huilen. Ik weet nog goed dat mijn moeder mij bij de schouder pakte en tegen me zegt: “Jouw vader is er niet meer.”

Afgerammeld op school

“Ik weet nog dat ik op die school afgerammeld ben. Het zat zo, die zakdoek die mijn vader me gaf, die heeft een Indonesische onderwijzer van mij afgepakt en die wilde hij niet teruggeven aan mij. En ik was zo gehecht aan deze zakdoek, hij is van mijn vader, hij is van mij, het is het laatste wat ik van hem had. En ik heb toen die onderwijzer uitgescholden. Op z’n Maleis. Nou, toen werd ik afgerammeld. Zo erg. Heel erg. Afgerammeld. Ik kwam thuis in de barak en ik heb niks tegen mijn moeder gezegd, want zij had al genoeg ellende in dat kamp. Ik had striemen hier (*wijst op haar achterbenen, PvdM*) en mijn rug. Maar ik zei niks en je hebt daar een kali en daar ging ik zwemmen om alleen maar een beetje te verzachten. En ik deed een sarong om zodat mijn moeder de striemen niet kon zien....

Er is zo gediscrimineerd in die Japanse school. Zij wisten dat wij kinderen van een militair zijn. Op allerlei manieren werden wij gepest. Mijn broer werd ook afgerammeld en die werd in de felle hete zon gezet: “om te drogen”, zeiden wij toen maar. Zo’n leraar rammelde gewoon die kinderen door elkaar. En wij moesten daarnaar kijken”.

Bevrijding

“Toen de Australiërs ons kwamen ophalen toen wisten we al dat mijn vader er niet meer was. En in Kendari 1 werden we in de kazerne ondergebracht. Dezelfde plaats waar de Jappen mijn vader hadden opgesloten. Wat ik me nog kan herinneren dat ik met mijn moeder naar al die cellen ben gelopen waar al die mannen ... gevangen hebben gezeten en dat waren de ‘goedangs’ (opslagplaatsen) bij de officiers-woningen. Daar werden ze gevangen gehouden, waaronder mijn vader.

De wanden waren met bloed beschreven, dus kan je nagaan, die mannen werden gemarteld ... en heel veel met bloed geschreven van ... ‘groeten van’ ... een of andere boodschap en sommige vrouwen herkenden dat en dat was heel erg .

Ik weet nog goed dat één vrouw het handschrift van haar man herkende en wat er stond en die begon daar hartverscheurend te janken.....Van mijn vader hebben we geen teken gevonden”.

Onthoofd

“Mijn moeder heeft mij verteld, van wie ze dat heeft weet ik niet, dat mijn vader door de Jappen is onthoofd. De meesten zijn onthoofd. Ze worden niet ge-executeerd, zo worden stuk voor stuk onthoofd. Wat mij verteld is, dat wanneer je die dag lekker eten krijgt dat je dan dat die dag je laatste maaltijd is. Dan moesten ze eens schop meenemen en dan ga je Dus het hangt er vanaf hoe zo’n commandant

zich voelt op die dag. Het is met de natte vinger: jij, jij, jij gaat vandaag. Zonder reden. Mijn vader is eerst op Pampang (Celebes) begraven (*er zijn foto's van graf Pampang, PvdM*). Daarna is hij herbegraven op het Nederlands ereveld in Tjandi op Java".

Tentenkamp op het strand

"In Kendari 1 zijn we opgevangen door Australische militairen en overgedragen aan een Nederlandse controleur. Alles werd geïmproviseerd, met elkaar op kamers op de grond. Je kreeg eten van de gaarkeuken. Het was gewoon een luxe. Voor ons was het een feest.

Daarna zijn we door de Marine opgehaald en naar Makassar (*de hoofdstad van Celebes-PvdM*) gebracht. En in Makassar werden we opgevangen in een tentenkamp aan het strand. Ik dacht: 'hoera, wij zijn vrij!'

Totdat wij aangevallen werden vanuit zee. Met prauwen kwamen die pemoeda's ons aangevallen en we renden als een gek door het prikkeldraad de kazerne in. Iedereen gillen en schreeuwen. De Nederlandse militairen hebben ons verdedigd en een paar van die mensen gevangen genomen. En ter plekke hebben ze die mensen ook gemarteld. Over en weer gebeurd dat.

Er ging geen avond of geen dag voorbij of wij werden beschoten door de sluipschutters van die pemoeda's. Zij waren heel erg bezig. En toen kwam kapitein Westerling en die heeft alles echt schoongemaakt. Toen was er vrede.

Dat kan ik mij nog wel herinneren. Wij werden naar binnen gebracht, de kazerne in, en hij is met zijn troepen diep de kampongs ingegaan en hij heeft die kampongs gezuiverd. De verhalen gaan dat hij dus de tactiek van verschroeide aarde heeft toegepast. En ook mensen hardhandig heeft aangepakt. Dat was misschien wel zo, maar daarna was het pas echt vrede!"

De Overdracht

"We zijn tot in 1949 in Makassar gebleven. Dat was betrekkelijk rustig. Wat ik zei: vóór Westerling kwam was het oorlog en na Westerling was het vrede. Je kon gaan en staan wat je wilde. Je had eten.Totdat, totdat de overdracht kwam in december 1949. Er was eerst actie tussen KNIL-ers en de TNI (Indonesisch leger). Ook wij werden aangevallen door de TNI. Wij hebben zelfs voor onze barak een kuil gegraven en daar zaten wij 's avonds om alleen maar beschermd te zijn tegen de kogels. Met mijn broertjes en mijn moeder. En toen kwam het bericht dat ... er kwam een verpleegster en die fluisterde tegen mijn moeder: "Stand by, jullie worden opgehaald en naar de kazerne gebracht." En ja hoor, daar kwam de MP met een witte vlag en ook TNI-ers. Wij weer met ons bundeltje. We werden naar de kazerne van het 23ste Bataljon gebracht en moesten verblijven in de keuken tussen al die kooktoestellen. Daarna kwamen er weer allemaal beschietingen. Dat was in de tijd dat men zich op Celebes niet wilde verenigen met Djakarta. Dat was een hele roerige tijd.

We hebben nog een tweede actie meegermaakt en bij de derde actie werden wij geëvacueerd naar Batavia. Dat was in 1950. Wij gingen met de boot, de Plancius, naar Batavia (Djakarta). Ook onder begeleiding van militairen. En daar werd ook weer zo schoten. We kwamen weer terecht in een kamp, dat heette Meester Cornelis. Weer in barakken. Wij moesten kiezen of we Indonesisch of Nederlander wilden worden. Wij

bleven Nederlander. Toen zijn we met de boot, de Empire Bren, naar Nederland geëvacueerd. . En In Nederland kwamen we weer in een kamp terecht. Tussen Didam en Weel. We zijn het gewend! “ (*lachend, PvdM*)

Last van het verleden

“Ik mis mijn vader nog steeds heel erg, heel erg. En hoe ouder je wordt, hoe erger het is. Iedere dag. ... Ik mis zijn liefde, hoe hij met mij omging... ik was enig meisje .. ik was zijn parel als het ware....En dat voel ik ook zo.

Als ik in het begin Japanners zag, dan ik ze wel vermoorden. Maar later, toen ik als vrijwilliger gids werd op Bronbeek bij Arnhem (*Dat is een Indische herinneringsmuseum en een tehuis van Indië-militairen- PvdM*) heb ik leren denken: het is nu een andere generatie. Ik kan ook naar Indonesië gaan want het zijn niet de Indonesiërs die ons aangevallen hebben. Deze mensen kennen de geschiedenis alleen maar van hun kant”.

“Het is niet een kwestie van vergeven. Ik heb het afgesloten. En dat gidsen op Bronbeek, dat is voor mij een soort medicijn. Ik het begin blijf je maar broeden Waarom wij?..... waarom,waarom?. Maar naarmate je door het gidsen de geschiedenis kent, en als kind weet je dat niet, maar dat weet ik nu wel, dan ga je er heel anders naar kijken. Als ik ga gidsen (*mevrouw ontvangt bezoekers voor het Museum Bronbeek in Arnhem-PvdM*) praat ik in gedachten altijd even met mijn vader: ‘Leidt me goed. Help mij dat ik mijn verhaal goed naar voren kan brengen en dat ik de mensen tevreden kan stellen’.

Met verbazing gaan de bezoekers aan het museum vaak weg. Verbaasd dat ze heel veel niet weten, dat ze deze geschiedenis niet kennen, nooit op school geleerd hebben. Terwijl wij in Indië de geschiedenis van Nederland moesten leren en dan ook kenden “.

De Bersiap

“De geschiedenis vertelt hoe je nu tegen die Bersiap-periode moet aankijken. Kijk zoveel jaren hebben de Indonesiërs onder de Nederlanders geleden. Gekoloniseerd. Maar een mens wil altijd vrijheid hebben. Vervolgens hebben de Jappen de Indonesiërs beloofd dat zij na de oorlog hun onafhankelijkheid zouden krijgen. En dus ze hebben met de Jappen samengewerkt naar die vrijheid toe. Ze werden geleid door Soekarno. Het was een volksman, hij beloofde van alles. Hij werkte ook heel stevig samen met de Jappen. Na de Japanse overgave, was er een soort vacuüm. De Engelsen die ons moesten bevrijden die waren er niet, die dachten wij gaan onze handen niet in andermans wespenest steken. Die bleven weg, dus er was niemand die hen de weg wees. En toen dachten die jongeren: nou gaan we ze pakken. We pakken al die Nederlanders, die Europeanen. Die vermoorden wij. Zij waren ‘matakalap’ (gek). Hun vrienden werden opeens hun vijanden. Dat was heel erg. En daarvoor is geen excuus”.

Van alle reizen die de Van Leeuwens naar Indonesië gemaakt hebben, zijn films en foto's.

Locatie koffiebos Djamboe

21-7-1947

Moord op de familie Van der Linden: vader, zoon, dochter, 2 nichtjes en 1 neefje: totaal 6 personen

“Op den 21sten Juli 1947 kwamen de Hollanders Oost-Java binnen en vernamen wij dat er door de Indonesiërs een bloedbad was aangericht op 22 Juli te Tamansari, waarbij 11 Hollanders werden afgeslacht, t.w.: (...). Dien dag werden ook nog vermoord 3 personen, vlakbij Panggang, die het huis bewoonden van de familie (...). Wij werden geïsoleerd gehouden en mochten nergens heen. Op den 23sten Juli vond men ons op het veld, wij waren namelijk gaan schuilen in een djagoenveld achter het huis. Zij die ons vonden, waren 7 pemoeda's van de MASJOEMI. Zij beweerden dat zij ons kwamen waarschuwen dat tegen 8.30 's avonds ons huis zou worden overvallen. Zij beweerden dat mensen uit Litjen dit zouden doen. Zo bleven wij tot 5.30 n.m. in het veld, doch op hun aanraden tot evacueren en doordat zij ons aan het schrikken maakten door ons te attenderen op onraad in het huis – wij hoorden er lawaai – besloten wij tegen 6 uur te vluchten”.

“Zes hunner begeleiden ons en brachten ons door een koffiebos van Djamboe naar de weg naar Sampol. Wij waren vermoeid, daarom werd bij de eerste brug halt gehouden. Onze begeleiders raadden ons aan maar eerst te eten eer wij verder zouden gaan. Hieraan gaven wij gehoor. Terwijl wij zaten te eten, werden wij door hen overvallen. Eerst sloegen zij mijn man neer, daarna mijn zoon en daarna mij. Toen mijn dochter dit zag, stond zij op met de twee nichtjes en het neefje en trachtten zij te ontvluchten. Enkele mannen holden hen na; ik hoorde hen gillen; zij zijn toen ook afgeslacht. Ik riep mijn dochter nog toe dat ik niet komen kon, waarop ik een tweede huw kreeg. Verder wist ik niet wat te doen en hield mij voor dood. Toen deze mannen meenden dat wij allen dood waren, hoorde ik hen met elkander praten; zij bespraken wat zij met ons zouden doen. Een hunner gaf de raad: “Gooi hen in het ravijn. “Dit hebben zij dan ook gedaan. Ik werd bij handen en voeten naar het ravijn gesleept en er in geworpen. Tweemaal voelde ik me wegzinken”.

“Diep in de nacht riep ik om hulp, doch kreeg geen antwoord. Tegen 2 uur 's nachts besloot ik tegen de helling op te kruipen en begaf mij naar een kampongwoning en vroeg daar om huisvesting. Deze man echter, was bang en verwees mij naar zijn buurman. De buurman verborg mij in zijn djagoenveld waar ik de hele dag – 24 juli – ben gebleven. Tegen schemering ben ik naar Kali Bendo gegaan; hij heeft mij een gedeelte van de weg geholpen de onderneming te bereiken. Deze tocht duurde van 5.30 n.m. tot 12 uur 's nachts.

“Te Kali Bendo aangekomen, begaf ik mij naar de woning van den Administrateur, doch trof hem niet thuis, de opzichter was eveneens afwezig. Later vernam ik dat de Hollanders hen hadden opgehaald en hen te Banjoewangi te ondervragen. Ik trof echter wel de machinist aan en deze verleende mij hulp.

De vermoorde personen zijn: mijn echtgenoot Wilhelm, oud 52 jaar, mijn zoon Aroid, oud 19 jaar, mijn dochter Carla, oud 17 jaar, mijn nichtje Antoinette, oud 14 jaar, mijn nichtje Ina, oud 12 jaar, mijn neefje Johannes, oud 11 jaar”.

Bron: Procesverbaal opgetekend uit de mond van Mevr. de Wed. K. van der Linden-de Groot, opgemaakt den 8sten september 1947, te Banjoewangi. Enig overlevende van de moord op de familie Van der Linden (6 personen). Uit Ordner van Jack Boer.

Interviews met:

- Carla van Ee- Aperlo
- Wim van Aperlo

Pagina:

101

103

Interview Carla van Ee-Aperlo

Kleindochter van Oma Kitty

Achtergrond

Mevrouw Kitty van der Linden-de Groot (oma Kitty) was de enig overlevende van de moord op de familie Van der Linden. Haar man, hun 2 kinderen, 2 nichtjes en een neefje zijn allen vermoord. Ze liggen begraven op het ereveld Kembang Kuning op Java.

Mevrouw Van der Linden heeft haar hele leven een groot litteken moeten dragen van nek tot hals als gevolg van de poging ook haar te vermoorden door onthoofding. Zij is in 1983 in Zeist overleden. Haar vermoorde man is eerder getrouwd geweest met Jeanne, haar zuster. Uit dat huwelijk is een dochter geboren: Maud Flora van der Linden die huwde met Wijnand van Aperlo. Zij kreeg met hem 3 kinderen, waaronder Wim van Aperlo en Carla van Ee-Van Aperlo. Zij wonen beiden in Nederland en hebben hun "grootmoeder" Kitty goed gekend.

Carla: "Wij weten heel erg weinig over oma Kitty, want zij liet heel weinig los. Sporadisch heeft ze eens wat verteld, maar heel summier. Mijn moeder was geen kind van oma Kitty, maar een kind van een zus van haar, die de naam Jeane Marie droeg".

Litteken oma Kitty

"Wij waren een keertje bij omaatje Kitty en ik moest wat insmeren op haar schouder en toen zag ik dat litteken, want zij liet het ook nooit zien, en toen ik er naar vroeg zei ze: "ja het was toen oorlog met een kapmes en ik had een lam op mijn schouder en dat heeft mij gered. (In de verklaring van mw. van der Linden-De Groot wordt niet gesproken over een lam dat haar leven heeft gered PvdM). Ze heeft wel gezegd dat haar kinderen zijn onthoofd. Het was een korte zin en het was gelijk ook afgelopen. Dat heeft ze haar hele leven meegedragen. Dat moet vreselijk zijn geweest voor haar".

"Het was een schat van een oma en je merkte eigenlijk nooit wat aan haar. Ze was altijd vrolijk en heel attent als je er was, dan genoot ze er heel erg van. Je moest altijd mee naar de winkel, ze was gewoon heel gek op de kinderen. Ze heeft nooit wat laten blijken of wat gezegd. Af en toe es een keertje".

"Mijn vader wilde er eigenlijk ook nooit over praten. Ik weet wel Oma zei af en toe een paar kleine dingetjes.... "mijn dochter is onthoofd", dan zei ze "mijn dochter Carla is onthoofd". Dan was het klaar en dan wilde ze er verder ook niks meer over zeggen. En ging ze rustig weer over tot de orde van de dag: "Goh, wat een mooie bloemetjes staan daar ", en dat soort dingen meer. Je kon niks aan haar merken dat ze zo'n verleden heeft gehad ".

Van Den Haag naar Zeist

"Mijn oma Kitty heeft in Den Haag gewoond in de Zusterstraat met haar zuster Tante Frieda. Toen ging tante Frieda naar Amerika met haar zoon Mike, en is oma'tje verhuisd naar een ander huis. Daar heeft ze lang gewoond. Ze werkte in Hotel Terminus in den Haag en was daar hoofd linnenkamer. En op een gegeven moment

wilde ze naar Zeist toe. Maar eigenlijk was het zo, mijn oma'tje had jarenlang een relatie met een getrouwde man in den Haag. En daar was ze heel open over, want ik weet nog, wij waren nog heel jong en gingen bij haar op visite in den Haag en dan kwam hij gewoon thuis bij haar. Heel wat jaartjes hoor. En hij heette Ome Anton. En die Ome Anton kwam ook bij ons thuis.

En toen heeft zij uit de krant vernomen dat hij was overleden en toen had ze niks meer daar en toen wilde ze naar Zeist".

Vernoemd

"Jeane Carla, heet ik. Dus mijn moeder heeft mij naar haar moeder Jeane vernoemd, *(naar de overleden eerste vrouw van Wilhelm van der Linden en zuster van oma Kitty van der Linden, PvdM)* en naar haar halfzus Carla *(de vermoorde dochter van oma Kitty van der Linden, PvdM)*.

Liefste wens voor oma Kitty

"Mijn liefste wens voor oma Kitty zou zijn geweest dat ze had kunnen praten over wat ze heeft meegemaakt, dat ze had kunnen delen met iemand, en dat heeft ze nooit gekund...En ja ik zou haar willen vragen: 'waarom heb je ons dan nooit iets verteld? Gedeelde smart is toch halve smart. Waarom heeft ze haar verdriet nooit kunnen delen met ons? Kon je die wens nog eens vervullen om terug te gaan met haar naar Indonesië om te kijken waar toch de familie ligt of zo".

Naar Indonesië ?

"Ik zelf ben nooit naar Indonesië geweest. Ik wil dolgraag naar Indonesië een keertje. Ik heb het altijd willen doen maar mijn man die wilde nooit ver reizen. Dus ja, het kwam er nooit van. Maar ik wil er nog steeds naar toe.

Naar de kant van Soerabaja om te kijken waar mijn ouders geleefd hebben. De omgeving. De graven op Kembang Koening van de familie Van der Linden, daar liggen toch mijn roots....

Ik denk dat dat heel, heel emotioneel zal zijn. Dat je toch heel ver weg, familie hebt liggen. Die daar begraven zijn. Het zijn je roots, waar je niks over weet en kan vertellen. Dat is toch raar. Ik zou het heel fijn vinden om samen met mijn broer Wim te gaan. Ik zal het er over hebben met hem".

Interview Wim van Aperlo

Kleinzoon Oma Kitty en broer van Carla

Achtergrond

Mevrouw Kitty van der Linden-de Groot (oma Kitty) was de enig overlevende van de moord op de familie Van der Linden. Haar man, hun 2 kinderen, 2 nichtjes en een neefje zijn allen vermoord. Ze liggen begraven op het ereveld KembangKoening op Java.

Mevrouw Van der Linden heeft haar hele leven een groot litteken moeten dragen van nek tot hals, als gevolg van de poging ook haar te vermoorden door onthoofding. Zij is in 1983 in Zeist overleden. Haar vermoorde man is eerder getrouwd geweest met Jeanne, haar zuster. Uit dat huwelijk is een dochter geboren: Maud Flora van der Linden die huwde met Wijnand van Aperlo. Zij kreeg met hem 3 kinderen, waaronder Wim van Aperlo en Carla van Ee-Van Aperlo. Zij wonen beiden in Nederland en hebben hun "grootmoeder" Kitty goed gekend.

Ik spreek Wim van Aperlo op een koude dag in zijn knusse arbeiderswoninkje op Texel. Tijdens het gesprek begint het buiten te sneeuwen. Binnen praten wij over wat hij weet van zijn "grootmoeder" Kitty uit het tropische Indië. Over de moordpartij is veel niet bekend bij Wim. Er komen foto's en andere stukken op tafel. Over de geschiedenis is in de familie bijna nooit gesproken. "In het huis van Oma Kitty hingen geen oude foto's uit Indië. Die lagen allemaal opgeborgen in de kelder van het huis waar zij woonde. Ze kwamen tevoorschijn toen na haar dood, het huis werd ontruimd", aldus een vaak geëmotioneerde Wim van Aperloo.

Niet over praten

Hoe heeft zijn "oma" verder kunnen leven met die vreselijke gebeurtenis? "Door het niet te vertellen. Zij wilde ook nooit terug naar Indonesië. Oma was eigenlijk heel blij met de familie die er nog over was. Als je wat vroeg, wilde ze er niet over praten. Nee, ze sprak er niet over. Ik heb alleen een foto van de kinderen Arvid en Carla die vermoord zijn" vertelt Wim.

Onroering bij mij

Hij laat mij de foto zien. Het ontroerd me erg, want ik ken het verhaal. Ik heb de kruisen met hun namen gezien op ereveld Kembang Koening. Ik heb daarna zo lang gezocht naar familieleden en nu ligt er een foto in mijn hand van de kinderen die vermoord zijn. En zie ik voor het eerst hun gezichten en hun ogen. Zo te zien is de foto vlak voor de moord genomen, gezien de leeftijd van de kinderen.

Wim zegt ineens, terwijl wij samen de foto's bekijken van de vermoorde Carla en Arvid:

"Ik heb nog een copie van een handgeschreven briefje. Komt van het Rode Kruis. Mijn zuster heeft het origineel. Een soort van liefdesbriefje. Ondertekend door Arvid, op zijn 19^e vermoord.

Wim pakt het briefje en leest voor:

"Liefste lieveling. Even een paar letters als contact, meis. De tijden zijn nou erg gevaarlijk, mijn liefste. ... werkelijk niet mogelijk zijn om hier te komen. Dit is een vraag van mijn

vader, moeder, zowel van mij , als van ieder hier. Mijn ouders verwachten veel van jou, meis. Stel hen niet teleur. En mij ook niet, liefste. Laten we, als we toch sterven, maar bij mekaar zijn. Meis, toon je liefde, maar daar twijfel ik niet aan. Het is hier veel veiliger, volgens Pa. Wil je hier komen, kom dan met deze man mee. Gebruik sarong, als het kan. Wij verwachten je allen. Heel veel liefs van mij. Arvid.

PS: Als vrouw is het niets om op straat te lopen."

Ouders van Wim van Aperlo

Wim: "Mijn vader was een Indo uit Elburg. Mijn moeder was blank. En alle kinderen zijn blank. Maar voor bepaalde dingen zeggen ze wel een tegen me: je bent toch wel een Indo. Mijn moeder is van 1918 en is in 1961 gestorven. Moeder had trombose en dat is naar haar hart geslagen. Ze heeft 2 jaar in het ziekenhuis gelegen. Dat was in Zeist. Zij heeft nooit iets verteld over de moordpartij waarbij ook mijn grootvader is omgekomen Wij waren kinderen, daar sprak je niet mee. Ik was 11 en mijn zusje was 5 of 6. Dan ga je zulke dingen niet bespreken"

Litteken Oma Kitty

"Oma Kitty was een hele lieve oma. Een lief, klein mensje. Ze woonde in Den Haag en wij gingen regelmatig naar haar toe. En dan gingen we bijvoorbeeld naar Madurodam (*is een foto van Oma in Madurodam-PvdM*). Ik heb nog een tijdje, toen het thuis niet ging, bij haar daar in Den Haag gewoond".

"Oma Kitty heeft mij één keer een heel klein beetje verteld op een momentje dat ze alleen met mij was.Niet de gruwelijkheden, maar wel dus dat er heel veel nichtjes en neefjes..... "die zijn achtergebleven", zei ze dan. En als kind vroeg ik: 'Oma, waarom heb je zo'n litteken in je nek?' (Wijst met zijn hand vanaf de achterkant van zijn nek, naar halverwege de voorkant van zijn hals, PvdM) En echt heel diep. Maar oma omzeilde dit.

Van mijn vader heb ik later gehoord dat ze een klewang in haar nek gehad en eh ... dat ze naar beneden gegoooid was in het ravijn en dat ze zich dood gehouden heeft...

Toen ik dit hoorde was ik al een paar jaar getrouwd. Toen pas. Ik heb het wel een keer gevraagd maar oma omzeilde het gewoon en toen ik tegen oma zei: 'ik zou wel eens naar Indonesie toe willen', zei ze tegen me: 'er is niks te vinden. Er is veel te veel gebeurd'. Meer zei ze niet. Dat knaagt aan je als je ouder wordt: wat is er gebeurd? en dat knagen wordt steeds erger. Want je hebt niemand van je familie meer. En dan krijg je zelf een dochter en sinds een maand heb ik een kleinkind, zo'n prachtig hompie.... weer en dan gaan die dingen wel eens door je heen".

Ongrijpbaar

"Het is zo ongrijpbaar, in feite weet je niks. En je kijkt naar die foto's en je denkt, hoe zit dan nou? Dat heb je wel. En nou jij dan komt, komt het allemaal weer naar boven. Het is wel zover weg ... ik heb niks meegemaakt met die dingen, maar toch, als je af en toe naar die foto's kijkt, zeg ik het wel eens he, van: hoe zou dat nou zitten?

Ereveld Kembang Koenig

Wim is nooit in Indonesië geweest. Maar naarmate hij ouder wordt, denkt hij er steeds vaker over toch te gaan. Naar de graven op Kembang Kuning van zijn vermoorde familieleden: "Ik zou er naar toe willen om toch een rustpuntje te vinden. Wat ik er vind en hoe ik met zal voelen, dat weet ik niet, ik zeg het al jaren, we moeten er toch eens een keer heen. Hoe ouder je wordt, hoe meer gaat het trekken. Ik denk dat ik er rust zal vinden".

Locatie Tamansari

22 juli 1947

**Ooggetuige moorden op de heer Ottolander, fam. Leidelmeijer en fam. Lang:
totaal 17 personen**

' Op den 22sten juli 1947, waren wij te Tamansari, District Litjen, met nog vele andere Indo-Europeanen. Plotseling hoorden wij een vreselijk geschreeuw en werd het huis waarin wij samenwoonden omsingeld door de leden der "Masjoemi". Ook werden wij met stenen bekogeld. Hun doel bleek te zijn ons te vermoorden. Wel vroegen zij ons of wij Islamiet wilden worden. Uit angst zeiden wij, hopen de het leven te behouden, dat wij daartoe bereid waren. Ondanks deze verklaring werden wij naar buiten gesleept en werd ons huis doorzocht. Zij vonden enkele wapens (kapmessen) die wij ter onzer bescherming bij ons hadden. Daarna kwamen zij (zeker een honderdtal) op ons af en richtten een bloedbad aan. Kleine kinderen werden onthoofd. Moeders, die hun kinderen wilden beschermen, werden voor de ogen van hun mannen afgeslacht. Zij konden niets doen, daar gewapende Javanen hen vasthielden, daarna werden ook zij vermoord. Eer zij deze mensen doden, sneden zij hun armen en benen af, de vrouwen hun borsten en staken met bamboesperen in de vrouwelijke geslachtsdelen. Enkele der mannen moesten graven maken voor de vermoorden en werden daarna ook zelf gedood en tezamen met de anderen in dit ene massagraf begraven. In het geheel waren er 17 slachtoffers: Heer Ottolander, Heer Leidelmeijer met vrouw, twee dochters en een zoon, Heer de Lang en dochter. In totaal acht personen. De overige negen personen werden op andere plaatsen afgeslacht, t.w.: Heer van der Linden, met een zoon, een dochter, twee nichtjes en een neefje; Mevrouw Schalk en Heer van Nieuwenburg met een zwangere vrouw (echtgenote). Wij vertoefden in een woning er vlakbij en wisten aan deze moordpartij te ontkomen en werden later door de "Gadja Merah", K.N.I.L.-soldaten gevonden en naar Banjoewangi gebracht'.

Bron: Proces-verbaal. Naar waarheid vertelt, opgeschreven, ons voorgelezen en door ons onder eede verklaart de waarheid te zijn, in tegenwoordigheid van Ds. J. C. Hamel, de opsteller en getuige. Banjoewangi, 9 september 1947. W.g. M. L. Meijer-Uit Ordner Jack Boer

Interview met:

- Marinus Meijer

Pagina:

107

Interview met Marinus Meijer (geboren 1924)

Marinus Meijer woont in een hoge galerijflat. Als ik op de 3^e etage aankom, staat hij al te wachten. “Ik zag u al aankomen. In die auto “, wijzend naar mijn Fiat 500. Ik ruik dat er Indisch gefrituurd is. Binnen is er koffie en thee en schalen met loempia's, gebakken banaan en rempeh. Mevrouw pakt mijn hand en laat mij het hele appartement zien dat zojuist gerenoveerd is. Ze is overduidelijk erg blij met het resultaat. Meneer Meijer is niet aan te zien dat hij al 87 jaar is. Een vriendelijke man. Heeft een sterk Maleis accent, waardoor hij soms moeilijk te verstaan is. Heeft het moeilijk met het vertellen van details van de gebeurtenissen. Meneer heeft voor een WUBO-uitkering in 1999 zijn verhaal op papier gezet. Dat is duidelijk en goed geschreven. Vertelt aan het einde van het gesprek dat hij de vermoorde familie Van der Linden heeft gekend.

Jeugd

“We zijn allemaal geboren in Banjoewangi. Ik heb een Indische moeder en een Indische vader. In 1935 heeft mijn vader ons gestuurd naar Buitenzorg om dat daar betere school is. Protestants Kinderhuis West-Java, de PKW. Zevenhalf jaar geweest, ja. Tot 1942, moesten wij terug naar onze ouders. Dat was toen op de onderneming. Een koffieplantage. Toen met die oorlog, met die woelige tijden is mijn vader opgeroepen en als landstormer”

Japanse bezetting

“Ik was net 18 toen de Japanners kwamen. Wij moesten ons eigen huis zoeken. Diep in de dessa. Ja. Ze laten ons aan ons lot over. Samen met mijn moeder en mijn broertjes en zusjes. Mijn vader is opgepakt en geïnterneerd. In Japan. Het eiland Kyushu.”

Na de capitulatie: de Bersiap

Het gezin Meijer is na de Japanse capitulatie weer herenigd. Ze verblijven in Soerabaja. En toen kregen ook zij te maken met Indonesische opstand/vrijheidsstrijd. De familie Meijer komt terecht in een Republikeins kamp: Litjen, een kamp voor Indische Nederlanders. De heer Meijer:

“Wij hadden te maken met de Masjoemi, radicale islamieten. Haatdragende Indonesiërs, die de Europeanen haatten. Ja het land uitgebuit en de bevolking onderdrukt. Drie eeuwen lang. Toen begon de haat, he. Ja, toen begonnen ze met moorden. Ze wilden ons eerder vermoorden maar ze werden tegengehouden door de militairen. Door Indonesische militairen”.

Moorden op 17 personen

“We zaten in een leeg huis en daar moesten we blijven. Van de Indonesische militairen. “Daar moeten jullie blijven.” Het was een leeg huis, helemaal van hout gemaakt, geen bed. Niks.

Op 22 juli 1947, toen kwamen die lui, die Masjoemi. Ze kwamen daar in de buurt waar wij woonden. En begonnen met stenen te gooien. Ja. Het was net een week voor mijn 23ste verjaardag. En toen drongen ze naar binnen, het huis in. Met klewangs en

zo. Heb ik zelf gezien. Voor mij. Vlak voor mij. En moest door die bloedplassen lopen. Ja....

Dit zijn de personen die vermoord zijn. 17 personen". (*Laat een papier zien waarop de namen van de mensen die vermoord zijn op de onderneming van Ottolander, en die namen kloppen met de verklaringen, PvdM*).

Moordwapens

"Ze zijn vermoord met zelf gemaakte wapens, klewangs. Ja. En met bamboespietsen. Ja. Roentjings. En Ottolander was het eerste slachtoffer. Op hem hebben ze 't gemunt. Nummer 1. Hij was jarenlang al gehaat. Hij is eigenlijk een Indonesiër. Hij heeft ook in Nederland gestudeerd. Later heeft hij een koffieplantage En hij is later rijk geworden....

...Met een (*De hr. Meijer slaat dicht, PvdM*)..... ... met een klewang. En bamboespietsen. Ja... ja. Ohhhhh. ... Ik wist niet meer ... ik zag niks meer, ik zag allemaal sterretjes voor me. Ja. Ik heb nog nooit zo iets gezien. Vreselijk. Ja. En later heb ik last van m'n hart gekregen".

Overleefd

De heer Meijer en zijn broers Rudy en Benny hebben de moordpartij overleefd. Hoe kwam dat?

"Dat komt door die militair. Hij hoorde het gegil en door het gegil is hij binnengekomen. Het was een Indonesische militair. Ja. Hij kwam op het gegil af, wilde graag weten wat er gebeurd is en, en hij zag dat. En toen is het opgehouden met moorden. En toen heeft hij ons zelf meegenomen naar een andere plek. Gelukkig dat hij het gezien heb, ja, dat is een goeie militair. We waren gered. Op tijd gered. Waar de nood het hoogst is, is de redding nabij. Ja. (*De Hr. Meijer lacht nu, PvdM*). Ja. Ja...."

Ooggetuigeverslag moorden

De heer Meijer heeft in 1999, 52 jaar later, in zijn eigen woorden opgeschreven wat er met hem en zijn familie tijdens de Japanse bezetting en later in de Bersiapperiode met hen gebeurd is. Zodat het nooit vergeten zal worden. Hij heeft dit ooggetuigeverslag bewaard en begint een passage voor te lezen over de moordpartij op 22 juli 1947:

"Toen kregen wij een huis toegewezen in Tamansari. De eigenaar was de heer W. Ottolander, die een koffieplantage had, en die al jaren door de dorpsbewoners gehaat werd. Het was een leeg huis dat van hout gebouwd is en op betonpalen stond. Hier bleven we samen met nog twee andere gezinnen (familie Leidelmeijer en familie De Lang). En op tikars (stromatten) sliepen wij op planken. Al gauw kregen wij te maken met vijandige dorpsbewoners. Bittere dagen en weken gingen voorbij, totdat op een dag- het was een week voor mijn 23^e verjaardag- de politionele actie begon. Wij hoorden vanuit de kust het kanon-gebulder en mitralliervuur". (*Meneer bedoelt de landing van de Mariniers juli 1947-PvdM*)

Storm van woede

“Er brak plotseling een storm van woede los onder de dorpsbewoners, die de straten opliepen en schreeuwden” Boenoh Belanda semoea”: Vermoord alle Nederlanders. Zij verzetten zich hevig tegen de terugkeer van de Nederlanders in het land.

Op 22 juli 1947's morgens om 11 uur werd het huis waarin wij zaten met stenen bekogeld en bestromd met klewangs en bamboe-spietsen door woedende dorpsbewoners en begonnen toen genadeloos te doden.”

(..) “Op een gegeven moment kwam er toevallig een Indonesische militair langs en kwam op het geschreeuw het huis binnen en belette het verder moorden. Wij waren dus op het nippertje gered. Daarna bracht hij ons naar een veiliger plaats”

(..) “Pas later werd ons bekend gemaakt, dat er 17 slachtoffers waren, die ze in lege oliedrums hadden gestopt”.

Nachtmerries

De gebeurtenissen in Tamansari hebben diepe sporen nagelaten bij de heer Meijer.

Tot op de dag van vandaag:

“Ik heb nog steeds nachtmerries he...ja, over het verleden. Oorlogsverleden. Ik heb alles gezien. Alles gezien. Dat droom ik weer”.

Zijn vrouw die bij het gesprek aanwezig is, vult aan:

“Soms midden in nacht schreeuwen. Hard schreeuwen. Schrikken”.

De heer Meijer: *“Ik ben onder doktersbehandeling. Voor mijn hart. Bij de nachtmerries, dan gaat ie tekeer he. Het klopt snel en staat stil, snel en staat stil.*

Schrikken...van die beelden. Die ik dan zie. Hoe ze vermoord werden. Het is steeds gebleven”.

Geraadpleegde literatuur

Archieven Centraal Informatie Bureau Het Roode Kruis
Archieven Inlichtingendienst 1 Divisie 7 december
Archieven Koninklijke Landmacht
Archieven Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL)
Archieven Leger Voorlichtingsdienst
Archieven Netherlands Forces Intelligence Service (NEFIS)
Archieven Opsporings Dienst Overledenen (O.S.O.)
Archieven Regeerings Voorlichtings Dienst en Publiciteits Dienst
Archieven Veiligheidsdienst Mariniersbrigade

Beekhuis, H., Bussemaker, H., Haas, P.de, Lutter, T., Geïllustreerde Atlas van de Bersiap-kampen in Nederlands-Indië 1945-1947
Boer, J., Koninklijke Olie in Indië
Broeshart, A. C., Ing., Een dagboek over de bersiaptijd in Soerabaja
Bussemaker, H. Th. Dr., Bersiap! Opstand in het paradijs
Dort, W. van, Kind in Surabaya: Indische Herinneringen
Escher, R., Het Leger van Orde en Vrede
Hollander, I., Verstilde stemmen en verzwegen levens
Immerzeel, B., Banjoewangi in Oorlogstijd
Immerzeel, B., Bevrijding in Depok, artikel in Pensioen- en Uitkeringsraad Magazine
Jong, L. de, Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 12
Lapré, S. A., Nederlands-Indië in kort bestek
Lapré, S. A., Het Andjing Nica Bataljon (KNIL) in Nederlands-Indië (1945-1950)
Meelhuijsen, W., Revolutie in Soerabaja
Nationaal Archief, Verhalen in Documenten
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)
Stevens, H., De Nederlands-Indische geschiedenis
Vermeer-van Berkum, C., Kind in Jappenkampen
Vervoort, H., Dodentocht in de bergen